John Spencer

Johan Spencers Sinnrike Betänkiande Om Allehanda Widunder Och Betydande Tekn / Hwaruti theras förebådelses fåfängia bewises och förkastas och theras egentelige art och egenskap utmärkes / Utur Ängelskan öfwersatt och i korthet sammandraget så ock med höga wederbörandes tillåtelse efter föregången Censur utgifwit Af Magnus Gabriel Block. Med. Doct.

Tryckt af Olao Enæo, Kongl. Antiq. Arch. Boktr., Stockholm 1709. Anteckning på insidan av främre pärmen: ”Forts. af dedikationen, 4 sidd., orätt insatt uti ”Autoris Företal” framför arket C.”

– Läs mer om verket här

Det avbildade exemplaret tillhör Universitetsbiblioteket, Lunds universitet.

Detta verk är fritt från kända upphovsrättsliga restriktioner. Vid användning ber vi att du hänvisar till Universitetsbiblioteket, Lunds universitet och Litteraturbanken.se.

Ytterligare information om upphovsrätt för detta verk finns hos Litteraturbanken:
https://lb.se/författare/SpencerJ/titlar/SpencersWidunder/faksimil?om-boken

Permanent länk (URN):
https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb19095420-faksimil

Komplett.

Forts. af dedikationen, 4 sidd., omätt. insatt uti "Autoris Förotal" framför arkel C.

UNIVERSITETS-
BIBLIOTEKET
LUND

Magi

116

Aug. Luennerstedt

JOHAN SPENCERS

Sinnrike Betänkiande
Om
Allehanda

Widunder

Och

Betydande Tekn/

Hwaruti theras förebådelses fåfängia bewises och förkastas/ och theras egentelige art och egenskap utmärkes/

Utur Ängelskan öfwersatt och i korthet sammandraget så ock med höga wederbörandes tillåtelse efter föregången Censur utgifwit

Af

MAGNUS GABRIEL BLOCK.
Med. Doct.

Liv. Hist. l. 24. 9.
Prodigia multa nunciata sunt, quæ quo magis credebant simplices & religiosi homines, eo etiam plura nunciabantur.

Stockholm/
Tryckt af OLAO ENÆO, Kongl. Antiq. Arch. Boktr. År 1709.

Baco Verulam. de augment. Scient. l. 2. c. 13.

NAtura rerum omnibus viventibus indidit metum ac formidinem vitæ atque essentiæ suæ conservatricem, ac mala ingruentia vitantem ac depellentem: Veruntamen eadem Natura modum tenere nescia est; sed timoribus salutaribus semper vanos & inanes admiscet; adeo ut omnia (si intus conspici darentur) *Panicis terroribus* pleniſſima sint; præsertim humana, & maximè omnium apud Vulgum, qui susperstitione (quæ verè nihil aliud quam *Panicus terror* est) in immensum laborat & agitatur, præcipuè temporibus duris, trepidis & adversis.

Hans Kongl. Maj:ts
Högtbetrodde Man/ Råd och Fältmarskalk/ samt Öfwerste af theß Lifregemente Dragoner/
Den Högwälborne Herr Grefwe
CARL GUSTAF
Renskiöld/
Grefwe och Herre til Gribenau/ Willershusen/ Klijn och Willingsberg;

Hans Kongl. Maj:ts
Högtbetrodde Man / *General*, och *Gouverneur* öfwer Lifland/
Den Högwälborne Herr Grefwe
ADAM LUDWIG
Lejonhufwud/
Grefwe til Falkenstein och Charlotteborg/ Friherre/ til Raseborg/ Herre til Reupelskirch.

Mine Nådgunstige Herrar.

Högwälborne Herr Grefwe / Kongl. Maj:ts Råd och Fält-Marskalk /

Högwälborne Herr Grefwe / General och Gouverneur,

Huruwäl man icke lätteligen sig inbilda kan / at någon ibland the aldraringaste under Hans Kongl. Maj:ts Krigsfolk / som af Guds Helga Ord och en god disciplin, jämwäl af wår aldranådigsta Konungs eget förelysande högstbepriseliga exempel nogsamt underwiste äre om sin skyldighets plikt wid theß kallelses och ämbetes utförande / lärer kunna wedertaga en eller annan natursens owanliga werkan / eller ock några undertiden förefallande sällsamma händelser för sådana

Translatorens Föreſpråk.

Thenna Tractatens Autor har icke allenaſt i företalet utan ock i ſielfwa werket / ſå wäl ock tilfylleſt för ſig ſielf talt / at thet är onödigt något mera thärtil at läggia. Icke theß mindre bör mig tala något för mig ſielf och förklara några mig föreſtälta frågor / ſåſom **hwarföre jag har förkortat en Bok / hwars innehåld icke är ſå mycket widlyftigt?** Swaras: Ehuru kort en bok wara må / ſå finnas dock the fläſte / ſå ibland theß köpare / ſom läſare / hwilka hwarken hafwa tid / eller gifwa ſig tålamod / then ifrå begynnelſen til ändan at igenomlöpa / warandes en ſtor del af them / ſom kunna läſa i bok uti ſamma mening / ſom Callimachus hwilken ſade: **at en ſtor bok liknade ett ſtort ondt.** (a) Huru thet ock thärmed ellieſt är / ſå har jag likwäl / icke allenaſt i anſeande til Autorens widlyftighet / utan ock at förminſka then ledſamhet / ſom af en lång och diupſinnig diſcurs med alla theß beſwarade inkaſt gemenligen förorſakas plägar / funnit tienligit / at thenna wår autors öfwerflödiga argument, rhetoriſka deductioner och polyhiſtoriſka allegationer något at inſkränkia och en god del förbigå / fölliandes jag tháruti thet bekanta Horatii råd: I.

- - - Et qvæ
Deſpero tractata niteſcere poſſe relinqvo,

Dock ſå / at icke mycket utelemnat är / ſom til underwiſning och en förmodelig upbyggelſe lända kan; hafwer och thärhos thet / ſom mörkt och alt för kort utfört warit / med en liten utläggning och några exempels andragande förklarat. Hwarutinnan / ſåſom jag the ſkrankor öfwergått hafwer ſom en Translator och Epitomator i akt taga böra /

(a) Vid. Athenæum lib. 3. Sub init. τὸ μέγα βιβλίον ἴσον, ἔλεγε (καλλίμαχος ic.) εἶναι μεγάλῳ κακῷ.

ſå wil jag bedia/ at then milde läſaren ſådan min tagna frihet gunſtigt urſäktar/ emedan jag thet uti en god mening giort hafwer/ them til behag/ ſom enfaldigare äre/ hwilkom then klareſte Philoſophiſke diſcurs ſällan nog tydelig förekomma plägar. Och ehuruwäl jag häldre hade ſedt/ at ſådane mine tilläggningar/ hade kunnat alleſammans ſättias ibland anmärkningarna/ underſt uppå ſidorna/ at ſkilja thet/ ſom autorens är ifrån mitt/ ſå har jag dock/ ſå wäl för theras beqwämlighet/ hwilka icke willia uppehålla ſig med allegationernas genomläſande/ ſom för ſielfwa ſammanhanget ſkull/ låtit them inflyta i ſielfwa texten, ibland hwilka dock en del inluppne äre mot min willia af Boktryckiarens förſeende/ ſom tagit the uti brädden af Manuſcriptet ſtående aſteriſcos för tekn til några autorens utelemnade meningar/ hwilket ſedermera icke ändras kunnat för min frånwaru långt ifrå trycket.

II. **Hwarföre jag ſåſom en *Medicus* icke häldre ſkrifwer eller öfwerſätter någon *tractat* uti Läkarekonſten/ ſom kunde wara nyttigare för landſens barn/ än ſådane Skrifter/ ſom ſynas gifwa anledning til ſäkerhet/ eller åt minſtone otideligen ſtyrkia them/ ſom**

Somnia, terrores magicos, miracula, ſagas,
Nocturnos Lemures, portentaque Theſſala rident. (β)

eller

Le åt drömmar och troll/ ſamt bulrande faſliga ſpöken/
Tomte-biäſſar och ſorl/ ſom plägar om nätterna höras/
Älfwar och annat krankt/ med flera betydande tecken/
Synt' uti ſiöar och ſky/ ſamt blyß/ ſom yppas i Norden.

Swaras: 1. at jag/ ſåſom en ung Medicus, icke bör underſtå mig/ at ſkrifwa något i Läkare-konſten/ emedan thet hörer allenaſt til gamla och medelſt långlig praxi wäl öfwade och förfarne Medicos, hwilkas berömmeliga exempel jag i ſinom tid/ om Gud förunnar lifstiden och medel/ ſkal mig ombeſlita at efterföllia. 2. At uti Läkare-konſten allaredan näſtan för mycket ſkrifwit är/ och uti närwarande materia alt för litet; men thäremot ganſka mycket/ ſom ſtadfäſter thenna widſkepelſe; och

(β) Horat. epiſt. 2. lib. 2. ſub fin.

och at förtiga the gamla Hedniſka Hiſtoricos, ſom enkannerligen äre Herodotus, Dio Caſſius, Livius, Valerius Maximus, Julius Obſeqvens, Tacitus och näſtan alla the öfriga utom Polybius, ſå finnas icke heller många / ibland the äldre / och nyare Chriſtne Hiſtorieſcribenter, ſom icke tala om widunder och theras betydelſe / ja äwen ibland wåra Swenſka / ſåſom: Ericus Olai, Chronicon. Epiſc. Lincop. Rhytmicum, Meſſenius, Bazius, Loccenius, Schefferus, &c. Then ſom ellieſt har luſt at blifwa målroad med widunders beſkrifwelſe / kan en lång tid tilbringa uti Lycoſtenis Chronicon Prodigiorum ac Oſtentorum, ſom innehåller ſå många Prodigia med theras figurer, ſom kunnige warit ifrå Wärldenes begynnelſe til år 1557 / upräknandes han på främſta bladen en otrolig hop autorer, af hwilka han thet ſamlat hade; och eho / ſom thärmed ändå icke är förnögd / kan thär til bifoga Polydorus Vergilius, Licetus, Schottus, Kircherus &c. 3. At ſådane Skrifter / ſom thenne / är icke mindre / utan ſnarare mera gagnelige och angelägne för thet almänna bäſta / än wåre wanlige Medicinaliſke böcker / bewiſes til öfwerflöd utaf wår autors eget ſinrika företal. Är och 4. ſå ſtor heder och konſt at curera **förſtåndets ſiukdomar: almänna urgamla inrotade wilfarelſer och widſkepelſer** / ſom at curera en eller annan privat **persons lekamliga nya ſiukdomar: fråſa / gickt / ſkörbugg** etc. Hwar uti förfarnaſte Medicus ofta öfwerträffas / åt minſtone uti gemena mans tycke och inbildning / af en fåkunnig landſtrykare / och enfaldig qwinsperſon / ſom uppå en timas tid kan hafwa lärt någon naturens hemlighet och theßmedelſt undertiden förrättar märkeliga curer, til then klokaſte Läkares förundran; Hwar utaf man nu för tiden har ett friſkt exempel i Stockholm uti then mycket utropade döpte Juden Chriſtian Bell, ſom til ſin profeſſion är en Judiſk ſlacktare / och aldrig lärt Läkare-konſten / men tiltror ſig likwäl at curera alla ſiukdomar / ehwad namn the ock hafwa kunna / med ett ringa pulver giort af bränd klapperſten och ett algement mineraliſkt ſalt / thet han kokar med Patientens urin, och ſkal ſåſom almänt ryckte är / thärmed hafwa förrättat åtſkilliga curer, them icke många honom eftergöra kunna. Ehuruwäl man ock wet namngifwa trowärdigt folk / ſom ſedan the någon

tid icke utan ſin ſtora koſtnad brukat hans läkedom / hafwa ſedermera wid närmare underſökning befunnit / huru ſom ett blott urins kokande / utan något theß pulver / haft hos them aldeles ſamma wärkan; kunnandes förthenſkuld intet annat tro / än at han / innan theß bedrägeri blifwer almänt kunnigt / läter warda ofynlig. Imedlertid måſte en rättſinnig Medicus ſådant med tålamod anſe / icke annorledes än ſom en tapper General, then wäl kan lida / at en rädd ſnaphane ſkiuter längre med en oanſenlig räffelbóſſa / än han ſielf ſkiuta kan med en wäl utzirad musqvedon;

Sic ſunt miſta ſacra profanis.

III. Hwad thet mig mera / än andra angår / at gemene man hyſer gamla widſkepelſer? ſåſom ock hwem har ſatt mig til at rätta almänna willfarelſer? Swaras 1. Intet kan jag råda för thet / at andre äre anten kallſinnige i anſeande til gammal widſkepelſe / eller förut intagne af widriga meningar / eller för mycket ſyſloſatte med andra beſtälningar / eller ock til äwentyrs icke nogſamt uplyſte / thär igenom likwäl betages icke mig mera rättigheten then ſamma at föreſtälla på Swenſka med theß wauſkapelighet them enfaldigom och fåkunnigom til faſa och underrättelſe / än ſom unga Studenter wid Academierna / hwilka hafwa tillåtelſe at ſamma materia på Latin the lärdas omprófwande underſtälla; påminnandes jag mig hafwa ſedt åtſkilliga wackra diſputationer här i Swerige thärom utgångne / ſåſom framledne Dom-Probſtens i Wäſterås / Mag. Nicol. Duans diſſertation de *Ominibus* af år 1676. Eric. Kiälmans Vermelandi de *Prodigiis* af år 1704 / hwar til man wäl kan foga Erik Pryts de *Vanitate prædictionum Aſtrologicarum* af år 1611. Nicol. Marins de Fato Aſtrologico af år 1683. och Birg. Gierdzlins de *Prædictionibus Aſtrologicis* af år 1699 / hwilke alle tillika med mig förkaſta alla teknatydare och ſkrock-ſpåmän. 2. Menar man oförgripeligen / at libertas literaria har ſå wäl fullmyndigat mig ſom alla i gemen / at i thy mål erkänna ingen annan regla än Sanningen och Förnuftet; under hwilkas anförande / hwarjom och enom fritt ſtår / at föra ett beſkedeligt Penne-krig emot alla willfarelſer / utan at förgripa ſig emot wärldslig öfwerhet / och at jag må nyttia then lärda Franſoſens Bayles ordaſätt:

Les

Les loix de la ſocietè n'ont pas fait de prejudice à l'independance de l' état de la nature par rapport à l' erreur et à l'ignorance; on ſe porte pour temoin & pour accuſateur, expoſè â la peine de Talion; on court le méme riſqve, qv' on fait courir, on n' uſurpe rien de ce qvi depend de la Majeſté de l' état en faiſant connoitre au public les fautes d' un livre &c. 1. (γ) uti Republica literaria går ellieſt ſå til/ ſom uti Seculo Ferreo, hwareſt

- - non hoſpes ab hoſpite tutus
Non ſocer a genero.

Joſeph Scaliger och Iſac Voſſius ſkonte icke theras egna kötsliga fäders meningar. Bernoüilli Profeſſor i Baſel, och Brodren Profeſſoren i Groningen ſkona ån i dag icke hwars annars meningar/ faſt the åre kötslige bröder. 2. Hafwa åtſkillige Medici långt för min tid handlat om ſådana materier; ibland the gamla Grekiſka Läkare-böcker finna wi några med thenna titelen: Θεραπευτικὰ τῶν τῆς ψυχῆς πάθων. Skrifter angående ſinnets ſiukdomar: ibland hwilka/ widſkepelſe och willfarelſe åre icke the ringaſte. The lärde männerne Scaliger, Eraſtus, Sqvarcialupus, Müllerus, Fienus &c. wore alle Medici, icke theß mindre blef them icke förnekat/ at uptekna vulgi errores circa Aſtrologiam divinatricem & Cometas. Ängländaren Thomas Brown war en Medicus, driſtade ſig likwäl at ſkrifwa en widlyftig bok om almänna willfarelſer/ under titel af Pſeudodoxia Epidemica, hwilken med ſtort nöje af then lärda wärlden är emottagen worden.

Hwad min perſon och ſkrifter för thet öfriga anbelangar/ begär jag ej heller något ſkonsmål/ utan faſt mera åſtundar rätt högeligen/ at någon wille antaga ſig then mödan/ at noga nagelfara mina enfaldiga och alt för haſtigt utflugna tractater, ſamt uptäckia the häruti befinteliga irringar/ fel och ſwagheter/ emedan jag icke mindre nit och åträ hafwer at lära och låta rätta mig/ än jag haft ſamma tractater at almänna giöra; förnämligaſt är min tienſtlige bön til them/ hwilka hafwa åtagit ſig thet beſwär/ at genomhäkla min Tractat om Motala-Strömſtadnande/ them täckes ſina påminnelſer/ ſå ſnart ſom them lägligit är/ af trycket utgå låta/ emedan

(γ) Dict. Hiſt. crit. pag. 859.

the icke wilia lämna mig förut del tháraf / utan háldre androm som the icke så särdeles angå ; på thet jag tháraf måtte undfå uplysning til then **andra delens** förbättrande / som ár färdig til trycket / och skulle allaredan hafwa warit tryckt / så framt jag icke med samma omak hade welat förklara mig uppå theras animadverſioner och tillika berömma them / för thet the wilia öpna mig ögonen. Om thetta har jag til åtskilliga andra mina bekanta wänner och Collegas på thet flitigaste längesedan bönfallit / men icke ánnu kunnat erhålla någon uplysning; försäkrar hwar och en / som behagar mig underwisa och wederläggia / at then gör mig största wánskap / som skarpast mig handterar / kommandes sanningen / som ár mitt endaste ándamål / aldrig så mycket i dagsliuset / som nár then med någon ifwer och animositet upfriskad och wederqweckt warder. Skulle ellieſt i thenna förswenskade autore finnas någon mening stridande med sanningen / så má then bewágne läsaren ingalunda tánkia / at jag sádant árnar hárdnackeligen förswara / utan twárt emot ár wederredo behörig rättelse saktmodeligen at emottaga. Imedlertid sluter jag med thetta præſervativ emot en snar láttrohet / som mig nyligen meddelat ár af en lárd Medico i Tyskland. (♂)

Sag nicht alles was du weist; glaub nicht alles was man saget/
Denn wer seines hertzens sinn / bloß auf seine zunge waget/
Stolpert offt; und wer nur immer/ was die Leute sagen/glaubt/
Dem wird manches imperfectum ins gehirn fast eingeschraubt.

(♂) Joh. Caſp. Weſtphal obſerv. & exp. chym. de prodig. Sangvin. impr: Lipſ: 1707. pag. 139. Hwilke förtiena at igenomlásas / på thet man framdeles / tá man hórer talas om siúar / kállor och dammar förwánde i blod / man icke så snarligen má sig láta förskráckia / eller blifwa så benágen / at kringblása nya widunder / som stie plágar.

Autoris Företal.

THet begwämaste ämne til förundran utöfwer Guds Wishet/ är theß outransakelige diuphet och margfaldige rikedom. Then underwärde åtskillnad emellan the många Sinnets gåfwor och skickeligheter/ som människian af Gudi förunte äre til at underhielpa hwar och en tids och landsorts nödtorft; Then härlige mångfaldighet af the skapade wäsenteliga ting i wärlden/ och then behageliga olikhet af händelser/ hwar med alla tiders historier oß förlusta/ försäkra oß/ at uti Gudi är så stort öfwerflöd af nåd/ som rikedom af wishet/ hwilket alt icke begripas och förstås kan/ förutan en widlyftig utläggning af the många förträffeliga prof och kännetekn thärutaf/ som wi dageligen för ögonen hafwom. Naturens beständige lydna/ i anseende til theß första rörelses lag och alla tings framhärdande i samma skick/ som the satte woro wid Skapelsens begynnelse/ upwäckia en omtänkt siäl til en qwick och lefwande känsla af thenna Guds Wisdoms diuphet och rikedom. Nulla litura est in libro naturæ. Gud har aldrig funnit nödwändigt at rätta någon ting uppå thetta sköna konst-stycke/ sedan thet första gången färdigt och fullbordat blef; hwilket fullkomligen gifwer oß tilkänna/ at alle ting hafwa sitt utlopp utur ett förstånd/ som icke är inskränkt innom några få tings beskådande allena/ uppå åtskilliga tider; utan kan tillika genomse och besichtiga hela Skapelsens werk uppå en tid/ och med ett ögnande; samt begripa alla the åtskilliga så kallade causas secundas eller hwar på annan föllande orsakers werkan ifrå wärldenes begynnelse til theß ända.

Thenne Naturens almänne beständighet uti theß förrättningar/ förklenes ingalunda/ utan utmärkes och skönies fast mera utaf owanliga

och

och **underſåma händelſer**/ hwilkas ſällſamhet under tiden bringar oß them at närmare beſkåda och ranſaka. Naturen träder ibland ifrå ſitt ordentliga lopp / enär något owanligit hinder i wägen kommer; men går åter ſnarligen tilbaka igen uti ſina förra algemena och naturliga fotſpår. Ingen lag är oombytelig / utan allena Guds Rättfärdighets Lag / ty rättfärdighet är Guds beläte / en copia af thet oföränderliga Originalet Gud ſielf: men naturen är Guds konſt-ſtycke / ſom wäl kan undertiden tillåta något omwäxling och ändring.

Såſom nu thenna Naturens ändring är i alla tider anſedd worden / ſåſom Guds wredes Baſun ; altſå är ändemålet af närwarande diſcurs , at underſöka / huru wida man må kunna draga något ſlags widunder / anten **betydande** eller **ſtraffbårande** / til prof och bewis af Himmelens beſlut och rådſlag ; jämwäl om icke then tro och dyrkan / med hwilka the af gemena man wedertagas / hafwa ſitt urſprung af theßa tu löſa och widſkepeliga grundſtycken: **råddhoga** och **fåkunnighet**.

Mig tyckes ſe allaredan förut / at **några** perſoner / ſom lätteligen beſmittas af then ſkadeliga luften : **myckenhetens ſamtycke** och **medhåll** / lära mena : at Religionen alt för ſtor del hafwer uti thenna **fråga** / ſom icke bör dragas i twifwelsmål. **Andre** / ſom bättre grund-reglor ſtödia ſig uppå / lära tycka at iag icke med thenna diſcurs något alwarſamt förehafwande haft hafwer. Thärföre om iag intet annat upſåt med thenna lilla boken hade / än at allenaſt komma i folks rop / ſkulle iag hafwa utwalt någon behageligare materia, hwar med iag myckenheten mera kunnat til willies göra / och warit mindre förbunden at gå i borgen före. Men rätte hufwudorſaken / hwarföre iag thetta argument i ſynnerhet företagit at afhandla / är afſeendet ſå uppå theß **nyttighet** / ſom uppå theß **tienlighet** wid **närwarande tider**. Jag säger I. **nyttighet**;

Ty **för thet förſta** är thet **nyttigt** / åt minſtone i upſåtet / til rätt ſtora och ädla ändemål / ſom til exempel 1. til at **bibehålla ſtillhet och rolighet i thet algemena lefwernet**. Om hwar och en främmande händelſe intalar människian / at Guds hämde-ſwärd hänger uppå en trå öfwer theß hufwud ſtundeligen redo at nederfalla / ſå **ſkulle människiorne borttorkas för råddhoga ſkull thäraf / at the förbida thet / ſom them öfwergå ſkal.**

En

sådana Tekn / som skole förebåda Himmelens beslut om instundande förändringar här nedre på jorden; dock på thet / at thär ock någon ibland wåra Swenska Krigsmän skulle wara intagen af en slik widskepelig mening / then elliest hos så många andra / jämwäl hos stora och lärda Män af åtskilligt ständ och wilkor finner rum / then samme med grundeliga skiäl måtte warda öfwertygad / huru icke allenast fåfängt / utan ock ofta farligit och äwentyrligit thet wara kan / at rätta sig efter tekn och widunder / har man af närwarande korta Tractat, som på Swenska språket öfwersatt nu utgår under **Eders HögGrefliga** *Excell:s Excell:s* höga Namn / welat föreställa hwarjom och enom några besynnerliga exempel / hwad märkelig skada och hinder som en sådan irrisk och widskepelig inbildning icke sällan uti Krigswäsendet wid angelägna förrättningar åstadkommit och förorsakat. För samma orsak nödgades then store Alexander (oansedt han för **teknetyderiet** en särdeles wyrdnad bar) undertiden näffa sina spåmän och betyga: **at intet större hinder wara kunde för then / som har ett angelåget förehafwande / än en widskepelig teknetydare.** Thärföre fick ock Demophoon snubbor / tå han wid the Oxydracers Stads belägring uti Indien för Alexander framtedde sig med sitt teknetyderi. (1.)

Hade Hector warit så widskepelig som Polydamas, så hade icke Troja, så många gångor blifwit frälsad ifrå fientliga anfall och belägringar / hade Hannibal warit så widskepelig / som Konung Prusias, så hade han aldrig inlagt så stor åra / och wunnit så stor framgång emot the Romare; hade Julius Cæsar warit så widskepelig / som några theß förtrogne föllieslagare / så hade han wid landstigningen i Africa, straxt wändt om tilbaka igen / tå han thär stupa mände. Men thesse alle begabbade teknetyderiet. Then förste swarade Polyda-

(1.) Curt. lib. 7. cap. 7.

lydamas: **at thet säkraste** omen **wore at fäkta för fäderneslandet.** (2.) **Then andre frågade** Prusias: **om man borde draga större förtroende til en kalfs inälfwer / än til en gammal förfaren** General? (3.) **Then tredie sade: sig nu mera hålla** *Africa* **fast med händerna / änskiönt han läge framstupad.**

Hade icke then altid tilförne lyckelige Athenienſiſke Fältherren Nicias uptagit Månans förmörkelſe för ett tekn til en förkaſtad dag / uppå hwilken intet upbrått ſkie borde / ſå hade hans flotta / ſom tå låg ſegelfärdig at gå ifrå Syracuſa, icke blifwit i grund förderfwad / och fyratiotuſende man tillika med honom ſielf ſlagne och nedergiorde. (4.) Hade icke then elliеſt tappre och ſtränge Franſöſke Generalen Philipp Strozzi, ſom anförde en anſenlig krigsmakt til öarna Terceras, at upråtta then olyckeliga Konungen i Portugal Don Antonio, under påſtående fältſlag blifwit warſe ett ſwart tekn i ſin planet-bok / hwareſt han efter Aſtrologiſka grundreglor hade utmärkt the ſå kallade förkaſtade dagarna / för hwilken orſak han icke driſtade ſig at fullföllia then ſeger / ſom han allaredan i händerna hade / ſå hade han hwarken förlorat ſegren / eller ſielf blifwit til fånga tagen / och ſedermera tillika med en ſtor hop Adeliga Officerare aſſtraffad ſom en ſiöröfware. (5.)

Altförthenſkuld / ſåſom en widſkepelig Officerare icke allenaſt ſkadar ſig ſielf / utan ock många andra jämte ſig / ſå

(2.) Hom. Iliad. v 243. (3.) Cicer. lib. 2. de divin. (4.) Thycyd. Hiſt. lib. 1. cap. 4. &c. Plutarch. in Nicia: Diod. Sic. lib. 2. (5.) Varillas Hiſt. de Henry III. lib. 6. Anſelme Hiſt. de grans Officiers pag. 386.

så wil man förmoda / at ej ogunstigt skal uptagas / thet Eders HögGreflige *Excell:r Excell:r*, som icke mindre för sitt högtuplysta förstånd och lärdom / än stora tapperhet / blifwa hos alla högt wyrdade och ansedde / ett sådant Werk tilskrifwit warder ; thärutur hwar och en / men besynnerligen the under Krigsfolket / som på en slik widskepelse äre begifne / kunna af wår lärda Spencer bättre underwisas / och wid förefallande händelser sig til nytta och rättelse af honom betiena / icke annorledes än then namnkunnige Athenienſiske Fältherren Pericles, som medelst Philoſophens Anaxagoræ underwisning giorde Athenienſerne en ansenlig tienst wid begynnelsen af thet Peloponeſiska kriget ; i thy / når Solen förmörkad blef / rätt som the hade hissat segel och skulle lägga ifrån landet / alle som wore på flottan / men besynnerligen Styrmannen uppå Ammiral-skeppet / mäkta förskräktes / uptagandes thenna förmörkelse för ett ondt betydande Tekn ; då utsträkte Pericles wid samma tilfälle / sin regnkappa öfwer Styrmannens hufwud / frågandes honom om ock thetta något ondt betydde / och som han swarade: nej ; sade Pericles : **thär icke wara större åtskilnad emellan Solens och hans ögons förmörkelse / än at then kroppen / som skyggde Solen / war större än kappan.** Thäruppå gingo alle / som på flottan wore / med gladt mod til segels / och fullförde lyckeligen theras ärende. Ehuru nu om thetta må widare wara / så blifwer dock säkert ock otwifwelaktigt / at enär efter sin aldranädigsta Konungs samt flera sina Höga Anförares exempel wårt Swenska Öfwer- och Under Krigsbefäll uti förtröstan uppå GUD och sin rättfärdiga sak med oförsagt mod och tappert hierta förſiktigt gå sina fiender emot ; så skola hwarken cometer

eller

eller nye stiernor / hwarken blodröde watn eller förskräckelige syner uti luften eller annat dylikt / som ibland onda tekn gemenligen pläga räknas / kunna hindra eller hålla them tilbakas ifrån theras lofwärda förehafwande til Riksens förswar och fromma ; hwartil GUD nådeligen förläna täcktes Eders HögGrefliga *Excell:e Excell:e*, samt alla the öfriga både Högre och Lägre en beständig lycka och all åstundad framgång. Thetta önskar af alt hierta / ock med skyldig wyrdnad altid förblifwer

Eders HögGrefliga *Excell:ces Excell:ces*

Norköping
den 25. April.
År 1709.

Ödmiukaste
Tienare

MAGNUS GABRIEL BLOCK.

En kiänsla af sådan räddhoga gaf then hedniske Poëten † anledning til thenna klageliga frågan / † Lucan. Pharsal. lib. 2.

- - - Cur hanc tibi Rector Olympi
Sollicitis visum mortalibus addere curam
Noscant venturas ut dira per omina clades ?

Thet är:

För hwad skull ökar Tu/ oß människior til plåga /
O störste Himlens Gud ! wårt särgemått på råga ?
Hwi skal en faslig syn bebåda långt förut
Hwad ondt oß föreståår af titt alwisa slut ?

Anglicè

Why doth Heavens Lord foretel men's fate
By Omens ? and so antedate
Their Evils ; twice unhappy ! must
Men take up misery on trust ?
I'd yeeld ex tempore *my breath*
Nor would i dy for fear of death.

Idem : Gallicé.

Monarqve tout-puissant qvi conduis les humains,
Pourqvoi nous laissez-tu lire dans tes desseins
Prevoir notre infortune, aller à sa rencontre
Et sentir ta vengeance, avant qv' elle se montre?

2. Länder thet til Religions-wäsendets heder / som mäkta förklenas af then wyrdnad/ man gemenligen bär för widunder. Först/ emedan sådan fåfängia håller människian altjämt uti en barnslig och trälaktig fruktan / af hwilken tå hon en gång trött och ledse blifwer/ såsom af ett henne städse skafwande och trängande ok / tycker hon sig winna ledighet och frihet / om hon allenast kan förwärfwa sig en behiertad manlighet genom en gudlös säkerhet. Sedan/ tager Religions-wäsendet icke liten anstöt af en så widskepelig wantro / emedan människians hopp och tilförsikt til Gud / så wäl som en sann Gudsfruktan / lider ganska stort mehn af en sådan fåfång räddhoga. Thenne består i förstone endast och allenast uti Himmelens almänna hotelser med hämd/wetandes man icke mot hwem/ huru och när then komma skal ; och å sidlychtone stadnar then samme uti en så onyttig fåfängia / som barnens häpenhet är för skymtandet i gryningen. Såsom nu alle the Påwiskas glitter-mirakel dödeligen såra then rätta Guds-dyrkan / emedan the sanskyllige Guds mirakel gö-

ras mißtänkte och twifwelaktige / enär the förras bedrägeri uptäckt warder; altså när en bedrägelig fruktan injagas under skien af religion och andakt / mister then sanskyllige Gudsfruktan sitt wärde och anseende / och Religionen står i fara at blifwa hållen för ett mendacium officiosum, eller gagnelig osanning / som mißbrukar mängen människias lättrohet / at utföra ett skadeligit förehafwande. Non patitur lusum fides; med wåra Tros artiklar måste man icke skämta. The Påfwiskas bedrägeri (piæ fraudes) kunna wäl undertiden / hielpa Religionen i en paroxysmo, lika som bränwin en förswagad och siuklig kropp; men om man thet alt för ofta brukar / skämmer thet then naturliga hetan och minskar theß wanliga styrkia.

För thet andra / gagnar thenne discurs at hämma och och rätta en **almän** och **förderfwelig** willfarelse.

Jag säger 1. **almän willfarelse** / kunnandes man kalla then meningen (**som skulle Widundren något särdeles förebåda**) icke några få **personers** eller **besynnerliga tiders** / utan **hela wärldenes** och **alla tiders** willfarelse / emedan then underhålles och förswaras både af **Judar** och **hedningar** / **Christna** och *Mahometaner*, **gamla** och **nya** / **lärda** och **olärda**.

Angående **Judarna**: om en god lag är ett tekn til onda seder / så kan man them icke ifrå thenna osed befria / emedan Gud
* Deut. 18. 10, 11; strängeligen befalte * **at ingen ibland them skulle blifwa funnen / som war en spåman och tekinatydare** (וידעני, τερατοσκόπος. thet är: Widunders och owanliga händelsers uttydare och utmärkiare) **medan sådant war H:Erranom en styggelse.**

Huru wida **hedningarne** woro besmittade af thenna galna mening / betyga sielfwa orden: monstra, portenta, ostenta, prodigia. Om hwilka ordasätt man må med then lärda Verulam † fälla sådant
† Nov. organ. aph. 60. omdöme: **at såsom många ting i wärlden finnas / som inga namn undfått hafwa / förmedelst människians wärdslöshet / så finnas äwen många namn / som hafwa ingen betydelse** (κενοφωνίαι) **och thet förmedelst en** phantastisk **inbildning.**

Ibland the **gamla kyrkiofäder** talar ingen så rent ut / som
* In Cels. l. 1. p. 45. Origenes * **at så ofta någon stor förändring hände uppå jorden / har man sedt en comet uppå himmelen.** Om wi efterse the **senare** / kan thet wara nog at märkia / hwad som gifwit första tilfället til the så kallade **gångdagarna** / näst efter Böne-söndagen / them Claudius Mamertinus Biskop i Vienne i Frankrike inrättat til at

af-

afböja medelst bönen the straff / som man befruktat skulle föllia uppå några widunder och undersama jårtekn.

Jbland the Lärda förer mig förnämligast then store Grotius † til förundran / huru han kunde stadfästas i then meningen / **som store förändringar altid hade cometer och andra widunder til förelöpare och förebådande tekn.** † Not. in Proph. Joel. cap. 2, 30.

Belangande then **gemena och enfaldiga hopen** i alla Länder / af hwad Religion the och wara månde / så hafwa thesse alla tider anskådat **Widundren** såsom ett **spöke klädt i dödsens klädebonad.** Men sådant alt oaktat / hwad hafwom wi nu för skiäl at sättia hedendomens enfaldighet och en gammal galenskap framför Christendomens beskedelighet och en ny försicktighet ? Och såsom Ewangelii lius har uptäckt alla andra fåfånga † så spådoms- som truldoms konsters gleshet / tunnhet / genomskinlighet och fåselighet / hwi skulle theras jämlike och årsbarn teratoscopien eller **teknetyderiet** öfwerlefwa them alla ; hälst emedan wi uti andra mål förebåra en fasa och styggelse til alla the öfriga hedniska och påwiska widskepelser. Mig tyckes at Ewangelii solskien nu mera borde bortdrifwa hedendomens mörker / förnämligast tå man betraktar /

2. Huru **förderfwelig** thenne willfarelse är : för **Förståndet** ; för Philosophien ; för Theologien.

För **Förståndet** : kunnandes icke **tu** andra ting i wärlden så mycket skämma then Gudomliga gåfwan Förnuftet / som thesse twänne / näml. enthusiasteri och **wantro.** Thet ena upfyller sinnet med **widskepelse** / thet andra med **råddhoga.** **Bägge** draga människian til at tro utan bewis ; **Bägge** leda människian at insupa gamla käringe-sagor / lika som wådret genom andedräckten / **bägge** lära människian at antwarda förståndet uti träldom til alla phantastiska griller och dicktade fabler ; **Bägge** tilwänia sinnet mera at gissa och spå / än at fälla ett moget omdöme och at betiena sig i discurser, me-

† Aruspicina, Orneomantia, Hieroscopia, Astragalomantia, Geomantia, Tephramantia, Botanomantia, Sycomantia, Onomantia, Arithmomantia, Alectryomantia, Anagrammatismi, Sortilegia &c. vid. *Bodin. Mag. Dæmonom.* lib. 1. cap. 6. & 7. *item :* Necromantia, Anthropomantia, Leconomantia, Gastromantia, Captromantia, Hydromantia, Pyromantia, Aéromantia, Capnomantia, Cæromantia, Ichtiomantia, Onimantia, Axiomantia, Libanomantia, Coscinomantia &c. vid. *Georg. Pictor. libell. de Speciebus Magiæ Cæremonial.*

ra af sinnes rörelser och passioner, än beskedeliga hufwud-maximer och grundreglor.

För Philosophien: Ty när widskepelsen en gång har uphögt **Widundren** til then heder och wärde / som Guds sänningebod och mirakel endast tilhörer; så föllier nödwändigt / at man äwen bör för them draga så stor wyrdnad / at man icke nalkas them alt för när med undersökiande om thes naturliga omedelbara orsaker. The som först började utgrunda ibland the gamla Greker 2c. orsaken til åskedunder och stormwäder / blefwo almänt hatade af gemena man och hållne för gudlösa eller atheister. Thetta twang the wisa Philosophos at försegla sanningen under dicktade gåtor och mörka hieroglyphiska figurer / ty blef ock sanningen sedermera så mycket swårare at igenfinna. Ibland många Christna än i dag hålles äwen the / som understå sig närmare at beskåda naturens underliga phænomena, före at wara bättre philosophi än Christne; hwilket dock likwäl intet mera skadar Christendomen / än thet förmerar konstnärens behändiga snille / at en annan wiser huru många hiul uti en stor machina drifwas af en wigt / eller ett wäder / och ett watn / til at förrätta åtskilliga stora och nyttiga konst-werk.

För Theologien; Emedan en sådan wyrdnad för widundren stadfäster friheten at införa hwad tekn oß lyster såsom Gudomliga bodbärare / och thet utan then heliga Skrifts witnesbörd och förnuftets samtycke / förskaffandes thetta osanningen en dyrkan / och räddhogan namnet af en beskedelig försicktighet och Gudstienst. Bese föregående §. 2. Memb. Imi angående nyttan af thenna discursen.

För thet tridie / gagnar thenne discurs thet **almänna bästa.**

1. Emedan then syftar uppå goda stadgars och förordningars / samt publika rådslags heder och säkerhet hos the enfaldiga / swaga och oroliga sinnen. Några människior äre / sannerligen / så swage / at the snarare sättia tro til ett spöke i skyn och slott i luften / än til wisa måns förnuftiga rådslag / och äre en hop benägnare at fatta wyrdnad och förskräckelse för en hastigt kommande och förswinnande flogeld / som synes nederfalla uppå **Riks-salen** / än för all then myndighet / ärbarhet och wisdom / som wistas i thet rummet / hwareft Rikens almänne beslut / och angelägnaste författningar öfwerwägas och afgiöras. Förthenskull är högnödigt at pröfwa och wisa / thet hwarken konungariken / republiker / eller menige almogen böra regeras och styras af siuka phantastiska inbildningar / utan af mogna och helsosamma rådslag.

2. **Mådan sådan** discurs **syftar uppå undersåtarenas lydna emot theras lagliga och rättmätiga Öfwerhet.** Ty huru

litet

litet skulle man akta the alwarsammaste påbud och nyttigaste förordningar och anslag/ om hwar och en fåkunnig och åländig **widunders och tekna-månglare** skulle blifwa trodd hos then gemena hopen/ och thär igenom få anledning at giöra them obehageliga och fruktlösa/ medelst utläggiande: huru Gud beskrifwer sitt mißhag til slika påbud och anslag med så swarta och synliga bokstäfwer/ som ett förment widunder och betydande tekn hålles före/ i synnerhet när någon oförmodelig widrig händelse wederfares them/ som sådana goda upsåt befrämia och fullgiöra/ och Öfwerhetens befalningar godwilleligen efterkomma? och skulle tå alle/ som nyttia någon beqwämlighet och icke betarfwa Öfwerhetens nåd och underhåld/ anten snarligen skrämas ifrå theras tilbörliga hörsamhet och begynna upror/ eller ock öfwergifwa fäderneslandet och lemna thet således utblottat af förmögna och dugeliga inbyggiare.

Hwad för illak påfölgd the **Romare** å sidstone befunno förorsakad wara af theras flitiga aktande uppå betydande tekn / särdeles i **krigssaker** / är klart af thet Cicero oß lemnat hafwer † nämligen at ehuruwäl **teknatyderiet** ännu i hans tid war qwarbehållit hos Stadsens inwånare för hemliga orsaker och stats-grep skull; dock war thet aldeles förjagat utur **fält-lägren.** Emedan the förmärkte at then fåkunnige myckenheten / lika som en **oxe-drift**/ icke gick rätta streket fram / så länge en sådan **buse**/ som the betydande tekn/ blef liden at liggia och wältra sig midt uppå lands-wägen; Såsom ock at the ingen ting med lust/ makt och ifwer företogo / enär något illakt tekn gaf anledning til twifwelsmål om en god framgång. Såsom nu sådane swage enfaldige människior / lika som istadige och skygge hästar/ antingen treskas at gå fram / eller skena öfwer bärg och dalar när the blifwa skrämde af skuggan; så är thet ett kärleks werk / både emot them / och thet almänna bästa/ at framleda them i liuset och föra them uppå rätta wägen / medelst en trogen och omständelig underwisning om theras willfarelse och galenskap.

† lib. 2. de divinat.

3. **Emedan thenne** discurs **har sitt afseende uppå en allmän stillhet och rolighet i regementswäsendet.** Then människia/ som en gång af äregirighet intagen är/ och thärhos styrkt i then inbildning/ at Guds Namns ära och Evangelii angelägenhet står eller faller tillika med theß eget enskylta parti / mening och interesser, behöfwer ingen wältalighets konst eller rhetorica, at bli af ett widunder och förment bety-

betydande tekn upretad til oroligher och uproriſka rörelſer / thet förmenta Guds och Evangelii intereſſe at befordra. Thet är fuller en bekant ſak / at ſpitzfundige ſtatsmän ibland the Romare och Greker / nyttiade theſſa widſkepeliga anmärkningar uppå widunder och betydande tekn / at böja then gemena folk-hopen tit the wille / efter tidernas tarfwer och ſakernas beſkaffenhet / til hwilken ända the ock underhöllo ſina collegia vatum eller ſpådoms-gillen / ſom wiſte behändigt at handtera thetta werket (lika ſom Mufti Turkarnes öfwerſte Preſt Alkoranen) til theras upſåts utförande / ſom ſutto wid ſtyret. Men thet woro önſkeligit / at en hop Chriſtne icke hade tagit ſättet och wiſet af hedningar och mahometaner, at befordra egennyttiga och wränga anſlag igenom gemena mans lättrohet och enfaldighet.

Om man theß utan noga tilſe wil / huru ſåſom en mörk uppenbarelſe och otidig förutſickt lockar människian at bryta en klar lag och närwarande ſinnes rolighet / ſå lär man finna / at eho / ſom endaſt och allenaſt beropar ſig uppå Gudomeliga ingifwelſer / at bekräfta en mening i *Religions*-ſaker / är ſielf wållande til ſin fördömelſe / om han förgås i then tilkommande andra wärlden. Och eho ſom grundar ſig altjämt uppå betydande tekn at åſtadkomma förändringar och oro i ſtatswäſendet / är ſielf orſak til ſin ofärd / om han förgås i thenna närwarande wärlden.

Jag ſade II. **tienligheten** och inſtämmandet med närwarande tider wara then **andra hufwudorſaken** / hwarföre jag mig thetta argument företagit at drifwa; hafwandes wi nyligen blifwit öfwertygade af en hop tryckta böcker: At Ängeland är wordet Africa, i anſeende til the margfaldiga widunder / mißfödſel och främmande ſyner / ſom alla är äre utropade wordne ifrån Kong Carl then andras återkomſt i riket. Hwilke icke allenaſt af gemena man / utan ock af ſådana perſoner ſom äre beläſne i then Heliga Skrift och kyrkiofäderna / grekiſka och latin, gamla och nya ſcribenter, hållas för bebådare af någon ſtor oß förеſtående olycka. Hwilket i ſanning är ett ſtörre widunder / än alle the widunder / ſom i berörde böcker omtalas.

Thetta är / hwad jag funnit nödigt at påminna til at bana wägen för en mildare uttydning af mitt förehafwande med följande diſcurs.

Huf-

Hufwud-Summan af thet / som i thenna *Tractaten* afhandlas.

CAP. I.

Om **Widunder** i gemen och theras åtskilliga art och kynne / som åre förnämligast tweggehanda: pag. 1.
Naturlige / Onaturlige / Öfwernaturlige.

CAP. II.

Om the **Naturliga** Widunder / som hållas för betydande och tekngifwande / hwar uti wises så i gemen som i synnerhet / at the icke åre inrättade / at tilkänna gifwa tilkommande händelser / eller andra Guds domar öfwer hela nationer eller privat-personer. p. 5.

Sect. 1.

Skiäl som bewisa / at **Naturlige** widunder icke betyda Guds tilkommande domar. ibid.

Sect. 2.

Bewises at några enskylte och besynnerlige widunder icke åre tekn til något påfölliande ondt. p. 12.

CAP. III.

Om **Onaturliga** Widunder / och theras åtskilliga art. p. 15.

Sect. 1.

Skiärskodande af sådana tekn / som på latin kallas omina. p. 16.

Sect. 2.

Om underliga Syner i lusten. p. 20.

Sect. 3.

Af hwilka förste delen bewises icke wara Gudomelige eller ondt betydande. p. 25.

Sect. 4.

Om onda andars uppenbarande och spöken. p. 32.

CAP. IV.

Om the så kallade **Öfwernaturliga** Widunder. p. 37.

Sect. 1.

At thet är ett kännemärke af bräfta / at kalla thet alt mirakel / hwilkets orsaker för oß förborgade åre. p. 38.

Sect.

Sect. 2.

Almänne skiäl emot the så kallade Öfwernaturliga widunders betydelse. p. 41.

CAP. V.

Bot för widskepelse/ angående betydande widunder. p. 48.

Sect. 1.

Femhanda läkedomar förestållas. p. 49.

Sect. 2.

Inge tide-tekn äre nu mer at förwänta i Privat-saker och enskylta Länder och Konungariken. p. 53.

CAP. VI.

Inkast emot föregående discurs beswarade. p. 61.

CAP. VII.

Om straffbärande och straffs fullförande widunder / hwilke äre tweggehanda: 1. almänne landsplågor / 2. särskilte personers oförmodeliga olyckor. 63.

Sect. 1.

Fast slut / hwar efter man styra skal uttydningen af straffs fullförande widunder. ibid.

Sect 2.

Ytterligare conclusioner angående Guds owanliga domar. p. 68.

För-

Förste Capitel/
Om
Widunder i gemen och theras åtskilliga art och kynne.

Bland alla andra stora och Gudomliga förmåner / som Skaparen har fram för Creaturen / är thenne icke then ringaste / at han **allena stor Under gör** (a) / och kan befalla Creaturen at göra och låta / förwända och ställa sig uti sådant skick och skepelse / som aldrabäst befrämja och utwisa hans Gudomeliga ära och wisdom. The störste Werk / som förrättas af Satan / äre allenast en bläddra och skugga af storlek / och en art af bedrägeligt gyckleri / warandes han icke annat än Guds owärdige efterapare / så at alt thet han med sin illfundighet åstadkomma kan / är allenast ett blott apande efter Guds Underwerk / hwilket apespels wärde icke skattas bör af thes egna naturliga wigt och storlek / utan af Menniskians fåkunnighet. (a) Ps. 136: 4.

Guds **Underwerk** äro anten **wanlige** / eller **owanlige**. The wanlige äre 1. Monadica naturæ eller sådane Naturens Underwerk / som hafwa en så besynnerlig skapnad och egenskap / at theras **make** och **jämlike** icke **mångastädes** til finnandes är på andra ställen uti hela

wärlden / som til exempel: några wisse **Warme Bad** och **kokande Kiällor / brinnande Bärg / stengiörande Watn** / ofantelige **underjordiske Grufter och Kulor** ꝛc. såsom then så kallade **Baumans Höle** i Lüneburg / och **Peck** i Derbyshire i Ängeland. Hwilke alle äre så mångfaldige och så åtskillige / at hwar och en Landsort har nästan sina särdeles egna och enskylta miranda eller **undersamheter** / som påminna thes Inbyggiare / at med en beständig och omtänksam förundran lofwa och prisa then **HERran** (b) / hwilken synes lika som hafwa inskrifwit och teknat alla sina Werk med sitt egit Namn **Underlig / Råd / Hielte** ꝛc.

(b) Esai. 9: 6.

2. Lusus naturæ eller naturens **lekande / spel och tidsfördrif** / medelst hwilka naturens hand utsmycker theß almänna prydnad genom en fager ändring af skapnad / färg och särdeles blandning af theß grundämne * uti åtskilliga theß besynnerliga Delar / som til exempel: uti **Rosor och Blomwerk**; **Hästar** och **Hundar**; **Leoparder** och **Mulåsnor** ꝛc. Såsom ock uti **Trä / Rötter / Wäxter / Stenar** och **Jorde-arter**; Hwar utaf många finnas tecknade med then andras liknelse och skapnad uti ett annat **Element** och **Fostermoder** * ; så at naturen i alla thessa ting synes tilika föllia och fly sig sielfwan.

* Temperament.

* Matrix.

3. Varietates naturæ eller the mångfallige / härlige och sköne förändringar af naturens hwarjehanda Afwel / i synnerhet til **ut- och inwärtes** skepelse / art / kynne / kraft och beskaffenhet / hwar med åtskillige fiärran ifrå hwar andra belägne Länder förnöya hwars annars ny-girighet och begiärlighet; så at thet ene slaget / synes lika som ett **ständigt Widunder** emot ett annat / som til exempel: En Africanisk **Fogel** / ett Asiatiskt **fyrfotat Diur**; en Americanisk **Ört**; en Indianisk **Fisk** ꝛc. emot the här i **Europa** bekanta wanliga Diur / Foglar / Fiskar och Örter. Alle sådana ting betracktas dageligen af the **Naturkunniga** / äre också til en stor del beskrefne och afritade af andra wittra och förfarna Män. Men såsom thesse alle tilsammans rättare kallas Naturens **rariteter** eller **sällsynte härligheter** / än som Naturens **Widunder**; Ty höra the icke til thenna närwarande **Materia** / som jag mig företagit at afhandla och utföra.

Owanlige naturens Underwerk äre sådane / som allenast hända ganska sällan och äre en art af korta och snarligen förbigående wanliud (dissonantier) hwilke undertiden yppas och instämma til then ända / at then almänne naturens **jämlikhet** (harmonia) så mycket klarare lysa / skönjas och af oß prisas måtte / så uti theß rörelse / som styrelse och wid mackt hållande. Hwilke alle författas under thet Namnet af **Widunder**.

Så-

Sådane **Widunder** är förnämligast **tweggehanda.** Signalia och Pœnalia, eller **betecknande** och betydande; Såsom ock **straffbärande** och straff-utdelande **Widunder.**

The **förre** nämligen/ the **bådbärande tekn** (til hwilka ehuruwäl jag ringa tro sätter / dock emedan jag them til förnuftets Domstol instämt hafwer / är jag nödgad kännas wid them under sådan titel / som gemene man them tillägger) thesse säger jag äre åter **treggehanda.**

Först naturlige Widunder / hwilke än skönt sällan sig tildragande / äre likwäl nu mera gemenligen af Naturens åskådare erkände för sådane / som hafwa sina omedelbara naturliga orsaker. Sådane äre / at nyttia gemena mans ordasätt: **flygande och fallande Stiernor; Jordbäfningar; owanlige Förmörkelser; Wäderstolar*; Månringar*;** Och några wanskapelige mißfödsel ꝛc. Ibland hwilka jag räknar alla sådana händelser i gemen / som gå affides ifrån naturens almänna-wäg / hafwandes likwäl sina wissa / oansedt för oß förborgade naturliga orsaker / anten stärkte eller ock hindrade af några okunniga och naturen allena förbehåldne stadgar och reglor: såsom **Cometer** / nya stiernor / och all annan owanlig ändring i the himmelska och jordiska kroppar. * Parrhelia. * Halones.

För thet **andra / onaturlige* Widunder**; them jag kallar sådana / som hafwa inga wissa och ständiga orsaker utan äre i anseende til oß blott slumpande och owissa händelser: såsom **wådeld af åskia** och liungande; någon **främmande Fisks** ankomst i **Skären**; **blodröde fläckar** uppå **Stenar / Stoder** och **Bilder** / onda och goda **andars uppenbarelser**; faslige **Röster** och Syner; förfärlige **Himmels-Tekn.** Korteligen / alle the främmande händelser / som hos ålderdomen woro ökände under namn af Omina eller betydande tekn / hwilke alle icke kräfja någon besynnerlig medwerkan och bistånd af öfwernaturliga orsaker til theras wäsende och warelse / oachtat man störra delen af them icke kan utreda efter byggmästare konst och grundreglor. * Prætернaturalia.

3. **Öfwernaturlige**; under hwilka jag begriper alla the mirakel och underwerk / som anten menniskians fåkunnighet upspunnit hafwer / eller äre sådane / om hwilka förnuftet öfwertygat är / at the öfwergå alla naturliga orsakers förmåga och tilräckelighet. Ty lika såsom i Religions-wäsendet finnas **några** ting enlige med förnuftet / om hwilka / **alla** wäl upfödde och underrättade människors förnuft öfwerens stämmer / näml. **meddelmåttighet / rättrådighet / en tilkommande Dom** öfwer onda och goda ꝛc. **Några ting** / äre Supernaturalia.

utom förnuftet / näml. **Guds uppenbarade ord i then Hel. Skrift**/ hwilket förnuftet nu mera omfattar / såsom rätt och sanfärdigt / oansedt thet af naturliga krafter aldrig förmått erhålla theß kundskap ; som til exempel : om Skapelsens Historia, om Guds method och ordning i wår Salig-giörelse ꝛc. **Några öfwer förnuftet** som v. g. alle wåre **store Tros-Artiklar** / som öfwergå alt menniskligt förstånd både i sättet och omständigheterna. Altså finnes ock uti **Guds försyns** begrep och omkrets / **treggiehande** werk ; **somlige enlige** med naturens almänna Lag ; **somlige** / ánskónt enlige med naturen / dock **utom thes wana och ordning** ; slike äre alle **Widunder i gemen** ; somlige **öfwer** Naturen / the näml. som sträckia sig utom the så kallade causæ secundæ eller öfwer naturens medskapade **krafter** / **wigt** och **fiädrar** / och förtiena således i **synnerhet** och enkannerligen namnet af **Widunder** och **Mirakel**. Hwarutinnan naturen är hel och hållen lidande och underkastad thens wälde / som först gaf / och allena hindra kan theß första rörelses Lag.

Thesse **öfwernaturlige Widunder** måste hafwa rum i thenna discurs , (oachtadt at jag icke kan lätteligen tro / at några sådane nu mera sig tildraga) icke allenast emedan några slike äre fordom dags af Gud affärdade wordne / såsom Sánningebod uti något högwichtigt ärende / som v. g. then **förmörkelse** / som hände wid wår Frälsares död ; the **hagelstenar** / som nederslogo the Amoreers Konungars krigshär / tå the för Israels Barn flydde til Bethoron (c) och flere sådane ; utan ock emedan några illa underrättade äre så benägne / at öfwerwärdera allehanda händelser och inskriftwa them / såsom förrättade omedelbarligen af Guds finger.

(c) Josuæ. 10 : 11.

Angående the Sagor / hwar med Hedningarnas Eddor eller legender upfylte äre / såsom **fostrets tal** i moderlifwet / **oxarnas tungomål** / **rägn** af stenar / ꝛc. **blodrinnande** kiällor / **krigs-gewärs** blodiga swettande ꝛc. så är jag mycket benägen at bifalla Tullius , hwilken / oansedt han en Hedning war / förkastar dock alt sådant / som ogrundade fabler och bedrägeri (d) ; samma tanka hafwer jag om the tekn / som förmälas hos the Hedniske Poëter och i synnerhet om them / som berättes wara skedde wid Cæsaris död (e)

(d) de Devinat: l. 2.

(e) Virgil. georg. l. II.

- - - Simulacra miris pallentia modis
Visa sub obscurum noctis, pecudesque locutæ,
Infandum, sistunt amnes, terræque dehiscunt,

Et

Et mæstum illacrymat templis ebur, æraque sudant
Nec puteis manare cruor cessavit. - - -

Thet är:

Om mörka nättren såg man bleka hamnar skymta/
Thär talte duma nöt/ som utan til at skrymta/
Förkunnad mycket ondt/ snart stante stride floder/
Nu Jorden öpnad blef/ snart greto Marmorstoder.
Af Bilder drypte blod/ fast woro the af koppar;
Af Elfenben och Stål flöt swett i stora droppar;
Thär klare kiällan sprang och silfwer hwita floden/
Nu gyttiogt watn rann/ så rödt/ som skiåre bloden.

Thet anstår en Poët icke så illa/ at kläda hela Naturen i sorge-kläder och bestörtelse öfwer en så stor Persons oförmodeliga fränfälle/ som Cæsar war.

Belangande thet andra slaget af Widunder/ then man kallade Guds strafs utdelare och Executorer, så äre the också af margehanda slag och kynne anstälte/ anten / öfwer hela Länder och nationer i gemen/ eller öfwer enskylta personer och familier i synnerhet: såsom hastig brådöd / okunnige siukdomar / owanlig pestilentie / boskaps död/ dyr tid och swåra år / så ock store nederlag å theras sida / som äre mycket manstarckare / än theras fiender ꝛc. Prodigia Poënalia.

Andra Capitel. Cap. II.

Om the naturliga Widunder / som hållas för betydande och tekn-gifwande/ hwar uti wises så i gemen / som i synnerhet / at the icke äre inrättade at tilkänna gifwa tilkommande händelser eller andra Guds domar öfwer hela Nationer eller Privat-Personer.

Sect. I.

Skiäl som bewisa/ at naturlige Widunder icke betyda Guds tilkommande Domar.

I. Skiälet är thetta: At theras förmente tekn äre så mörka/ inwiklade / twifwelachtige och owisse: at man af them icke sluta kan hwad the hälst innebära/ när the skola skie / och hwem i synnerhet the något bebåda / anten en / flera eller alla i ett Land-

skap och Rike. Så at om så wore/ at Gud beskrefwe människians Öde med thessa hemliga och Mystiska bokstäfwer/ man ingen finnande warder som berörde skrift läsa/ mindre med någon säkerhet uttyda kan/ hwad then samma innehålla mände. Så at man förthenskull häldre måste kalla theß utläggiande/ twifwelacktiga gißningar och spådomar/ än en rätt och sanfärdig uttolkning. Hwilket the sielfwe nödgas tilstå/ som sig uti slika utlägningar inmängia och af gemena man hållas före at wara wisse och beskedelige uti theras ärende.

(f) Nuncius Prophetic. &c.

Sålunda utlåter sig en stor Astronomus [f] om then **Cometens** betydelse som syntes år 1618. **O gode Gud!** säger han/ **thenne hafwer utspridt flera meningar om sig/ än strålarns åre uti theß ofanteliga stiärt.** Sammaledes bekänner Tycho Brahe om then **nya Stierna**/ som syntes i then himmelska constellation, kallad **Swanen** / år 1600: **at the himmelska lysande Widunders beslut icke kunna förut sägas af Stierne-tikare/ hafwer man af klara rön och profstycken numera förmärkt**; men strax thär på glömmer åter Tycho bort sig sielf; Hwar utaf wises/ huru swårligen förut intagne meningar och medfödde præjudicier utrotas kunna/ tå han säger: **Thärföre bör man icke tänkia/ at Gud förmedelst slika nyligen** formera**de kroppar har i sinnet at leka för oß/ och at the ingen förebådelse med sig föra.** Thenna twifwelacktigheten uti uttydningen/ som är ett hemligt öfwertygande af theß fåfängia/ har tilbaka hållit the klokare/ at företaga och utreda **Spådoms-konsten** genom reglor och beständiga hufwud-maximer. Och hafwer/ så mycket mig witterligit är/ ingen utom Cornelius Gemma befattat sig därmed/ och budit til at lära andra samma konst/ uti then boken/ han kallade κοσμοσκοπικὴ, eller **handgrep** och **handledning til at förut weta the ändringar/ som sig tildraga i Wärlden.**

Nu hade fuller the gamle Hedningar sina besynnerliga Spådoms Collegier, och publika Spådoms Professorer, som uttydde slika händelser och tekn/ men ingen af them lärde andra samma konst/ om icke hemligen. Om hwilka alla man dock bör fälla samma omdöme/

(g) de Prodig. lib. 3.

som Polydorus Vergilius (g) at/ näml. **man har största orsak at le åt allas theras dårskap/ oförstånd och blindhet/ som hålla före at then ene jordbäfningen/ thet ene åskedundret/ thet ene himmelsteknet betyder en lyckelig ting/ och at then andra jordbäfningen/ thet andra åskedundret** ꝛc. **bebådar en olyckelig händelse/**

ånskönt the bägge uti alla stycken och omständighet åre ganska lika.

Thet röda purpur-rägnet / som föll i Brüssel år 1646 / uttyddes af the flåsta / såsom förebådande ett ganska blodigt krig ; andre tydde thet ut / såsom en förelöpare af freden / som ock följde öfwer hela Europa år 1648 / lika som hade thet welat besanna thessa Poëtens ord:

Jam satis effusum terraque marique cruoris
Ipsæ testantur queis pluit axis aqvæ.

Thet är:

At man til siös och lands för mycket **blod** utgutit /
Betygar **blod-rödt** rägn / som ned af himlen flutit.

Thet är / tå man blef warse och förnam / at then förbrända Reformerade Kyrkiolärarens Zwinglii hiärta / war hel oskadt öfwerblifwit / tyddes thetta Widunder ut / af theß wänner / för en synnerlig manlighet / renhiärtad frimodighet och alwarsamhet ; men theß owänner utlade thet såsom tekn af en ogemen förhärdelse och genstörtighet. Skulle man nu billigt och utan hädelses last kunna tänkia / at **Gud** / hwilkens **wägar åre med moget betänkande författade Domar** / skulle wilja betiena sig af **Widunder** til sin wredes Basuner / och thet utan något tydeligit klang och rent liud? huru kan någon ting **betydas** med thet / som icke **förstås**? thärföre säger Cicero rätteligen (h) **hwad hafwa gudarne i sinnet med sådana tekn / som icke förstås kunna utan uttolkare / och thär til med icke undwikas kunna? ty om the hade welat / at wi wårt åländе icke förut weta skole / så åre ju thesse tekn fåfänge / emedan theras betydelse aldeles fördold är? Och om the upkomma til then ända / at wi skole weta them / hwi tala the med förtäkte ord?** kan någon bewisa / at Gud någorstädes i Skriften har betient sig af andra tekn / än sådana / som klarligen utwiste theß heliga förehafwande? tå Gud med tekn talte til Ægypten, skiedde thet med eftertryck / så at hwar man såg hwad thet betydde; **han förwände theras watn i blod / och drap theras fiskar ; theras land gaf paddor ifrå sig uti theras Konungars kamrar** ꝛc (i); Thär emot gifwa wåre förmente betydande **Widunder** alsingen kundskap / om hwad som hända skal / **hwarken** såsom Hieroglyphiske Figurer, warandes icke ringeste likhet emellan teknet och thet / som beteknas / ey **heller** såsom werkande orsaker / ty uppå sådana tekn följer icke altid samma händelser / så at ett slikt tekn borde tå altjämt betyda / ettera **godt** eller **ondt** / men icke **bägge**.

(h) Lib. 2. de divinat.

(i) Pſ. 105, 29. Exod. 6, 7, 8, 9, och 10. Capitel. &c.

II. Skiä-

II. Skiälet är thetta: **at Tiderne / uppå hwilka / slike Widunder aldraförst började giälla / och anses såsom betydande tekn / wore sådane / som nogsamt förminska theras** credit **hos allom them / som icke äre wane at förtro sig til någon tanka och mening utan god säkerhet.** Och woro the tider i synnerhet ökände och befläckade af thessa twenne stora fel och skadeliga brister uti en Stat och Republik, **fåkunnighet** eller owetenhet / och confusion eller oreda. **Först** woro the tider nedersänkte i diupesta **owetenhet** och fåkunnighet så i Religions saker / som annan wärldslig lärdom. I Religionen, hwem kan wara okunnigare än en Hedning / som icke känner then rätta och sanna Guden / hwars Tros bekännelse uti praxi och öfningen / grundar sig uppå en hop löjeliga / nesliga / okarska och omänniskeliga Ceremonier åtbörder och seder; uti theorien och kundskapen / uppå en oändelig antekning och anmärkning af alla främmande och underliga naturliga tekn i **himmelen / jorden / watnet** och creaturerna. Hos Ægyptierna räknades thet för en stor andackt / at införa alla naturens errata eller felacktigheter uti theras publike böcker och mimes-skrifter; thetta maner efterfölgde the Romare / af hwilka twifwelsutan en hop qwarlefwor til wåra tider och länder komne äre. Jämte thet / som föresagt är; hafwom wi fyra ting at märka.

1. At utgången af thet / som uttydes om Widunder / är så ofta lyckelig som olyckelig.

2. At thet mästa fiäs som thär af giordes / stadnade i widskepelse; ty på thet en ond påfölgd afböjas skulle / inrättades nya Högtider och Fester / nye Tempel och nye Ceremonier, så at the hinte icke mera än / (k) expiare prodigia & procurare monstra: at upleta naturens wanskapeligheter och försona Widunder / som Livius förmäler.

(k) Livius lib. 22: 1. item 32: 1.

3. At nästan intet år förbi gick / utan icke några slike bebådande tekn upfördes och inskrefwes.

4. At en fåfäng inbildning om slikt lapperi / höll folket i en stadig aga och frucktan för Gudarna så wäl som thet tilstundande onda.

För hwilken orsak jag lätteligen skulle tro / at Satan som genom Guds tillåtelse har fådt luften til sitt förstendöme / hade thärsammastädes ofta gycklat med naturens förrätningar / at skräma them til sina altar / som han med lockande til sin dyrkan ej twinga kunde.

Äfwen så **okunnige** woro the **tiderne** uti Philosophien, som then rätta Religion, och märke wi / at så snart boklige konster tiltogo / började

började frucktan för theſſa Widunder at aftaga / och begynte the le åt ſin förra galenſkap / lika ſom en wakande åt en ſofwandes drömmar.

Til thet andra woro Widundrens förſta urſprungs tider ganſka orolige och bullerſamme : ſom beſtyrkes af Livius tå han säger/ ſå ſnart ofred upwäxte och allas ſinnen til andacht och widſkepelſe wände woro / blefwe många Widunder ſedde / hörde och trodde / ſom aldrig warit til ; Sammaledes af Seneca (m) aldrig ſkal man finna flera exempel af Spåmän / än tå en ſkräck beblandat med Religion har intagit ſinnet / dock åre theſs flere och ſtörre i krigstider ; när fred är / hörer man ſällan af ſpådomar. Här til kommer också Ciceronis ſamtycke (n) at ſåſom man i fara och frucktan är benägen at tro alt thet / ſom ſäges / altſå updicktas också then tiden mera / än man hinner förläggia / mindre afſtraffa. Tå räddhogan har en gång anſtrucket öga med en ſwart färg / förekomma alle ting mörke och ſwarte ; när Solen upgick öfwer watnet uti the förfärade Moabiters åſyn (o) ſyntes watnet lika ſom wändt i blod.

(l) Lib. 28: v. 11.

(m) Qv. nat. lib. 6: cap. 29.

(n) de Divinat. lib. 2.

(o) 2. Kon. 3: v. 22.

Är nu wyrdnaden för Widunder född af fåkunnighet / och upfoſtrad af räddhoga uti bedröfliga tider / tå Phantaſien är benägen at antaga allahanda Skepelſe / ſom en ſmält Metall , huru kan man tå hafwa om theſs wigt och wärde / godhet och ſtarckhet någon fördelacktig tanka och mening ? Skal man tå upſökia en ſå dyrbar och ädel Juweel / ſom Guds wiſdom är / uti en ſå wederſtyggelig ſump af orenlighet / ſom mißfödſel / ſpöketi / lögneandarnas uppenbarelſer / faſliga röſter / nordblåſs och andra oädla meteoris , af hwilka Hedningarne i theras fåkunnighets tid tänkte undfå lius om Himmelens beſlut och wärldenes ſtyrelſe ?

III. Skiälet är thetta : at naturlige Widunder icke kunna anſes för prognoſtiker af ſådana händelſer / ſom härröra af människians fria willia eller en ſlumpande lycka / ty warandes naturlige / måſte the nödwändigt hafwa åfwen ſå beſtändiga och wiſſa orſaker / ſom alle andre almänne naturens productioner och förrätningar. Then känner intet naturens wälde / säger Seneca , ſom håller före / at naturen icke får undertiden loſ / at giöra annat / än thet ſom han oftaſt giör. Såſom man förthenſkull billigt kan kalla hela naturen ett beſtändigt och waraktigt Widunder / ſå må man och kalla de fläſta Widunder / en obeſtändig / ſälſam och owanlig natur.

Elljest om man rätt wil öfwerwäga Saken / så lyser mera af **Naturen** uti ett **Widunder** / än som uti thet aldramäst enhälliga sammanstämmande af enformiga werkande orsaker / hwilkom man namn af **Natur** tilägnat hafwer / warandes mycket underligare / **at hela Himmelens här / Stiernorna och Planeterna / gå hwar och en theß wäg / utan at rubba theras ordning.** Än at en Comet, och en ny Stierna warder då och då synt på himmelens fäste / en jordbäfning och ett brinnande bärg försport uppå jordenes krets. **Thet öfwergår sannerligen alla Mirakel** säger Plinius (p) **at någon dag ännu kan wara til / utan at icke hela jorden upbrinner** / warandes öfwer alt både öfwer jorden och under jorden upfylt med **eldens** grundämne och underhåld. Så at man mycket skäligare borde anföra thetta alt / som ett ofelbart prof af Guds makt och wisdom / än at bärget Vesuvius undertiden brinner starkare / än thet giöra plägar; at en Comet då och då infinner sig ibland the Stiernor / som uplysa wår Horizont, eller then delen af wärlden / som wi bo uppå. Ett stormigt **slagrägn** är icke så underligt / som ett liufligt **arla- och sårlarägn; hwad är underligare** / säger Plinius, **än at watnen hängia midt uti luften?**

(p) Plin. Hist. nat l. 21: c. 107. & lib. 31: c. 19.

Men hwad Skiäl kunna nu försäkra oß / at thesse **Widunder** äre **bebådande Tekn?** ty antingen måste the **alle** wara sådane / och **tå skulle wi dag och natt rådas / och icke wisse wara på wårt** lif (q) / eller måste **några** allenast wara sådane / och om så är / af hwem skal man tå lära uttydningen? elljest borde ock the berörde **tekn** af Guds owanliga Domar bära sitt egit witnesbörd och betydelse med sig i sielfwa wärket / på sätt / som Guds rätta Tekn och Mirakel alla tider giort hafwa / hwilke äre så **store** / och så **ogemene** / at the alla naturliga orsakers möjelighet och wälde wida öfwergå.

(q) Deut. 28: v. 66.

IV. Skiäl är thetta: **At man grameligen betracka måste wilkoret och** temperamentet **af Guds regering och** œconomie **i Nya Testamentet / som icke synes tillåta förwäntan af några synliga fasliga Tekn af himmelen / ansen / såsom witnesbörd emot them / som äre stridige med the Christna i** Religions- **och Statswäsender; eller ländande til kundskapen af Guds tilstundande Nåd eller Straff**; hwilket alt skiedde uti Guds Kyrkios första begynnelse och minderårighet (r). I Gamla Testamentet behagade thet Gud ofta / at underwisa människian om sin makt och willja med ett ståteligt Schemate sermonis eller prächtigt orda-sätt / så ock

(r) Exod. 7: v. 3, 4. 1. Kon. 18: 24. 2. Kon. 20: 9 Luc. 21: 25.

med

med förskräckeliga tekn och underwerk och blodiga offer (s) jämwål underätta oß om Evangelij hemligheter med härliga afmålningar och Sinne-Bilder (Splendidis typis & Symbolis obscurioribus). Men thesse Stadgar och Lärosätt förminskades och blefwo å sida satte/ ålt efter som liuset af Guds uppenbarade ord mer och mer tilwäxte. I Nya Testamentet har wår Frälsare på ett ganska saktmodigt wis förkunnat sin Makt/ Underwerk och Lära. Hans röst skulle man icke höra på gatomen säger Esaias (t). Evangelij hemligheter framfördes ganska fogeligen och tydeligen/ Miraklen ganska stille och utan pomp och förfärelse; han gaf the döda lif; them blindom synen; them döfwom hörslen ꝛc. Han förorsakade icke storm och owäder/ som Samuel, utan stillade stormen. Thet är sant/ förlåten remmade i templet; Solen förmörkades; och jorden skalf/ wid han gaf up Andan. Men thesse Underwerk förwarades til thet sidsta/ at omsider öfwerwinna ett förhärdat folks galna meningar om Christi Person/ och theras härdnackenhet at strida mot theß Lära/ uppå hwilka thet förra blide och bewägne wiset af thes Majestets uppenbarelse genom mirakel ingen werkan hade. Och wore thesse Undertekn och förändringar i Naturen/ til äwentyrs ämnade til ett Emblema Propheticum eller Prophetisk Förebild af then stora förwandling (u) som skedde i himmelen och på jorden/ thet är i Religions- och Stats-wäsendet/ förmedelst then nu med ångest aflidande JEsu Christi makt och lärdom.

(s) Hebr. 10: v. 8. Ps. 74: v. 9.

(t) Cap. 42: 2.

(u) Hebr. 12: v. 26. &c.

Thet Dön/ som i Pinges-högtiden tillika med eldstungerna kom ifrån himmelen/ och susande swängde sig öfwer the första Evangelij Predikares hufwuden/ war så lindrigt/ at the hel oskadde föga wiste tháraf/ och war thet til äwentyrs en Figur och afmålning af Lagens förskräckelse/ som beredde wägen för Evangelij saktmodiga utspridande. Gud har nu mera återwändt/ om icke aldeles affkaffat/ then sedwänja at skräma människian til himmelen medelst synbara förskräckelser. Messiæ Lag blef publicerad och utspridd med en klen och stilla röst/ och intryckt i människians hiärta medelst hotelse af en swårare hämd och Dom i then andra wärlden/ än then/ som öfwergick Mosis Lags öfwerträdare. Gud wäntar nu af människian innerlig andackt med förstånd och omtanka/ så at hon til theß dyrkan och tienst handledas måtte igenom en kärleks Anda efter wishetens rättesnöre (w)/ fruktandes mera för hans blåtta hotelser/ än Bergets Sinai brännande/ och åskådandes en ogudacktig menniskia (sedan Christus är kommen at

(w) Vid. g. g. Leibnitzij præfat. ad I. Tom. Codic. Diplom.

borttaga Synden) som thet aldraſtörſta Widunder/ ſåſom ock wäntandes then tilſtundande Domens wårtekn / icke uti Naturens wilfarelſer / himmels-tekn / jordbåfningar och wanſkapeliga miſsfödſel ꝛc. utan uti tidernas förderwelighet och the falſka Chriſtnas och Propheters ſtyggelſe / ſamt båfwande wankelmodighet.

Sect. 2.

Bewiſes at några enſkylte och beſynnerlige Widunder icke äre Tekn til något påfölljande ondt.

Bland många andra förmenta onda Tekn räknas förnämligaſt Cometerne / lika ſom wore the ett Himmelens Wårdetorn eller Pharus, at gifwa wärlden tilkänna Guds hemliga beſlut / men fram för annat Guds wrede ; emedan figuren merendels liknar ett ſwärd och ett ris / ſå at förthenſkull the gamle Aſtronomi komma näſtan alle öfwerens : at thetta war cauſa finalis , eller orſaken / hwarföre the wiſte ſig. Och at ingen Comet ännu wore ſedd utan påfölliande olyckor / eller at nyttia Poëtens ord :

- - *Nunquam cælo ſpectatum impunè Cometam.*

Men at möta thenna fåfånga inbildning / bör man förſt beſinna / at Cometen kan icke wara / hwarken cauſa efficiens (werkande orſak) eller indicium mali futuri (tekn til något tilkommande ondt).

At han icke är werkande orſak / bewiſes af theß natur och egenſkap ; af theß ſtorlek ; och af theß wida aflägenhet ifrån jorden.

Thet förſta prof af theß natur / om hwilken the gamle / ſom mäſta wäſende giort af Cometerna / ſielfwa tilſtå måſte / at then ſå mörk och förborgad är / at thet fåfängt wore något widare thärom at underſöka (*a*) undantagande några Ariſtotelis efterföljare / ſom uti

(*a*) Res eſt perplexiſſima & omnem ferè conatum eludit. Fromund. de Com. l. 3. c. 2. §. 7; Eſt miraculum naturæ, quod admirari debemus, cognoſcere nunquam poterimus, quia rarò apparent. Fienus de Com. p. 18. Nobis rimari ea & conjecturâ ire in occulta tantum licet, nec cum fiducia inveniendi nec ſine ſpe. Seneca Qv. Nat. l. 7. c. 29. de Com.

Then

uti Theologien giöra **mycket** af litet / och uti Philoſophien, **intet** af mycket. Icke theß mindre / är thet lilla / ſom man om them wet / nog tilfylleſt giörande at förläggia then almänna gamla wilfarelſe / at Cometerne förorſaka thet / ſom ondt är. Ty nu wete wi af Philoſophiſka och Aſtronomiſka obſervationer 1. at Cometerne icke äre någon itänd ſwafwelachtig upwitring / ſom the gamle mente / hwilket också war grundwalen til then mening om theras onda influentz och werkan. 2. At the äre himmelſke ogenomſkinlige kroppar / ſom planeterne / af hwilka / Cometerna i anſeande til theras lopp / äre en Species eller ſärdeles art.

Thet **andra prof** af theß **ſtorlek och** dimenſion; warandes theß parallaxis mycket ſtörre än Månans; hwar af ſlutes / at han mindre är / än Månan. Ellieſt är Cometen ſielf then minſte del af theß ſkinande kropp / ſom Lucanus ſäger:

\- - - *Pars minima eſt ipſe Cometa ſui.*

Hwilken kropp icke är altſammans en ſielf-ſtändig warelſe / eller ſubſtantia, utan allenaſt ett wederſkien och refraction af Solen: Och är ſåledes thes ſtorlek ſtörre i apparentia och ſkienet / än til ſielfwa **Grund-ämnet.**

Thet **tredie prof** af theß **wida aflägenhet** / hållandes the witraſte Aſtronomi före / at Cometens rum i Himmelen är utom Saturnus, och öfwer the andra planeterna. Hwad impreſſion ſkola nu theß ſwaga ſtrålar hafwa kunna uppå jorden / ſom litet röres af then ſtörſta Stierna i Himmelen / utom Sol och Måna? Huru ſkal nu en ſå **liten** kropp / i anſeande til the ſtörre Stiernor och Planeter / ſå **fiärran aflägne** / ſå **fort** löpande / ſå **litet** warande / förorſaka ſå ſtor werkan och influents, ſom then man Cometerna gemenligen tilſkrifwer. Hälſt emedan man i ſå många tuſende år icke med wißhet förnimma kunnat / hwad werkan the öfrige himmelſke kroppar hafwa / ſom ſtadigt wiſa ſig / utom Sol och Måna?

Theſſe föregående prof ſynas nogſamt giällande / at wiſa thet en Comet icke är cauſa efficiens eller werkande orſak til thet onda; nu

Then ſom elliеſt om Cometernas wäſende behagar inhämta the nyare Aſtronomorum meningar / kan läſa HevelijCometographia, och Bernövik. Conamen novi Syſtemat. Cometarum, item Bilbergii Diatriba de Cometis &c.

återstår at bewisa honom ej heller wara något **betydande Tekn** af thet onda.

Som bewises **först** af theß neutralitet i loppet / och universalitet i Aſpecten, emedan han står öfwer hufwudet af så ganſka många åtſkillige länder / hafwandes man ock förmärkt at then Comet / ſom lyſte år 1618. war vertical til **Ryßland / Pålen / Tyſkland / Franckrike / Spanien / Italien / Barbariet / Turkiet / Arabien / Perſien och** China &c. Hwilket af theſſa Länder månde nu undfå theß illaka influentier? Hwem af theſſe hade nu störſta del uti theß betydelſe och förebådelſe? at ſäya alle / är icke mindre orimligt / än at utmärkia **någon**. Är altså säkraſt at ſluta: thet intet thera thäraf undfick någon illak impreſſion.

Som bewiſes för thet **andra** af then **löſa grundwal** / uppå hwilken förebådelſen och uttydningen ſtödier ſig / näml. uppå the lätſintas och förwetnas fåfängeliga griller och inbildning / hwilke aldrig hafwa kunnat ſtadfäſta med något oemotſäjeligt bewis theras förmenta Grundreglor. Ty at ſluta med Cardano och thes Wederlikar / at then Cometen ſom står bredewid Saturnus, betyder **Peſt / förråderi och dyr tid**; at then ſom ſtår wid Jupiter, betyder förändringar **i Lagboken och Påfwars död**; at then ſom ſtår jämte Mars, betyder **krig och örlig** ꝛc. (x) thet är altſammans idel fåfängia.

(x) Lib. 24. de Variet. rerum cap. 70.

Som bewiſes för thet **tridie** af en widrig och med then gamla mening **ſtridande förfarenhet**. Seneca witnar (y) at then Comet / ſom ſyntes i Neronis tid / förtog Cometernas wanrykte och illaka namn / i thy uppå honom intet ondt följde. Cornel. Gemma Friſius har obſerverat ſå många goda / ſom onda Cometer. Men huru mycket godt och ondt ſkier / ſom icke bebådas af Cometerna / wet nu mera hwar och en / ſom något förfaren är i wärlden; Och at några fåfänge Aſtrologi ännu then förra meningen förſwara willia / bör oß icke underligare förekomma / än alla fantaſters förhärdelſe i gemen / ſom äre oöfwerwinnelige i theras motwillia / ehwad ſkiäl man och hälſt emot them brukar. Sådane äre en hop Horoſcopiſter, Alchymiſter, Enthuſiaſter och Cabaliſter, hwilke alle bita ſig faſt med tänderna / enär them händerne förmedelſt goda ſkiäl afhuggne warda. Samma omdöme / ſom nu om Cometerna yttrat är / bör man fälla om alla andra **naturliga Widunder** ſom v. g. eclipſes &c. hwilke icke förtiena något beſynnerligt ſkiärſkådande / emedan wärlden thär om

(y) Qv. nat. lib. 7. cap. 17.

alla-

allaredan wäl informerad är. Then som ellieſt icke har luſt at giöra ſig om alt ſådant underrättad / giör mycket bätre om han ſtilla ſitter uti en ödmiuk owetenhet / än han föllier en förledande Irwiſt / ſom omſider ſtörter theß föllieſlagare i brådiupet. Gud har uti hwar och en wetenſkap förſeglat mycket med mörker / at förtaga menniſkians ſtålthet / och på thet wi erkänna och wyrda ſkole thet förſta wäſendet: Skaparen / ſom all ting omfattar och begriper. Then ſom ellieſt om ſlika förmenta betydande Widunders fåfängelighet åſtundar flera ſkiäl och nogare kundſkap / men ſärdeles angående Cometerna / behagar läſa the Dav. Gregor. Aſtronomiæ Phyſic. & Geometr. Element. lib. 5. de *Comet.* imp. Oxon. 1702. nederſt å thenna ſida teknade böcker (β).

Tredie Capitel.

Om onaturliga Widunder och theras åtſkilliga art.

Alt thet ſom utom wanligheten ſig tildrager / och har inga beſtändiga Reglor / kallar jag **onaturliga Widunder** / af hwilka en del hörer til Privat-Perſöner / ſåſom at en ſkoremm briſter; at Göken eller Tuppen gal i otid; at man hörer ett owanligt gallſkri och rop i granſkapet ꝛc. en del hörer til hela trackter och landſkaper; ſom at en främmande ſtor fiſk kaſtas uppå

(β) Eraſtus de Cometis; Petit diſſertat. ſur la nature des Cometes; Bilberg. diatrib. de Cometis; Baltaſ. Becker Onderſoek van de Betekeninge der Kometen twå gånger uplagd i Amſterdam; men förnämligaſt Bayle penſees diverſes ſur les Cometes, uplagd fierde gången i Rotterdam ſedan år 1683. och ſidſta gången år 1704. och 1705. tillika med additionerna och ſwar uppå åtſkilliga objectioner. Så ock John Spenſers beſwarade objectioner i thenna närwarande tractaten. Cap. 2. §. 3. ifrån p. 49. til p. 163. hwilka jag förbigått / emedan gemena man ſällan bemödar ſig at nagelfara alla ſubtiliteter uti en diſcurs.

uppå stranden / eller kommer i skiär-gården; tå krigshärar och spiut synas i luften; faslige spöken på publike ställen 2c. 2c.

Thetta alt och mera sådant / som man här i landet kallar kåring-skrock / är altid hållit af the widskepeliga för betydande widunder och tekn / hwilken ogrundade tanka lärer swårligen kunna utrotas / så länge wärlden står / enär man betrachtar then almänna och medfödda människians fåkunnighet och räddhoga.

Sect. 1.

Skiärskodande af sådana betydande Tekn / som kallas på latin Omina.

PRivat-Järtekn borde aldeles intet nämnas / mindre handlas om / för theras owärdighet skull; dock på thet ingen swag tháraf smittas måtte / är thet kärlekswerck at döda all sådan widskepelse / förr án man släpper henne utur händerna. Huru gammal then sedwänja warit hafwer / at spå i hwarjehanda små-saker / kunna wi sluta af tredie Mose Boks 19. cap. 26: 27. och 28. verser; så och femte Mose Boks 18. cap. 10. &c. verser. Hwareft all sådan Spådom i gemen bannlyses utur Judeska landet.

Thet är ingen twifwel / at ju Satan är förste uphofwet til all sådan widskepelse / dels förmedelst theß werkan uppå människians phantasie, dels befordrande / så mycket hos honom står / utgången af thet / som spådt warder. Sedan Satan hade lagt grundwalen til thenna widskepelse / undfick hon tilwäxt af Hedningarna / som giorde sig twänne ursprung af alt thet / som skier i wärlden (γ) ett godt och ett ondt. Och som the hölle GUD för god / mente the at Satan war orsak til alt thet / som hade namn af Straff. I alla tider och Länder hafwa Hedningarne och flere utom them / haft en smak af thenna mening. Så snart the nu inga sådána tekn hade at rätta sig efter / sökte the orakel i gudarnas tempel. Nu på thet Israels barn icke skulle blifwa affällige til afgudadyrkarne / ibland hwilka the uti Ægypten länge bodde / synes thet som Gud under-

(γ) Beſe Bayle Diction. Hiſtoriqv. Critiqve tit. Manicheens & ſon éclarciſſement ſur les Manicheens pag. 3140. ſecundæ edition.

undertiden hade behagat wilfara Israëliterna at få bruka någon del af the betydande tekn; såsom **lottkastandet** &c. Hwilket slutes af Exod. 16. 8. &c. Psalm. 95. 10. Act. 13. 18. 17. 30. **Och wid fyratio år långt led han theras seder uti öknen**; Til äventyrs at uppehålla theras ängsliga sinnen med uptäckiande af några wärldsliga tings utgång / genom slika tekn. Josua och Saul kastade lott om at igenfinna Achan och Jonathan (z) Gideon tog Midianitiska Soldatens dröm för ett säkert tekn til medgång (a) hwilket alt man icke wist säja kan wara skiedt medelst then **Heliga Andas** ingifwelse / utan af Guds miskundsamhet och medlidande med theras swaghet / warandes Judarne af naturen och theras besynnerliga upfostring förwetne at weta alt thet som hända skulle / särdeles emedan the förnummo / och dels sägo / huru såsom Hedningarne om slika saker af theras afgudars orakel bisprungne blefwe. Ellest kan man i gemen säkert sluta / at alt sådant **Kåring-skrock** och betydande tekn / icke är annat än beteknelser af ett tyst och i teknet införfattat förbund emellan diefwulen (sc. pactum tacitum & implicitum) och them / som honom tro eller tillita. Ty emedan thenne stålte lögne-anden wåldsammeligen til sig ryckt hafwer en stor del af then dyrkan / man Gudi allena skyldig är / och för thet öfriga welat apas efter the ceremonier, som Gud instichtade uti then Judeska Oeconomien, så har han upspunnit åtskilligt krus / band / tius-ningar / bilder / grimacer, liud och ordalag / hwilkas nyttiande och bruk i sig sielft intet annat är / än en art af åkallan til then makten / hwadan all sådan dårskap sitt ursprung hafwer. Hwar utaf / såsom satan sitt nöje har / så lagar och jämkar han undertiden / så mycket uti hans wälde står / at ett och annat inträffar och lyckas / på thet man måtte framhärda uti sin tilförsikt til honom. Hwilket alt såsom rena händer aldrig wedertaga lära / så håller iag onödigt thetta widare at omröra / warandes sådane thenna tiden / (sedan Guds ord oß så ymnigt förklarat warder) mera wärde at näfsas och utskämmas / än förläggias och underwisas.

(z) Jos. 7.
(a) Judic. 6: 37, 7. 14, 15.

Public-**Järtekn** är icke allenast en **skadelig galenskap** / utan och en **grundlös fåfängia**. Jag säger 1. **skadelig galenskap** / emedan slike förebådelser af thet onda / tiena endast at styrkia thenna syndiga tankan om **GUD** / som wore Han ödet och en **blind nödwändighet** underkastad; som kunde han allenast föresé / men icke af-

böja thet onda; Så at människian sielf / sig borde föreſe i faran / thet bästa hon gitter. Hwar utaf föllia synes / at / om icke Gud sielf aldeles står under ödets makt / åt minstonne alle gode eller widrige händelser: Therföre begabbar then hedniske Poëten Silius Italicus gudarnas lilla wälde och åtwarning / säjande:

Heu vani monitus, fruſtraque morantia Parcas
Prodigia! Heu ſuperi fatis certaſſe minores!

Thet är:

Hwad ginar at oß jär- och underteken skräcka
Så framt ey Himlen sielf kan theras werkan stäcka?
Och at så fåfängt skrock ey måtte wid oß låda
Som skulle icke GUD med hedna-ödet råda.

Och synes Silius til thetta gabberi haft så mycket större skiäl / som man altjämt plågades af fruktan / och måste åntå å sidlyktone sättia skinnet til. Warandes mycket bätre / at icke bli warnad / om ödet är oundwikeligit

- - - - - - *Sit cæca futuri*
Mens hominum fati, liceat ſperare timenti.

Thet är:

Bäst wore ei förstå / och ei behöfwa frukta
Hwad framdels komma skal oß menniskior at tukta
Oß bätar icke se / hwar med wår sällhet hotas /
När hoppet uprätt står / kan fåfäng omsorg motas.

Men antingen äre nu thesse ominöse tekn rörlige och owisse; Om så är / hwi aktar man them? warandes the tå fåfänge och utan någon wiß werkan; eller äre the wisse och beständige; om så är / föllier ju / at the omöjeligen kunna undwikas / hwarutaf intet annat / än förtwiflan och mißtröstan härflyta kunna; hwilke äre skadelige både för Religions och Statswäsendet; at jag förtiga må / huru mycket Guds Majestet thär igenom förklenas i wåra tankar; huru myket wår tro / lit och förtröstan thärutaf förminskas til Guds försyn / kärlek och godhet; lika som hade Gud i sinnet at beröfwa oß icke allenast all sällhet och lycksalighet / utan ock at afhända oß alt hopp och skugga thärutaf / dödandes oß först med stadig förskräckelse / och sedan med ett oundwikeligt straff. Sidst kan också slik galenskap förleda äfwen go-

da

da och gudfruktiga menniſkior / at taga alt för ſtor del och omſorg uti thenna owärdiga wärldenes wäſende / upfyllande them med ett otidigt och fåfängt hopp (tå ſådane omina förkunna thet ſom godt är) om thet / ſom wi endaſt med en ödmiuk tackſamhet böre uptaga / enär thet af Guds hand och nådiga förſyn utdelt warder.

2. Säger jag / **grundlös fåfängia.** Ty then / ſom bygger uppå ſådan lös grund / betalar alt för dyrt ett åſne-hufwud / ſtående altſammans / ſå mycket iag fatta kan / uppå theſſa **twänne** lerfötter.

Förſt uppå en **knapp** / **kort** och **owulig** obſervation, hwar uti man alt för bittida och obetänkſammeligen binder effecten tilhopa med en wiß orſak / eller rättare ſagt / betraktar twänne åtſkilliga händelſer / ſom med hwarannan alsingen gemenſkap och ſammanhang hafwa (utom thet / at the ibland på ſamma tid ſig tildraga) lika ſom wore then **ena** händelſen orſak til then andra. At ondt händer kort efter / ſedan / något widunder har wiſt ſig / bör altſå icke räknas / ſom en nödwändig **werkan** af ſamma **widunder** / mindre / ſom ett **efterdöme** / at när ſlikt **widunder** en annan gång wiſar ſig / thet ockſå ſkal hafwa olyckor i föllie. Icke theß mindre ſtår nu hela the **gamlas å beropade ſtora förfarenhet** uppå ingen annan grund / än thenna : at ſå ſnart något **underligit** hände / teknades thet up / och om wid ſamma tid något **bedröfligit** eller och **hugneligit** inföll / förnämligaſt i thet / ſom angick publicum, ſåſom **ſtora Mäns** frånfälle / **krig** eller **dyr tid** / ꝛc. ſtrax ſammanknippades theſſe bägge af the widſkepelige / ſåſom **orſak** och **werkan** / eller / ſåſom **tekn** til thet påfölliande **onda.** Hwilken förmente förfarenhet är ganſka bedrägelig och ofta mycket farlig uti praxi, kunnandes ſatan med ſlika **Widunder** ſpela och föreſtälla ſig i liuſens Ängel. **Sedan** ſtår thenna mening uppå en **ſwag** / **barnslig** och **medfödd** / antingen **wämielſe** och **wederwillia** / eller tycke och **behag** för wiſſa ting. Hwilket merendels beſtår uti intet annat / än blotta inbildningen. Som til exempel / alle ſådane ting / ſom oß **behageliga** förekomma / hållas före at tilſkynda oß goda tidningar och innehålla god betydelſe / uti **Dufwor** åſkode wi **fridſens** ſinnebild / uti **Lamb** / **oſkyldighet** och enfaldighet ꝛc. Twärt emot / när **obehageliga** ting oß förekomma / tillägger man them alt thet onda / ſom ſkier och thär på föllier. Ty är ock merendels alle **onda** tekn / ſådane ſaker / ſom wi anten ſky och hata / eller naturligen oß någon ſkada tilfoga : ſom v. g. **eldmärken** /

jordbåfningar / troll / mißfödzel / gasterop i skogen och om nattetid / spöken ꝛc. uppå hwilka alla wi hämnas medelst tilwitelser af alt thet onda / som händer.

Sect. 2.

Om underliga Syner i luften.

Ho / som nu på then ena sidan besinner / huru almänt man talar om **syner i luften** / jämwäl at alla tiders historier äre späckte och isprängde med sådana berättelser / at uppå slika syner **dröfliga tider** påfölgt hafwa. Och på then andra sidan betraktar / at nästan ingen materie finnes i wärlden / hwarutinnan the algemene orsaker til bedrägelighet och wilfarelse / som v. g. **widskepelse** / *melancholie*, **swag syn** / **wek** *phantasie*, **tiock luft** / **grof** *temperament*, **medfödd räddhoga** och **förtälliarens lättsinnighet** / mera öfwerens stämma at mißbruka ens människias förstånd och tro / än äwen themna materie om **Syner** och theras **påfölgd**. Then samme / säger iag / lär härutinnan finna några skiäl at sluta / thet sådane historier / hwarken lätteligen föraktas / ey eller lätteligen godkännas och antagas böra. Ehuru och thär med är / skal iag försöka at skilia liuset ifrå mörkret / och sanningen ifrån willfarelse medelst fölliande propositioner.

Propos. I. **Thet är stor liknelse / at slike syner warit undertiden sedde uti luften näst för någon märkelig förödelse** af land och städer genom krig och pestilentia / hafwandes wi exempel thär utaf så i Bibelen Hebr. 11. 35. &c. 2. Machab. 5. som hos wärldslige Scribenter (*b*) Cornelius a Lapide berättar uti sin utlägning öfwer berörde rum i 2. Machab. boken / at man hade något sådant wist honom uppå himmelen / tå han war gåße / näst för thet stora Spanska kriget med **Noderländerna** / och at the / som hölles för kloke / sådant hade uttydt / såsom en bebådelse af thet onda som påfölgde (*c*).

(b) *Valer. Maxim.* de Prodig. l. 1. 16. *Gaffarell.* Curiosit. inaudit. c. 12. *Christ. a Castro* l. 1. de Vatici. nat. c. 17. *Casp. Schott.* Phys. Curios. l. 6. c. 3.

Nu

(c) Sådant berättades wara sedt wid Rasbokil uti Upland år 1655. näst för thet kriget / som sedermera började emellan Swerige och Påland. Sådant berättas wara sedt wid Reusch Lemberg under påstående

Nu ehuruwäl theſſe berättelſer ſynas något innebära ſom wår mening förſwagar / willia wi dock icke betaga them then credit, the hafwa mände / warandes thenne förmente förfarenhet ett alt för gleſt / kårt och ſmalt täcke at ſkyla then meningen / ſom nu beſtrides. Thet är intet twifwelsmål : at ju **drömmar** / **orakel** / **foglarop** / **spådomar** / **tekn** ꝛc. hade fordomdags ibland hedningarna alleſammans ett ſken af förfarenhet / at befordra theras **anmärkiande** ; i widrigt fall wore icke lätt at fatta / huru the hos hedningarna ſkulle hafwa förwärfwat ſig ett ſå **heligt** anſeende / men thärföre bör man icke ſtadga at ſådane **tekn** och **ſpådomar** ꝛc. hafwa haft GUD til uphofsman / eller rättare ſagt / åre af GUD / ſåſom tekn inſtiktade.

In ſumma all förfarenhet / ſom icke uppehålles anten af then helige Skrifts witnesbörd / eller ett ſundt förnuft och wälgrundade ſkäl / bör i gemen hållas anten för diefwulens gyckleri eller en förderfwad phantaſie, ſå at människian granneligen ſkal achta ſig / at hon icke under Samuels kappa wyrdar ſielfwa ſatan / ſärdeles om hon trikallar diefwulen ifrån gyklande i luften / ſom är hans förſtendöme (c). (c) Epheſ. 2. 2.

ſtående krig den 11. Dec. 1707. hwareſt liuſe dagen i klart wäder / många ſmå molnfläckar ſkola ſig wiſt hafwa / hwilke ſig emot kl. 1. efter middagen nedſänkiande / ſkola blifwit förwandlade uti en krigshär af 12000 man ungefehr med blått **Liberi** och blå **wapn** / haſwandes omwiklade fanor af röd och blå färg ; och ſkola trumſlagarne dragit trummorna uppå axlarna. Theras anförare ſkal hafwa warit en lång wälſkapad Perſon / ſom gådt 10. ſteg fram för armeen. Rätt ſom denna krigshär war kommen til en igenfäld ſkog / ſå hade man i ſynnerhet obſerverat , huru ſåſom the ſig ſwängt up i högden / rörandes med fötterna thet öfwerſta allenaſt af träna ; Sedan hafwa the ſig nedſatt och fortmarcherat i god ordning / til theß the kommit til en ſtor ſkog / hwareſt the til kl. 5. efter ett häftigt ſkiutande / ſig uppå en gång förlorat hafwa ſkola. Beſe den i Folio tryckte Hamburger aviſan N. 104. af ſamma år.

Thet ſkrefs ifrån Augsburg den 29. Decemb. 1707. at man har uti thet **Wemsbergiſka** landet ſedt hela armeer med ruſtwagnar i luften wid klart månſkien / item at man ſamma tid hade uti thet **Nimenbergiſka** om natten hört en ſtor hop **Waldhorn** upblåſas. Beſe T. W. Hamb. aviſa N. 5. 1708. och Nordiſka Mercurius Num. 8.

Propos. 2. Thet synes nog sannolikt / at sådane Syner i synnerhet åre sedde wordne i luften för Jerusalems förstöring / ty utom Machabeernas witnesbörd / berättas thet samma af Josephus (d) och Tacitus (e). Theß utan öfwertygas iag af **margehanda skiäl** / at antaga thenna berättelse / såsom **sanfärdig** / både til theß historia och inbegrepna hemlighet (Mysterium). **Först** propheterade Christus sielf Luc. 21, 11. at **förskräckelige** och **store** tekn utaf himmelen skulle wara förelöpare til Judeska regementets undergång och Jerusalems förstöring. Hwad är förskräckeligare / än en bewäpnad krigshär i luften? Hwilket kunde wara ett **större** tekn än thet / som sträckte sig öfwer hela Judeska landet / som Josephus witnar?

(d) Ιδδαικ. ἀλωσλογ. 5. κεφ. λα.

(e) Hist. l. 5.

Sedan war Jerusalems förskräckelige undergång en föremålning eller en art af synlig prophetia til wärldenes sidsta undergång och ändalyckt. Finnandes wi at Christi ankomst / at döma Judarna kallas i Skriften hans Tilkommelse i härlighet / i skyn; i sitt rike; Dan. 7. 10. 13. Malach 3. Joël. 2, 31. Matth. 16, 28. **Sannerliga här åre några ståndande som icke skola smaka döden / til theß the få se Människiones Son komma i sitt Rike.** Samma ordeformer af Skriften betekna också then **stora HERRans dag** / then **sidsta Dagen** / tå han skal döma lefwande och döda. Är altså liknelse at Christus med thenna förskräckeliga Synen i luften welat sin sidsta tilkommelse förebilda. Hälst emedan wi uti Skriften hafwa haft förebilder af alla Guds förrätningar / som angå människians almänna wälfärd och straff / Guds kyrkios utwidgande / hedningarnas omwändelse / land och städers undergång ꝛc. som v. g. Sodoms och Gomorræ undergång åre satte för en efterdömelse / hwaruti then ewige helwetes eld afmålas (f).

(f) Jud. ep. v. 7.

Widare gifwa the tiders besynnerlige omständighet åt sielfwa widundret / jämte betydelsen / ett anseende af stor sannolikhet / enär man öfwerwägar Judarnas hårdnackenhet och the åtskillige domar / hwar med Gud them straffade / ibland hwilka thenna icke war then ringaste / Barkosba (ε) skulle finna uti Keysar Hadriani tid en så fär-

(ε) Ellest kallas han ock Barcochbas eller Barcochab Filius Stellæ. Thenna war en fantastisk Jude / som / lämpandes til sig thessa orden Num. 24. v. 17. en **Stiorna skal upkomma af Jacob**, gaf

färdig och redebogen erkäntzla och understöd / lika som hade han warit then rätte och sanne Messias ; utan at (g) theras wise män åstade ringaste tekn och mirakel af thenna falska messia, at bekräfta sitt återlösnings ämbete med / tå the likwäl altid wore oförnögde med alla the tekn och underwerk som Christus giorde / begärandes altjämt tekn af himmelen / och honom tilspörjandes om han wore then / som komma skulle (h). Hwar med the syntes icke allenast fordra fasliga och förskräckeliga tekn / och sådana / hwar wid the wane woro i gamla Testamentet (i) / utan och syfta uppå något mera / nämligen / Messiæ ankomst med mackt och ära i himmelens sky / uppå sin Majesteteliga Thron / efter Daniels prophetia (k) och icke uti så stor ödmiukhet och förnedring som han komma månde. Therföre tro icke Judarna än i dag uppå Christus / emedan the icke hafwa sedt honom komma i skyn / uti sin härlighet. Här utaf kunde man altså icke utan sannolikhet sluta / at såsom Judarne altjämt wäntade sådant härligit tekn utaf himmelen wid Messiæ ankomst / at thet och behagade Gud än yterligare gifwa them något härligit prof och bewis af sin uphöjelse i himmelen / (hwar utaf wärlden tå ett allenast undfått hade / näml. then Heliga Andas utsändning Act. 2, 23.) på thet Gud med så mycket större eftertryck skulle kunna föreställa och förebrå Judarna theras halsstarrighet och förhärdelse.

(g) Vid. Raymund Pugio fidei c. 4. p. 257.

(h) Matth. 16, 1. Marc. 8. 11.

(i) Josuæ 10, 12. Exod. 20, 18. ib: c. 16, 4. 1. Chronic. 21, 26. 2. Konungb. 1. 10.

(k) 7. 10.

Hwar utaf flyter nu then bekante stora fråga ; om Människiones Sons tekn allaredan gifne äre / eller och när then ofta uprepade spådom om hans tilkommelse uti skyn nådde sin fullbordan ? Swaras : Efter all liknelse blefwe thesse tekn gifne och fullkomnade typicé, eller genom föremålning uti then synen på himmelen beskrifwes (l) wara sedd nys för Jerusalems förstöring. Hwilket war härligt nog at repræsentera skuggan af hans andra tilkommelse på Domedagen / hafwandes berörde syn / som Josephus witnar / warit så stor / at hon betäckte hela Judeska landet / och at himmelen öfwer alt lik-

(l) 2. Machab. 5.

---

gaf sig ut för at wara then rätta Messias. Hwilket en namnkunnig Rabin benämd Akiba, bestyrkte med sin lära och skrifter så illisteligen / at han förwerfwade tiugufyra tusend lärjungar innan ganska kort tid / hwilke alle blefwe ihälslagne af Hadriani krigsfolk. Wese Joh. a Lent Schedialma de Judæorum Pseudomessiis pag. 9.

liknade ett ganska stort fält / upfylt med utrustade wagnar och resenärer. Hwilkas **myckenhet** och stora antal förebildade Christi **allmakt** / och theras **skinande wapn** / hans **stät** och **härlighet** / som uppenbaras skulle efter Prophetierna / först wid Jerusalems dom / som kallas Joh. 16, 11; wärldenes förste och sidst wid hela wärldenes dom och undergång.

(m) Matth. 36, 64. Luc. 22, 69.

Förutan thetta gifwer oß **Christi** egne ord (m) anledning at tänkia något sådant om thenna himmelska synen / brukandes han härsammastädes the orden: ἀπ' ἄρτι; ἀπὸ τοῦ νῦν, ifrån **thetta ögnablick**; ifrån **thenna närwarande tiden** / hwilke ordasätt betekna något närmare annalkande af **Människiones Sons tekn** / än thet / som wi ännu hafwe at förwänta wid **sidsta Domen**. Så at wid sielfwa Jerusalems förstöring / och näst tilförenne icke alt för långt efter then tiden / **Christus** predikade på jorden / skulle några **Människiones Sons tekn uppå himmelen** synas / som en wiß underpant och kännemärke så af hans uphöjelse och himmelsfärd / som hans egen dom och sentens öfwer Jerusalem / hwar uti han tillika afbilda och föremåla welat sin sidsta tilkommelse. Ellieſt är thet ock ett besynnerligit tekn af **Guds Prophetiers förträflighet** / at the gemenligen prydde äro med mycket diupt förstånd och sinrikhet / hafwandes the theras iterata complementa, eller margfalliga fullbordande på åtskilliga sätt och tider; Hwar igenom the ock åtskillias ifrån the **gemena** och **falska människeliga spådomar** / hwilke icke innehålla flera hemligheter än the / som förborgade finnas uti **updiktarens bedrägeliga twetydda** och **mörka ordalag**. Utom thetta äre orden i thenna **Christi** Prophetia om Människiones Sons tekn så **utwalde** och stälte i **sådan ordning** / at the begwämligen kunna uttydas om Prophetiens mångfalliga fullkomnande. Ehuru thär med widare är / kan man af theße förberörde skiäl nogsamt inhämta / at thet **himmelstekn** / som omtalas uti **andra** Machabeers **boken** / war ett **besynnerligit** / **owanligit** och **öfwernaturligit** tekn både til egenskapen och ändamålet / så wäl som til skepelsen och tiden. Hafwandes thet synts **liusa** dagen / fyratio dagar å **slag** / öfwer **hela** Judeska landet / som Josephus witnar.

Men utaf thetta ena exempel kan man intet i gemen sluta / at alle owanlige underlige himmelstekn som synas i moln / **nattetid** af några få **enfalliga** och **rädda** personer / äre onaturliga eller öf-

wer-

wernaturlige och i synnerhet bebådande tekn af himmelen. Ty owanlige exempel gióra ingen regla / häfwa ej heller någon regla up.

Sect. 3.

Alle andre underlige Syner i lusten bewisas icke wara Gudomelige eller ondt betydande.

FÖrst / hafwa wi uti then heliga Skrift / hwarken anledning eller befalning / at anse them för sådane. Ty oansedt thet sant är / at man uti Bibelen finner några tekn af tilkommande ting / så äre dock sådane / anten helt och hållit miraculöse och öfwernaturlige / som v g. Solens tilbaka wikande uti Hezechiæ tid (n) eller uti wissa tilfällen i synnerhet anordnade / såsom v. g. at the tre männerna / som mötte Saul med en kid / win och bröd / skulle wara tekn til hans utkorelse til Konung (o) eller och blåtta enskylte tekn inråttade efter Guds behag / utan at föra någon liknelse i skölden / af the ting / som förkunnades / som v.g. 1. Konungab. 13, 3; 2. Kon. 13, 18; och 19, 29; Jerem. 44, 29. 2c. Hwilka alla ingen bör flera gångor anse / såsom ominöse / om the flera gånger hända skulle; warandes alle theße icke något Sacrament instiktat af Gud / at blifwa såsom stadigwarande synlige tekn af Guds osynliga domar.

(n) Esai. 38, 6. 7.

(o) 1. Sam. 10, 3.

Om förthenskull människian sig fullt och fast försatte / at icke willia uti Philosophien annat antaga / än thet / som med giltiga och goda skiäl bewises / och uti Theologien icke hålla mer af sig sielf / och weta mer än thet / som uti then heliga Skrift uppenbarat och skrifwit är (p) så skulle hon werkeligen finna en ganska stor sinnets rolighet och mycken sanning / som hon elliest medelst en stålt och förweten lättsinnighet förlora måndе.

(p) 1. Cor. 4, 6.

För thet andra. Om slike Himmelstekn borde acktas / wore människian utan återwända margfalligt bedrägeri och delusioner underkastad. Ty utom thet / at molnen och skyarne förnämligast winter och nattetid / som oftast förställa sig i margehanda figu-

figurer / som en Proteus , hwilket med intet skiäl kan antagas / som en skillioman uti the twifwelsmål / som yppas angående tilkommande ting / mindre af någon klok hållas för Guds sänningebod. Så äre the sinnes-rörelser / hwaraf människian mäst regeras / förmögne / at således förställa thet innersta Cabinettet phantasien, at then samme skulle kunna repræsentera thet / som aldrig är til i wärlden. Huru många underliga passioner skulle icke nu fåkunnighet och brist af god underwisning kunna föda af sig uti theßa få enfalliga åskådare / uppå hwilkas tro alle sådane berättelser om betydande Widunder endast bygde äre ?

Theß förutan kan en starck och arbetande inbildning så intaga ögnestrålarne / at the allenast repræsentera skola thet / som uti phantasien allaredan utkastat och förebildat är / anten af räddhoga / eller benägenhet at willia se / thet man tror och fruktar. Hwilket til öfwerflöd bewisas kan af theras exempel / som antingen af melancholi / och miältsiuka / eller hufwudyra och sämwets-gnag plågade och aggade äre. Och änskiönt sådane Syner icke altid wore fantasteri / så är luften / slika Syners skådeplats / allena förmögen / alt sådant at förrätta. Kunnandes the margfallige jordenes upwitringar förmedelst theras oordenteliga och swinkande upstigande högre eller lägre / fram eller tilbaka af wädret drefne / förorsaka hwarjehanda liusets refractioner och wederskien ifrån the himmelska kroppar / och i följie tháraf upwäckia i ögat och phantasien åtskilliga plumpa bilder och figurer. Sammaledes finner man å jorden i gryningen och skymningen åtskilliga främmande figurer i töknot wäder / som i sig sielf är intet annat än en åtskillig beblandning af lius och skugga gående fram / och tilbaka studsande / på mängehanda sätt / ifrån the å jorden wistande kroppar (ζ). Therföre är iag i then mening / at en tarfwelig förfa-

ren-

(ζ) Sådan är uppå nogare efterforskande funnen then Synen / som näst för thetta kriget skal hafwa warit sedd i Skåne / i thy en hiord med boskap är worden i Solgången repræsenterad uti luften i töknot wäder / hwilken Syn några rädde wallhion och bönder tyckte wara utrustade träppar til häst / emedan tå uppå gräntzen mycket grunkades om krig / och sådane förfatningar giordes / som uti tilstundande krigstider uppå gränsorna

giö-

renhet och öfning i optica, (eller then wetenskap / som wisar huru såsom liusets strålar / dels i fria luften / dels i sammanstötande med åtskilliga hårdare eller miukare kroppar / naturligen eller konsteligen böjas och wändas pläga) skulle snart giöra en skickelig / at gifwa beständiga reglor och beskied om många sådana **afgudabelåten** i luften / som inskrifwas pläga utaf the okunniga för sk[illegible]a **himmelska Widunder** / kunnandes jag aldrig låta intala mig / at tro / thet Gud / som så högeligen har wärderat människians förstånd / at han med sorgfällighet har wårdat sig at underrätta henne med sitt ord / icke genom en / (q)
utan genom **många Propheter** och **Apostlar** / icke **en** / utan **flere** 2.Pet. 1.19.
gånger / icke med **twifwelaktiga** och mörka / utan **tydeliga** fasta Hebr. 6,
ord / och sådan bekräftelse med ed / tekn / och underwerk / at wi om 18.
theß sanning tilfylleſt förwißade wara kunnom / har welat at wi skola Luc. 1, 4.
anse och emottaga såsom hans egna tekn några sådana ting / som icke Joh. 6, 69.
åre frie för mißtanka af bedrägelighet; och i sanning sådane ting / som 1.Joh. 1, 1,
en beskedelig man icke skulle giärna betro sina egna ögon / mindre ens 2.
annars.

För thet tridie wet man utaf förfarenheten / at sådane Syner åre blefne sedde / utan at något ondt påfölgt wordet. Hwarutaf man flere exempel skulle kunna framföra / om **wisheten** hade warit så flitig / som **dårskapen** / at uptekna alla Widunder och förmenta omina / men som **ett nekande** witnesbörd i slika mål är så giltigt / som **twänne bekräftande** / åliggiandes thet bekräftaren / at stadfästa sin utsaga med flera skiäl / kunna wi låta oß nöja med thetta ena exempel / som jag funnit uti en lärd och beskedelig mans (r) (r)Sandys
skrifter anteknat / berättandes han sig hafwa hört af trowärdigt folk: transl.
at år 1629. wore uti Ångeland twänne batallioner sedde i luften emot Ovid. l. 15.
hwar annan loßande sina skiut-gewär / och then ena omsider wara p. 291.
bortjagad af then andra / sedan segren länge stådt i twifwelsmål. Hwilken Syn likwäl intet ondt betydde för Ångeland / i thy Ångeland öfwer tiugu år thär efter åtnöt fred och ro / samt all annan timmelig lyckſalighet.

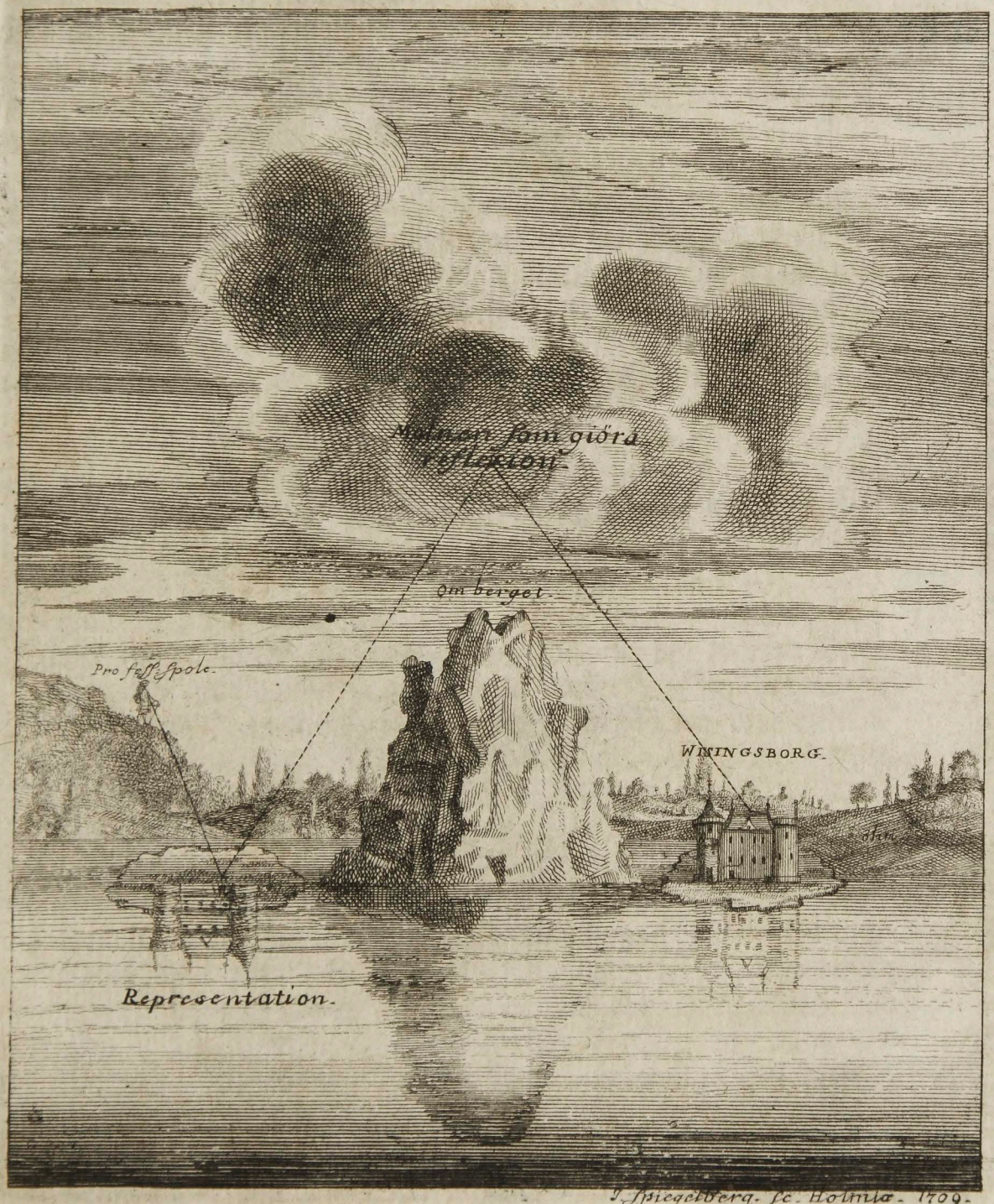
För thet fiärde / twiflar jag ingalunda / at icke theſſe syner i luften kunna medelſt naturliga orſaker förmenas

giöras pläga. Så at phantaſien af räddhoga allaredan förstäld war / när thetta förmente Widunder syntes.

och på hwarjehanda sätt utredas. Antingen / at tågande och stridande arméer uppå jorden / reflecteras uti the glatta molnen / som uti en spegel (η) eller at sielfwa skyarnas åtskilliga färgors wederskien och refraction utaf brutna / sammanfrusna / knagliga / ojämna / ruggota och spitsiga målnfläckar / som drifwas af och an af obeständiga wåder / kunna lätteligen repræsentera hwarjehanda figurer af spiut och fanor / samt wäpnade troppar / klädda i blått och rödt (ϑ) för en stark och förut intagen phantasie, warandes jag säker / at samma figurer i sig sielfwa / lära wara så ofullkomlige / så ofatte / så grofwe och plumpe / at man måste mycket hielpa til med imagination then at upfriska och wederqwicka / som the gamle för wap-

(η) Jag finner uti Journal des Sçavans Tom. 10. anno 1682. pag. 273. at Sal. Professor Andr. Spole har en gång på sin resa emellan Jönköping och Upsala sedt utaf en hög backe i Majmånad wid Solens upgång hela Wisingsö tillika med Wisingsborg / Slott / fönster / folk ꝛc. naturligen repræsenterad i watnet 3. swenska mil ifrån sielfwa Ön / oaktat han icke kunde hafwa sikte uppå sielfwa Ön / emedan then af Åmberg betäktes / som war emellan honom och Ön. Hwilket intet annat war än ett wederskien af molnen / som reflecterade samma syn på sätt / som ett hål uti Camera obscura eller en spegel i Laterna magica, alt thet som föreställes. bese hosfogade figur.

(ϑ) Uti the Grönländiska och andra Nordiska resebeskrifningar / men förnämligast uti Frid. Martens Spitsbergiske resa part. 2. cap. 3. pag. 30. &c. finner man at hafwets brusande swall bespruter the i Nordiska sion flytande isebärg / iseholmar och isefält så artigt och så underligen / at man thär uppå hwariehanda figurer af kyrketorn / capell / bord / och allehanda diur åskåda kan; hwilka ändra färgan af blått / gult / grönt / rött / hwitt / efter som luften är tiockare eller tunnare / eller the på åtskilligt sätt beskinas af solen / månan / sion ꝛc. om mårgonen / middagen / aftonen / natten eller dagen / lika som uti wåra trekantiga polerade cristallglas / kallade prismata.

I. Spiegelberg. fc. Holmiæ. 1709.

wapnewäxling och trumpeteklang / och sedan krutet upfans / för musquete och canonskått almänneligen höllo / så är jag i then tanka at sådant icke annat är / än antingen stelnade målns sammanstötande och fall uppå hwar annan / eller theras hastiga sönderbrytande och theraf förorsakade knall i luften. Och om så händer / at någon eld och blixande thärjämte synt warder / bör man thär om icke annorlunda döma / än om wåra wanliga åskedunder / kunnandes swafwel och salpeteraktige dunster och upwitringar itändas i luften alla årsens tider / äwen midt i starkaste winter / förnämligast wid wäderskiften och stormwäder / som af förfarenheten och then naturliga historien bekant är. Uti Upsala skal man innewarande år 1709. wid then bekanta winter i Febr: månad hört ett förfärligt åskedunder. Widare är til at märka / at slike syner / så wäl / som them man kallar **nordlius** * och **nordblåß** (1) skie merendels nattetid eller om af-

* Bese PederClausons Norriges och omliggiande Hers sandfärdige beskrifwelse p. 184. edit. Hafn. 1632.

[1] År 1707. then 4. Febr: emellan 8. och 9. om afton såg jag i Norkiöping uppå himmelen emot Nord-nordwest en bred klar strima / utur hwilken kl. half 9. upstego åtskillige klara strålar / såsom stora och små Comete-stiertar / hwar utaf himmelen mycket lyste; thesse delte sig sedermera up och neder mellan Nordwäst och Södost och warade thetta up- och nedstigande ungefehr half tima. Omsider sänkte sig thenna klara strima neder i Nordwest; kl. 10. war altsammans förswunnit. Thetta **Nordlius** är äwen synt wordet öfwer alt här i Norden / så ock i **Tyskland** / som man sedermera utaf aviserna förnimma mände. Nu ehuruwäl thetta **Nordlius** uttyddes af åtskilliga / men förnämligast then Tyska avise-skrifwaren för **etwas sonderliches** / så hade thet åntå intet mer at betyda / än andra upwitringar / som stiga högre up i luften än molnen / icke heller följde annat thär uppå / än en strång kiöld / blåst och urwäder andra dagen thär efter / och betydde sådane **Nordlius** ingen ting annat än ändring i wäderleken / hwilket så af mina egna / som andras anmärkningar stadfäst är. En Mässing-slagare boendes i Norkiöping / som tå kom resandes ifrån Carlstads marknad / berättade at han uppå wägen emädan thetta **Nordlius** ännu warade och strax thär på / hade kiänt en obehagelig lukt i wädret / lika såsom then ånga / som upstiger af **garfwarelut.**

aftonen och morgnar / och enkannerligen om winteren tå luften tiockast är af åtskilliga sammanstelnade fuktigheter och andra jordiska dunster och utwitringar. Och om bedröflige krigstider just samma tid instunda eller allaredan å färde åre / förwillas phantasien och synen sammanfogas med tidernes conjuncturer och post-tidenderna; hwarutaf å sidstone en rädd och fåkunnig åskådare förökar historien af widundren / anten medelst berättelser för andra / eller antekning i sin almanaka; hwar wid gemenligen tillägges något mera / än thet / som wärkeligen synt och passerat är.

Men såsom ibland thessa historier finnes några Syner / hwilkas besynnerlighet uti skepelsen / tiden och warelsen / eller **warattigheten** jämwäl och uti **liknelsen** af en förståndig anstalt och ordentelighet / icke synas kunna utredas medelst Mechaniska och Optiska grundreglor / ty wil jag här hos foga för **thet femte: at thesse kunna hafwa sin orsak uti theras makt / som härska i luften**; ty emedan wärlden är full med ondska / och intet seculum, ja intet många år äre frie för örlig och drabningar någorstädes i wärlden / så kan diefwulen / såsom en mästare i tusende konster föreseendes anstalterne til instundande träffningar / lätteligen gyckla med naturens werktyg / moln / lius och skugga / och således föreställa i luften träffande krigshärar med theras åtskilliga wapn och klädebonad / i synnerhet för them / som af räddhoga och widskepelse förut intagne äro. Och behöfwer man förthenskuld intet tilskrifwa **Guds omedelbara finger** sådana tekn / som så litet innebära / som en skiärmysling / som giör litet buller och alarm i en kant af wärlden och alsintet mera / hafwandes Gud aldrig betiänt sig af slika eller andra tekn / utan uti **högwigtiga ärender** / som beträffat en folkrik nations total undergång eller theß upprättelse / och wisar Gud sina tekn icke nattetid / och för några få personer / utan för hela menigheten / liusa dagen / många dagar å slag och thet med ett handgripeligit eftertryck / så at människian förstå och känna kan hwad Gud i sinnet hafwer. Och omskiönt röda hafwets öpning skiedde nattetid / så skiedde thet uti hela Israëls menighets närwaro och hela Pharaos krigsmakts åsyn / som bar ett otwifwelaktigt witnesbörd af thetta stora Guds underwerk.

(s) Lib. 3. Meteorolog. Men at wilja säja med Cabæus (s) at **Gud med sådana skådespel i luften wil underwisa oß at bestrida ogudaktigheten och gifwa them som honom frukta / tekn / på thet the måtte undfly**

swär-

swärdet och frälste blifwa / så är thetta föga annat än tala i wädret. Ty jag wil fråga om alla ledamöter uti en Republik eller Rike äre delte i twå delar och stå hwar uppå sin sida / särskilt / som fåren och geterna gióra skola på ytterste Domedag ? eller om the gudfruktige och utwalde äre ökände och utmärkte ? om the nu äre ökände / männ' tro Gud wil at thesse skola löpa bort och lemna the ogudaktiga i sticket / at afgióra saken och förfäkta fäderneslandet / til theß the goda komma igen ? eller männ' tro Gud wil at thesse skola öfwergifwa sin beställning och icke underhielpa at förswara thet almänna bästa och theß öfwerhet / så snart något widunder synes på himmelen ? Men lät wara / at sådane widunder betekna instundande krig och fältslaktningar / så bóra the ock betyda nederlag ; bebåda the nederlag / hwem bór thet tå giälla af the bägge twistiga fienteliga partierne ? Dio Cassius förtäljer (t) fuller åtskillige Under / som hände tå Pompejus och Cæsar skulle träffa tilsamman / men han lägger thär til / at ingen weta kunde / hwars undergång thesse tekn bebådade. Thärföre måste man icke tilägna Gud sådana tekn / som ingen ting i wißhet tilkänna gifwa åt them / för hwilkas skuld the förmenas wara giorde ; tilskrifwa honom signa non significantia eller otydeliga tekn / som intet wist tilkiänna gifwa / är så mycket som uppenbarligen försmåda honom / som är all wishets / all sannings och all wißhets endaste kiälla och ursprung.

(t) Hist. Rom. l. 43. p. 262.

Eljest ehuru skiäligt thet ock i förstone synas mätte / at heller tilskrifwa sådana syner och widunder til goda / än onda änglar / så finner man dock aldrig i then heliga Skrift / at Gud har affärdat the goda Änglar eller thet himmelska herrskap utan i ganska angelägna ärender / som v. g. antingen til at beskydda någon stor Guds Prophet eller Patriarch, eller at förkunna Guds Sons födelse / at almänn gióra och fira Christi andra tilkommelse i makt och härlighet / först i typo eller föremålning mot Jerusalem och Christi Rikes fiender här uppå jorden / sedan wid sidsta Domen emot the fördömda. Ytterst / såsom the / hwilke mäst förswara och erkiänna slika widunders betydelse / som v. g. Schottus (u) tilstå / at sådane syner och widunder kunna hafwa både goda och onda uphofsmän / och at thet är swårt / at döma hwilketthera slaget enkannerligen sådana widunder förrätta och anställa ; så anstår thet icke heller en god Christen / at antaga för grundwal af

(u) Phys. Cur. lib. 6. cap. 3.

af sin tröst eller mißtröstan/ hopp eller fruktan/ någon ting / som är underkastat en så stor owißhet och mißtagande / som kan förleda människian at i stället för Gud / dyrka diefwulen / hwilken förmedelst tusende arga grep söker at locka henne til sin devotion och wyrdnad ; inweklandes henne uti margehanda skadeliga och försåteliga förwetenhets nät och krokar. Förthenskuld böre wi så mycket mindre wyrda slika tekn / såsom Gudomeliga / och tro at satan blir ett Guds orakel och underwerk / så snart han swänger sig up i luften ; warandes han lögnenes fader / ehwaresr han ock hälst wistas månde.

Sect. 4.

Om onda andars uppenbarande och Spökeri.

Huruwäl för ögonen ingen ting är förskräckeligare / än Spöken / så äre dock för mångas öron ingen ting behageligare / än at åhöra berättelser angående Spökeri. Om hwilket iag skulle målroa läsaren med en fullkomlig afhandling / om iag hade någon fast grund at stå uppå. Men then är så mycket swårare / at finna/ som philosophien i slika saker är ganska ofullkomlig och twifwelaktig ; the onda andars natur och werkande mycket mörk och fördold ; historien upfylt med sagor och fabler / och räkenskapen af thet / som slika syner påfölgt hafwer / stöpt och betäckt med så mångfallig widskepelse och passion , at man swårligen kan utreda och finna sig. Icke theß mindre wil iag författa uti trenne propositioner , alt hwad iag kan hafwa at förebringa angående thenna materie.

Propos. I. **At sådane onda andars** apparitioner **hafwa warit sedde / som böcker och historier omtala / måste man fuller tilstå / dock bör man ther hos wera / at samma böcker och historier äre / såsom sielfwe Spöket i början / fulle med liknelse af** realitet / **men tå man närmare kommit at skiärskoda them / äre the merendels förswundne anten uti ett almänt ogrundat ryckte / eller enkelt witnesbörd af någon widskepelig / rädd och** melancholisk

lisk inbildning/ eller ock annat bedrägeri (x). Thärföre äre många komne på then tankan / at alt hwad man om onda andar och theras uppenbarande och Spökeri utspridt hafwa / är ett updiktat werk. Men såsom man i thetta mål icke bör wara alt för godtrogen / hwilket banar wägen til widskepelse / så bör man icke heller wara alt för swårtrogen / hwilket leder oß til säkerhet / utan måste man i thetta / som alt annat upsökia medelwägen / thet är : hwarken giöra för mycket wäsende tharaf / eller aldeles förackta sådana berättelser / kunnandes man icke med godt skiäl så många trowärdiga mäns omständeliga relationer uppå blott præsumtion omkullkasta. Then som i medlertid wil förnöta tiden med sådana historiers genomläsande / kan them til öfwerflöd finna hos Cardanus (w) Del Rio (x) Loyer (y) Bodinus (z) &c.

(w) De Variet. rer. l. 14. c. 69. & l. 15. c. 78.

(x) Disquisit. Magic.

(y) Magic. de Spectris prop. 2.

(z) Demonomania.

Propos. II.

Onda änglars uppenbarelser och åtwarningar med hwad omständighet af tid / rum / röst / sälskap / skepnad och tekn / thet hälst wara må / böre icke acktas såsom förebådelser och prognostica af tilkommande händelser. Ty ehuruwäl många sådane sagor äre gängbare / så i dageligit umgänge / som hos beskedeliga Scribenter, (a) at faseliga Spöken äre sedde wordne för krigs- och pestilentie tider ; man äfwen finner uti then Heliga Skrift (b) at Sauls och Jonathans fall war förebådat af en ond ängel / änskiönt med twifwelacktiga ordalag. Så hafwe wi äntå utaf Guds ord hwarken anledning eller tillåtelse / at sättia tro til thenna lögne-andans löften / hotelser / gierningar och tekn / hwilke altid äre bedrägelige. Ty oansedt wi läse uti then 78. Psalm. 49. vers, at Gud har betient sig af onda änglar / såsom execution af theß wrede at härja / förderfwa och skada giöra / så finna wi dock aldrig at Gud har brukat them såsom härolder och förkunnare af sina hemliga beslut och domar. Utan twärt emot har Gud sin willia förklarat (†)

(a) D. *Jakson* Sermon on Luke. 13. 5; pag. 18. D. H. *More* Mystog of godl. l. 2. c. 2. *Schottus* de Spectr. mirab. c. 1.

(b) Sam. 28, 19.

(†) 1. Cor. 10, 20.

(x) Här utaf hafwe wi ett friskt exempel uti thet Spöke / som nyligen är synt uti Berlin och blifwit efter hållen nogare ransakning af Magistraten förwandlat uti en bof och nattröfware/ som på thetta sättet förment sig kunna undgå wärldsligit straff/ och länge dölia kunna sitt tiufweri och skälmiska förehafwande. Bese Hamb. gazette i folio år 1709. af Berlin den 5. Jan. N. A.

at wi uti ingen måtto skola wara delacktige med dieflomen.

Elliest kan man icke neka / at ju satan uppå the orter och tider (λ) / som hafwa haft ringa uplysning af Guds ord och philosophien, har altjämt drifwit sitt apespel / på thet han måtte bibehålla och stadfästa gemena man uti then mening / som förstodo han spådoms konsten ganska wäl. Ehuruwäl man inga andra exempel af theß kloka förutwetenhet skal kunna framdraga / som icke Hippocrates, Aristoteles och Cicero af naturliga och politiska orsaker / skiäl och sammanhang skulle lätteligen förut kunnat uptäckt hafwa. Imedlertid betiente han them fåkunnigom och widskepeligom på thet bästa / han förmåtte / at winna credit för thet bedrägeri han ämnade upställa och anrätta i längden och framtiden.

The apparitioner eller uppenbarelser / som theß förutan kunna wara sedde och hörde näst för executioner af stora mißgierningsmän och obotfärdiga syndare / bör man för thet öfriga uptaga / antingen för en Guds skickelse och tillåtelse / at låta se uti hwars händer sådane grofwe syndare antwardade äre / eller såsom satans triumpherande öfwer them / hwilkas synder hade them sådan neslig död tilskyndat. Hwilke skiäl af någrom pläga anföras / såsom orsak / hwarföre wid galgebackar och stegelplatsar / så och wid några grafwar och benhus slike spökeri gemenligen synas (μ).

Ehuru thet och är / så böre wi aldrig uptaga några sådana apparitioner, röster och sårl af onda andar / såsom förebådelser af någon påfölliande olycka / så framt wi icke williom läggia en skamfläck på oß sielfwa / eller uppå wår religion och tros bekännelse. Uppå oß sielfwa / såsom hade wi större förtroende til diefwulen / än

(λ) At man ännu hörer af mera trollskap och spökeri i Lapland / än i Skåne / i norra delen af Scotland / än i Engeland / ja i alla the länder / hwaresi stora skogar / bärg och ödemarker äre / än thär som folckrikt och wäl bebodt är / har iag dels af egen förfarenhet / dels trowärdiga mäns witnesbörd nogsamt inhämtat.

(μ) Ehuruwäl iag för min person är benägen at tro / thet sådant merendels af en förut intagen phantasie och otidig räddhoga härrörer.

ån til Guds försyn / lika som wiste han / hwad Gud har i sinnet at giöra. Uppå wår **tros bekännelse** / lika som wore thärutinnan talskhet och bedrägeri / emedan Gud på så många ställen försäkrar oß i then Heliga Skrift / at satan och theß förkastade anhang umgås med intet annat / än idel osanning och förräderi.

Alt thet öfrige gykleri / som satan elliest föröfwar / länder allenast antingen at giöra människian widskepelig och mißtröstande til Guds försyn / eller at aftwinga henne några fantastiska ceremonier, hwar igenom beelzebub dieflarnas förste har sielf förbundit sig at fördrifwa andra sämre dieflar theß underhafwande. Hwar med satan gifwer underwisning åt the illistiga bofwar / som synas alwarsamligen warna en för andra enfaldigare skiälmar / på thet wi af thenna föreställta redelighet och ärbarhet förblindade / måge så mycket lättare och utan mißtanka falla uti the gropar och fällor / som the sielfwe för oß grafwit och upstält hafwa.

Altförthenskuld åligger thet människians wishet och förnuft / at icke tilbedia diefwulen / som ett orakel / eller bewärdiga hans prophetiska tal och konstlande med någon tro och tilförsickt; utan sättia sig fullt och fast i sinnet / at antaga Guds nådiga försyn / såsom en fullkomlig säkerhet / så för wårt sinnes rolighet / som all annan timmelig lycksalighet. **GUD** wille ju sielf icke erkänna en af theß tilbörliga konungsliga titlar / nämligen baal / som betyder herre och **husbonde** ꝛc. (c) sedan then samma profanerad och swärtad war af satans häfd och nyttiande. **Christus** wår Frälsare förkastar ett sanfärdigt witnesbörd af theß Guddom / enär thet framfört warder af lögnenes fader (d) / Guds tienare försaka Guds egna goda skapade häfwor och offer / sedan the en gång warit satte uppå diefwulens bord (e). Ingen lund af någrahanda trä skulle planteras wid HErrans wår Guds altare (f) Inga stoder skulle upresas såsom fordom dags (g) sedan the en gång medelst diefwulens efterapande profanerade wordne. Ty låtom icke heller oß gifwa rum åt satans bedrägelighet / förmedelst någon mißtröstande räddhoga härflytande af någon anmärksamhet uppå the tekn / som komma utaf en så uppenbar fiende af Gud / af sanningen / och af all människlig sällhet och fridsamhet.

(c) Hoseæ 2, 16. 17.

(d) Marc. 1, 24.

(e) 1. Cor. 10, 11.

(f) Deut. 16, 21. 22.

(g) Genes. 28, 18. 21. 33, 31, 52, 54.

Goda änglars uppenbarelser äre nu för tiden ganska säl- *Propos. 3.*

lan synte och swåre at åtskillia ifrå onda änglars uppenbarelser / och har man skiäl at icke mera förwänta sådana synbara himmelska sänningebåd / sedan wi uti then Heliga Skrift undfått så stort förråd af Guds kundskap och underrättelse om hans willia och heliga domar.

Jag säger sällan ; emedan man uti historierna finner sådana exempel / som gemenligen hållas för himmelska sänningebåd / såsom v. g. thet som säjes wara kommit til Konung Jacob then fierde uti Scotland / at uptäckia några hemliga stämplingar / men i synnerhet at afråda then anstälta fältslacktning med Ängländaren / och såsom Kong Jacob thetta råd föracktade / blef han och hans folk slagit i samma drabbning / bese (h).

(h) D. *Jackson* Serm. on Luke.

Jag säger swåre / at uptäckia och åtskillia ifrå onda änglar / emedan thet för diefwulen är ganska lätt at förställa sig i liusens ängel ; dock är thet icke omöjeligit / at skönia bedrägeriet / hafwandes man twenne mera otwifwelacktiga kännemärken / at skillia satan ifrå liusens änglar / än the klufna fötter / som gemene man honom tilägnar.

Thet förste kännemärke är thet onyttige och fåfänge ändemål och tilfälle af onda änglars uppenbarelser / ländandes the hwarken til siälenes säkerhet och människians andeliga wälfärd / ej heller til något annat / som nyttigt och gagneligit är i timmelig måtto. Alle Gudomelige uppenbarelser äre lika som Gud / gode / helige och store / så i sig sielfwa / som i theras ändemål. Thärföre om ändemålet och tilfället är gement / ringa / slätt och fåfängt / måste man genast hålla uppenbarelsen mißtänckt / hafwandes Gud aldrig sändt någon ängel uppå ringa wärf och förrättningar.

Thet andre kännemärke är the uppenbarade änglars wanskapelige figur. Ty Guds änglar förnedra sig aldrig til något gement gykleri / icke heller antaga the narriska / fantastiska och bestacktiga skapnader / som the onde andar giöra / hwilke hafwa intet annat förehafwande / än at wanhedra människio-liknelsen / mißbruka människians imagination och skräma henne til sin underdånighet / med icke mindre faseliga och wederstyggeliga / än löjeliga och galna uptåg och grimacer.

Jag säger / at man inga skiäl hafwer at wänta sådana ängla-syner och uppenbarelser / warandes änglarna oß gifna til be-

skyd-

skyddare / men icke til rådgifware. Ellieſt är också umgånget med änglarna en sådan wärdighet / som wår swaghet och bräckelighet icke wäl kan bära / och wår grofhet / owett och fåkunnighet icke gierna tål och tillåter / hafwandes Gud oß thet förwarat til then tiden / som wi skole blifwa änglomen like / och altså för them ett beqwämare sälskap / sedan wåre kroppar luttrade och förklarade warda.

Fierde Capitel.

Angående the så kallade öfwernaturliga Widunder.

UTi historierna finner man några händelser och phænomena af en så besynnerlig och underlig form och beskaffenhet / at the af gemena man hållas jämlika med mirakel. Sådane äre: **skôar / brunnar** och **kiällor** förwandlade i **blods-liknelse** (v) / efter utwärtes anseende / **blodfläckar** uppå stenar och bilder / **nya stiernor /**

(v) Thet skrefs ifrån Spir den 28. Jun. 1707. at uti grafwen utan för Eppingen wore en åder upsprungen / hwarutaf så mycket **rödt** watn utgick / at alt watn i grafwarna thäraf färgades rödt / som blod. Thet samma berättas wara händt när Marechal de Tallard slog de allierade när wid Spierbach / och Marechal de Turenne slog the Käjserliga wid Sinsenheim / och skal man tå i twå månaders tid sedt thetta Widunder wid Eppingen. Bese La gazette Françoise de Leide N. 53. 1707. Item. uti the tyska Hamburger aviserne wid begynnelsen af år 1707. skrefs / at i Preussen emellan Neustadt och Loncoree utmed byen Scarlin / som Palatinen af Culm tilhörer / skal watnet uti en sió af tre mils längd utsedt som **röbete saft** / som blodige ådrar där isen war sprucken. Item bese Herr Arch. Hiernes 1. fl. om watn femte fråga pag. 32. & seqq. Herr Biskopens Doct. Swedbergs berättelse om sión **Barcken** / och Hr. Archiaterns anmärkningar thäröfwer pag. 37.

hastiga mörker i solen / som icke förorsakas af Månans skugga / som theß wanliga förmörkelser / gråtande och swettande Statuer och Conterfey ; owanlige hagelstenar ; bårgens flyttiande ifrå sitt gamla ställe några musket-skott ; röda rägn (o) brinnande bårgs owanliga elds och annan brinnande under-jordisk materies sprutande ganska högt up i luften. Strida floders stadnande (π) brinnande swärd / som hängia i luften / som öfwer Jerusalem / ꝛc. Nu ehuruwäl alla theſſe phænomena och händelser icke förtiena titel af öfwernaturliga mirakel / mindre af betydande tekn / dock emedan naturen i theſſa mål icke synes gå wilſe genom bekanta wägar / och några af them åt minſtone / äre så underlige och sälſame / at the komma närmare til the sanskylliga miraklen / än the förr omtalte Widunder / ty har jag för tienligt funnit at begripa them under ett annat namn och kännetekn / hwilke uti följande propoſitioner skiärskodas skola / dock utan widlyftigt undersökiande / om the äre öfwernaturlige eller ej.

Sect. I.

Propoſ. I. Thet är ett ofelbart kännemärke af slummeracktighet och bråska / at kalla thet alt mirakel och öfwernaturligit underwerk / hwilkets orsaker för oß förborgade äre.

Förſt emedan wi icke ännu weta / huru wida naturliga krafters Sphæra activitatis eller theras medskapade rörelſes drift sträcker sig / så ock huru mycket thenna i wiſſa omständigheter öfwerskrider theß werkans wanliga skranker. Huru många konſter äre icke i wåra dagar upfundne / hwilka wåra förfäder skulle hafwa föredragit och satt fram

(o) Thet skrefs ifrån Almiſſa uti Dalmatien af den 12. Jan. 1708. at uti half-fierde tima hade rägnat ett rödfärgat rägn / hwilket uphämtat i käril / hade lemnat uppå botnen ett ſediment likt en wek och miuk rödkrita. Beſe T. W. Hamburger aviſa Num. 31. anno 1708.

(π) Beſe Doct. Blocks anmärkningar öfwer Motala ström-stadnande tryckt år 1708. hos Werner i Stockholm / så ock tilökningen / som snart lärer komma utaf trycket.

fram före Simonis magi wetenskap och truldom? Hwem skulle för några hundrade år sedan hafwa trodt / at ett swart oansenligit pulwer skulle kunna omkulkasta starka murar och bollwerk? Hwad Christi mirakel anbelangar / så ökändes theras **Gudomlighet** nogsamt af sielfwa werket / såsom at **upwäckia the döda / stilla wågen / hela spitälska** &c. hwilket alt ingen trulkarl eftergióra kunde. Ty om så warit hade / wore ännu wägen och dören för otrones barn öpen lemnad.

För thet **andra** kunna wi icke fatta / huru wida diefwulens mackt / som i luften regerar sig sträckia mände / och huru långt han ett Guds mirakel förmår efterapa. Christus propheterar ju sielf Matth. 24, 24. **at falske Christi och falske Propheter skola upkomma och skola giöra stor tekn och under / så at om möjeligit wore / skola ock the utwalde förförde warda.** Wi weta at Gud har sitt Rike och församling förökt och utwidgat förnämligast genom twenne wägar / **orakel och mirakel.** Samma wägar finna wi och wara trampade / ánskiönt falskeligen af sátans áregirighet och afund / williandes han i alt hållas Gudi jämlik. Hierocles ackat han hade then rätta probersten philosophien, at pröfwa miraklen med / blef dock så kiust och försoffad af Appollonii underwerk / at han diärfdes upsättia them emot **Christi mirakel.**

För thet **tredie** finne wi / at then alwise Guden har altid förbehållit sig **miraklen** til **stora ändemål allenast.** Ja så **stora** / at Johannes Baptista Christi förelöpare icke fants stor nog at åtniuta then ára och förmån at giöra mirakel. Uti **Bibelen** läse wi allenast om **tre** tider / uppå hwilka miraklen mást pröfwades och gingo i swang: **först** når Lagen blef utgifwen / och then Judeska politien inrättades / och thet hos ett sádant folck / uppå hwilka andre spitzfundigare skiál skulle mycket liten werkan erhållit hafwa. **Sedan** når Lagen skulle återwinna sin rätmätiga wyrdnad ibland thet affálliga folcket / the tio slácker / hwilke föllo i en så dödelig sömn / at the icke stodo at upwäckia til Guds och theras plickts kándslo / utan genom en hög stámma af stora tekn och underwerk. **Sidst** når then Politien, som war grundad uppå tekn och underwerk skulle ándas / och gifwa rum åt Messiæ Rike. Dock ár här til at märkia i gemen / at når Gud giorde mirakel / han thet giorde ganska sparsamligen / och brukade han ofta naturens krafter / så långt the tilräckte. När han beredde wägen

(i) Exod. 14, 21.

gen för Israëls barn genom röda hafwet / lät han ett starkt **östanwäder** blåsa hela natten (i). När han for up til himla / gick han up på ollioberget til fot så långt han kunde. När Elias skulle fasta fyratio dagar / befalte Gud honom äta ett dubbelt mål förut. Thärföre wyrdar then samme icke tilfyllest Guds mirakels helighet och ogemenhet / som kallar hwart och ett naturens **underliga werk** / ett **öfwernaturligt** Guds **mirakel**. Wi böre således weta / at naturens förrätningar drifwas med mycket förträfligare konst och subtiligare werketyg / än wårt korta förstånd fatta och begripa / och then stälte Philosophia utreda kan.

För thet **fierde**. Guds mirakel framkommo aldrig fordom dags utan någon särdeles underwisning / warandes altid förrättade af stora Guds Propheter / som kunde både lära folcket och uttolka betydelsen ; Så at ingen må tänkia / at the liknade en taskespelares hocus pocus , som bringar folket allenast at undra / gapa och se stint ut / utan at något mera innebära ; icke heller kan man säja / at the endast syftade at wisa Guds almakt / som tilförne nogsamt förklarad war uti Skapelsens werk / men the lände merendels til någon människians nytta och wälgiärning / såsom at **läka** oboteliga siukdomar / **understödia** the nödbeträngda / **skräma** människian ifrån syndigt företagande / och **stadfästa** henne uti någon angelägen sanning. Thärföre är högnödigt när något **Widunder** skier / at wi weta til hwad ända thet skier / och huru wida thet oß gagnar eller skadar / förstår man icke meningen / talar Widundret i wädret. Men hwad för propheter hafwa wi nu thenna tiden / som kunna wägleda oß til rätta meningen af ett främmande widunder ? Om **widundret** är Guds sänningebåd / hwarest är tå **tolcken** / som förstår tungomålet / och wet utläggia om widundret kommer / at **bekräfta** någon ny sanning / **förkunna** något hemligt Guds beslut / **förläggia** någon willfarelse / och **förebåda** / hwad som skie skal ? Så framt icke någon sådan instruction bifogad finnes / är widundret icke mer at ackta / än wädret / hwar af man fuller hörer liudet / men wet icke **hwadan thet kommer** / **eller hwart thet far**. Enär iag föregående argument noga betracktar / kan jag icke begripa / huru ett sundt förnuft kan emottaga och anse slika naturliga widunder för **Gudomeliga** mirakel.

Propos. 2. **Hwad thet brinnande swärd angår / som syntes hängia öfwer Jerusalem år och dag / för än thet kom i the Romares hän-**

händer / så är thet en hel annan sak / kunnandes man thet antaga såsom ett ofelbart tekn af påfölliande hämd / emedan Christus sielf propheterade om många förskräckeliga tekn för Jerusalems undergång. Elliest war thet och ganska tienligit / at en nation, som länge hade tilstoppat öronen för the många tekn / som bebådade theß förloßning af himmelen / skulle äwen tådan undfå några tekn / som förkunnade theß undergång. Men then / som förringar theßa miraculöse tekns wärde / förliknandes them medh andra flera / som sedermera kunna wara synte eller framdeles händande / måste härhos stadfästa thessa senare med någon prophetia af Christo / på sätt som the förre bekräftade äre. Kunnandes icke ett eller annat sanskylligt Guds mirakels emottagande påtwinga någon / at antaga alla öfriga naturliga Widunder för Guds omedelbara underwerk och förebådande tekn / och i synnerhet sådane / som hwarken äre förskräckelige i sig sielfwa / eller store / eller komne til almänn kundskap / eller äre af något långt warande / såsom the oändelige många små Widunder / som upräknas uti hedningarnas skrifter och andra gamla sagor.

Förthenskuld bör intet thera af alla förenämda tekn enär the och hända kunna / nu mera anses / såsom tekn af tilkommande ting i framtiden. Hwilket yterligare bewisas skal af the almänna och särskilta skäl / som i följande puncter andragas. *Propos. 3.*

Sect. 2.

Almänne skäl emot the så kallade öfwernaturliga Widunders betydelse.

Första skäl. Wi hafwe alsingen grund / mindre något giltigt skäl / at antaga sådana Widunder / såsom betydande tekn. Utan skäl / böra och kunna wi intet anta ga sielfwa then Heliga Skrift / mindre ett Widunder / såsom Guds bådskap. Om förnuftet / wår siäls dörewacktare / en gång sättes af med tiensten / så lär wårt innerste hus / Guds tempel / stå öpet för hwar och en galen omkringflygande mening. Kunnandes then /

som tror en ting utan förnuft / lätteligen tro thet som är emot förnuftet / eller rent af ofórnuftigt. Hade then Christeliga Kyrkias reformatorer / Lutherus , Melanthon &c. blindeligen fólgt några Cabalisters, Alchymisters och Enthusiasters grundreglor / nämligen / **at förståndet förbättras af tålmodighet och lidande** / så hade wi án i dag suckat under thet **Påfwiska** oket / och således altjámt wandrat i mórkret; hade icke en hop Judar och hedningar med skiál och med sanfárdiga stora mirakel och underwerk blifwit ófwertygade af Christo och theß Apostlar / at han war kommen at frálsa ifrán döden och diefwulens wáld / så wore wi án i dag förstockade **Judar** och **hedningar**.

Andra skiál. Wi áre icke försedde med några beständiga och trowárdiga hufwudreglor / hwar efter wi kunna styra uttydningen af thessa förmenta ófwernaturliga Widunder. The gamle drömmare och teknatydare giorde sig thessa twenne reglor: **likheten** och **förfarenheten**; med **likheten** procederade the sálunda: at när tre Solar syntes på himmelen / skulle thet antagas såsom tekn / at tre Förstar skulle strida om kronan: när en stor **Ström** bröt sig någorstädes ut och delade sig i flera grenar / skulle thet betyda **inbórdes krig**: när en hop **krákor** táflade i luften / skulle thet bebåda **människio-krig** på jorden: när then siukan / kallad **Ángelske Swetten** / grasserade i Engeland uti Kong Hindrik then **Sundes** tid / skulle thet betekna ett **módosamt regemente**.

Men som nu ganska många **Widunder** rácka ingen **grepa** och **handtag** åt phantasien, at hálla uti / griper man til **förfarenheten** / på sátt / som Herodotus berättar om Ægyptierna (k); at så snart the förmárkte ett Widunder / teknades thet up med anmárkiande thár jámte / hwad godt eller ondt tå å färde war / eller strax thár uppå fólgde. Och så snart ett slikt Widunder áter hände / dómde the lika som af **förfarenheten** / at ett áwen slikt ondt eller godt páföllia måste. Churu spitzfundige thesse reglor nu kunna synas / lára the dock förswinna i rók / så snart the af förnuftet antastas. Ty / huru många Widunder finnas icke / som then starkesta inbildning icke skal kunna bója och lámpa til någon **likhet**? Hwad **likhet** är thár emellan en Comet / ett **strömstadnande** / ett monster &c. och the **borgerliga** förrättningar och olyckor / som hánda uti ett **Rike** och Republik? Huru många átskilliga **historiska** / politiska / theologiska / philo-

(k) In Euterpe c. 82.

sophi-

sophiska och moraliska meningar har man icke tilägnat the gamlas poëtiska **dickter** / fabler / Mythologier och Hieroglyphiska figurer (som äre äwen så många **talande Widunder**) förmedelst hwarjehanda uttolkning genom åtskilliga Scribenters tycken och gißningar ? Och the prodigier eller Widunder som synas hafwa någon likhet / hwem hota the i synnerhet ? Och uppå hwad tid skal theras werkan egenteligen påfölia? När staden Thebæ belägrades af Alexanders krigshär / berättar historien at en kiälla / när in til staden war wänd i blod. The Thebiska inwånare mente / at thetta Widunder betydde Macedoniernas nederlag / men utgången wiste wederspelet.

Förfarenheten giör oß icke heller större bistånd uti **uttydningen.** Ty **ibland** föllier alsintet märkwärdigt uppå ett Widunder / **ibland** föllier helt annat / án thet / som wid slika Widunder tilförene händt hade / **ibland** almänna landsplågor / **ibland** privat olyckor / **ibland** ondt / **ibland** godt uppå **samma slags** Widunder / hwilket nogsamt bewises af Hedningarnas observationer, som wore ganska sorgfällige at föra altsammans til protocollen, eller up i theras hufwudböcker.

Skulle nu någon beskedelig man / som wil uttyda Guds tankar efter reglor / kunna tro / at hans text författas i sådana tekn / hwars uttydning beror allenast uppå en swag **liknelse** och **förfarenhet?** eller at Gud wil tala til människian genom sådana tekn / som borga all betydelse af en phantastisk inbildning? huru mycken twifwelaktighet / mißtanka / mißtröstan och mißtroende / skulle icke sådane slumpande widunder föda i människians hierta ? och alt jämt bringa oß at säja med Judarna Matth. 11: 3: **äst tu then / som komma skal / eller skole wi förbida någon annan ?** Skolandes then / som icke wet tiden och arten af syndastraffet / som beteknas altid å nyo / blifwa bestört wid hwart och ett widunder i synnerhet / lika som hade han aldrig tilförne af något annat tekn blifwit warnad / och således framgent förblifwa nedsänkt / anten i en stadig rädhoga och förtwiflan / eller när man märker alsintet ondt påfölia / uti säkerhet och otrohet.

Tredie Skiäl. Om beskedelige och förfarne *Philosophi* **altid wore närwarande och sielfwe noga synte och beskådade alla sådana widunder / twiflar jag intet / at man icke skulle kunna giöra tämlig beskied om theras naturliga rätta orsaker / åt minstonne til the flesta.** Thet store mörker / som observerades i So-

(l) Petav. Rat. temp. p 1 l. 8. c. 6. (m) Lavater. not. in Job. 9. v. 7. (n) Ps. 102, 27: 28. (*) Bese Profess. Kroks Alm: öfwer an. 1706. sub fin. ubi de chronolog.

len år Christi 790. (l) och warade i 17. dagar; så ock thet / som hände i Solen år 1585. (m) och war så stort / at foglarna upflögo til hwilo middagstiden; jämwäl flere sådane exempel lära oß ingen ting annat (oaktat alla sielfklokas widskepeliga uttydelser) án at tro och stadfästa Guds ord (n) **at himlarne skole föråldras och förwandlas såsom ett kläde / men at Gud allena blifwer såsom han är / och hans år taga ingen ända.** *

Angående alla the öfriga widunder / som v. g. **kiällors** och **insiöars** förwandlande i **rödt watn** eller **blods liknelse / flodernas hastiga stadnande / röda fläckar** uppå stoder / **blodswettande** eller **gråtande** bilder (s) 2c. 2c. Så äre theras orsaker så mångehanda / och berättelserne så romantike och fabelaktige / at thet är omöjeligt thär om at fälla ett moget omdöme / så framt man icke sielf närwarande alt sådant ögnar och åskådar / såsom ock wäl förstår egenskapen och wilkoret af särdeles **watn / stenar** och **jorde-arter** / tillika med **tiden / orten** och **sättet** af alla omständigheter. Så at then / som blindeligen företager at utreda alla phænomena och naturliga händelser / som then enas fåkunnighet och then andras fåfängelighet utstofferar med undersamma berättelser / sig öfwerladdar med onyttigt arbete. Hälst emädan ofta händer / at när man närmare efterforskar ett förment

(s) Mig berättades af Printz Johan Gaston de Medicis tå iag war uti hans Herfaders Storförstens af Toscana tienst i Florentz, at man uti en kyrkia thärsammastädes kallad St. Maria Nuova hade en gång nyligen öfwerstruket ett gammalt crucifix med människio-lif-färga / nu hände sig at en gammal gumma nåkade samma crucifix med sin hufwudduk / tå hon thär ut med förrättade sin andacht / hwilket tå hon märkte färgat wara och ännu fucktigt / strax utspriddes ryckte öfwer hela staden / som hade bemälte crucifix swettats blod; År 1698. omkring bars i Wien med almänn processi ett Marien bild brackt utur Ungern / som skal hafwa gråtit. Hwilket gråtande iag håller före ingen ting annat hafwa warit án ett af fucktigt wäder upslöst nitro-alkaliskt salt / som fäst sig wid wattufärgorna / hwilket ofta skier uppå gamla kyrkiomurar.

ment **widunder**/ thet omsider aldeles förswinner (σ). Ty bör man framför alt wara wäl underrättad om re facti, för än man böriar theß orsaker skiärskåda. I medler tid har Plutarchus, ánskiónt en hedning/ bättre träffat några sådana Widunders orsak/ án en hop widskepelige Påwiske munkar (o) **thes är icke omöjeligit**/ säger han/ **at** Statuër **swettas**/ **gråta och giswa röda dråppar ifrå sig. Ty trä och stenar** ꝛc. **samka ofta tilsamman en art af rost**/ **mässa och swampackiga dunster**/ **som wåtska sig och föreställa åtskilliga färgor**/ **efter som the af then omkring swäfwande lusten och liuset undfå åtskilliga** tincturer **och fläckar.**

(o) In vita Coriolani.

Fierde skiäl. Thet är icke olikt/ **at diefwulen warit uphofsman til många sådana Widunder**/ **som förmälas i hedningarnas skrifter**/ Dione Cassio, Livio &c. **Hwilke alle** (**så framt the samme äre**) **stå under naturens makt**/ **och äre alt för ringa at heta öfwernaturlige.** Theß förutan hade människian af alla thessa bebådelser alsingen nytta/ ty anten kommo the fram samma tid/ tå något ondt war allaredan i sielfwa werket och å färde/ eller fölgde ingen ting annat thär uppå/ án ett tomt rykte och sqwaller/ eller och en fåfäng räddhoge och miβtröstan ibland gemena man. Åtskillige andra förborgade ändamål kan satan ellieſt hafwa dolt under sådant gykleri som v. g. **antingen** at intala människian **ödets wälde**/ lika som kunde thet föreses/ men icke förekommas/ på thet at om han icke förmådde aldeles beröfwa människian theß lycksalighet/ han åtminstone skulle skillia henne ifrån en behagelig känsla thär utaf/ hållandes henne uti ett stadigt miβtroende och frucktan/ eller ock på thet han skulle bli dyrkad med nya tempels uprättande/ jämwäl nya offer och ceremonier inrättade/ dels at rådgióra med hans teknaudare/ dels at försona afgudarna. Men största tienst/ som thesse Widunder giorde honom/ war bibehållandet af then tanka gemene man

(σ) År 1708. i Augusti månad gick öfwer hela Norkióping ett tal/ som wore ett underligit diur med rågnet efter ett starkt åskedunder thärsammastädes nedfallit af skyarna/ hwilket när jag närmare undersökte och efterfrågade/ befants wara en flådd eller skallot **Siälunge**/ som warit af en Sämskare sunnen i en tunna tran/ och för theß onyttighet utkastad på gatan.

hade om hans alwetenhet / utan hwilken opinion hans altare snart hade warit öfweranda kastade. Thärföre underhölt han then samma altjämt / dels medelst nya Widunders tilwerkande / dels förutsäjande af sådana ting / hwars anslag woro allaredan å gånge / uppå hwilka en sådan utgång nödwändigst af naturliga och politiska orsäker föllia måste / och ehuru saken omsider utföll / lagade han så / at hans reputation blef försäkrad och stadfäst / föreställandes sina tilbediare: at thesse Widunder woro rätta förebådande tekn af thet som hände.

Altså uppå en lätt föresickt af giörande eller allaredan giorde anstalter til en drabbning / kunde han snarligen efter optiska reglor föreställa en hop martialiska figurer uti luften. Och then / som sedan blef öfwerwunnen / honom ämnades och förebådades betydelsen; Så at förthenskull thesse **dumba** oraclen: **Widundren** / woro tienligare för hans upsät / än hans **talande orakel** / som altid måste salvera sig med **mörka twetydda ordalag** / uti the beswarade föreställta frågor. För samma orsak woro också **drömmar** hos the gamla ett mycket angenämt werktyg af spådoms konsten / emedan the kunde på margehanda sätt uttydas. Således finne wi uti Artemidoro (p) en och then samma dröm på otta eller tio åtskilliga sätt wara uttydd.

(p) Oneirocrit. lib. ult.

Femte skiälet. **Thesse naturens ogemene förändringar** (Heteroclita naturæ) **eller gång öfwer theß wanliga gränsor / tiena Skaparen til mycket ädlare och wigtigare ändemål / än blåtta förebådelser** (præsagia) **giöra kunna.** Ty the handleda oß / at betala en tilbörlig skatt af wyrdnad och förundran til Gud / som giör thessa underwerk medelst **naturen** / som är theß konst-stycke och **händers werk** Psalm. 102, 26. warandes en förebetänkt och mogen förundran (enär then stiger til någon högd och sinnet icke hasteligen öfwerrumplat) en art af Guds dyrkan och tilbidiande / som icke kan något creatur tilägnas utan **heligdoms tiufnad** (sacrilegium).

Gud har sina mirabilia justitiæ, sin **rättfärdighets underwerk** / hwarutinnan han åstadkommer ett undersamt sammanträffande af slumpande och blinda händelser / åtskilliga med werken til uptäckiande och straffande af stora mißgiärningsmän / på thet människian

skön-

skiönja måtte / at the olyckones hiul / som henne sönderkrossa åre fulle med ögon förde af ett ogement förstånd.

Gud har sina mirabilia gratiæ, sina **nådewerk** / hwar med han wandrar the wägar / som åre uprögde til befordran af theras beskydd och wältrefnad / som hedra honom med en särdeles tro och tilförsickt. Af hwilka wägar hwar och en gudfrucktig människias hierta är ett protocoll, til thessa har Gud behagat läggia sina mirabilia naturæ errantis, **naturens owanlige underwerk** / på thet människian / som alt för wårdslöst och försummeligen handterar Guds öfriga och algemena werk / skal nogare eftertänkia och betrackta hans wisdoms och godhets storlek och diuphet / som öfwer alt i naturen uppenbarad och utbredd är. Widare wisa thesse Guds sälsame underwerk / at hela naturen kan röras och ändras af Guds finger / som leret af en krukomakare / **ty han försätter bärgen / för än the thet förnimma / hwilka han i sin wrede omkastar. Han rörer jordena af sitt rum / så at hennes pelare bäfwa. Han talar til solena / så går hon intet up / och han förseglar stiernorna** ꝛc. (q)

(q) Hiob. 9, 5. 6. 7.

Hwad som elliest andra owanliga Guds underwerk beträffar / som **nya stiernor** och dylika flera. Så hafwa thesse alla tider förorsakat ett stort eftertänkiande / hwilket är dock merendels härflutet af alt för stor **egen kärlek** / hwilken litet bryr sig om **hela wärldenes almänna bästa** och wäsende. Ty först föreställe wi oß **människian** / såsom ett **almänt mått** och **ändemål** af alla skapade ting i wärlden / icke betracktande / at **Gud giör all ting för sin egen skull.** Prov. 16, 14. Thärföre / så snart en ny stierna eller comet wisar sig på himmelen / inbillar man sig at människian thär uti har ett besynnerligit interesse; Sedan emedan man icke förmår uträkna / hwar til thesse owanligheter i naturen enkannerligen tiena / om icke til betydande tekn; ty tager man thet up för gilt / och thet så mycket hällre / som man menar at **stora mäns död / krig** och **förändringar i regements wäsende** / föder och förorsakar så stora tanckar och bekymmersamhet hos Gud / som hos människian. **Hwadan kommer thetta** / säger Gassendus (r), **utan af then fåfängia / hwar af wi upblåste åre / lika som skiedde thesse Widunder enkannerligen för wår skull.** Hwad skiäl hafwa wi at framföra människian / såsom thet **stora ändemålet** af alt thet / som skapat är / enär thär finnas så många millioner creaturer i hela wärlden / ja uppå jorden och uti hafwet alle-

(r) Meteorol. p. 11, 65.

allena / så många tusende ting / hwars nytta och natur oß ännu okunnig är ? Är thet intet nog / at Gud som är nögd med sig sielf / har behagat åskåda sin wishet och godhet uti creaturen samteligen / såsom uti en spegel ? Eller om thesse nya himmelens härligheter äre til människians tienst / hwi måste the allenast tiena then wärsta delen af människian / nämligen theß **förwstenhet** och **widskepelse** / och icke hällre theß **fromhet** och **gudfrucktighet** / lärandes henne med förundran wyrda **then** / **som giör mäcktig ting** / **som man icke utransaka kan** / **och Under** / **thär uppå intet tal är**. Job. 9, 10.

Men hwem har gifwit människian makt / at kalla thessa widunder **Gudomeliga tekn**? har man icke ansedt såsom en hög usurpation eller wåldsamt nyttjande af Guds myndighet / at **Påfwen** har myntat flera Sacrament / än Gud instickat hafwer. Och likwäl kallar man alla the tekn Gudomeliga / som wårt korta förstånd tycker wara wärda then titelen. Männ' tro / man icke medelst sådana tankar indirectè håller Gud mißtänkt / anten / som **tordes** han icke utlåta sig närmare / än med mörka och twetydda tekn / på thet han icke måtte mißtaga sig / eller som **wille** han **intet** / på thet man icke skulle förstå honom / hwilket alt är en stor Guds försmädelse.

Femte Capitel.

Bot för widskepelse angående betydande Widunder.

THär finnes ett gille eller sälskap af människior i wärlden / hwilkes melancholiske phantasie är altjämt sysloſatt / at bereda **Under-wiggar** för himmelen / at nederslå then delen af wärlden / som the icke kunna sämjas med / näpligen går en natt förbi / som the icke föda hotefulla syner och wanskapeliga bilder / hwilke berätta them **Kommgarikens** och stora Monarchers öde och lycka. **Thetta folckslag** / säger en Cynicus philoſophus (s) **är mycket wårdslöſt uti thet** / **som the för händer hafwa** / **när the äre wakande** / **men mäckta bekymmersame och besyſslade när the**

(s) Hos Diog. Laërt. lib. 6.

sof-

sofwa. Somliga måns temperament, är så olyckeligit anten af naturen eller upfostran och umgånge / at theras Siålar synas icke hafwa samma ursprung med andra människiors Siålar. Uti **Religionssaker** styra the sitt omdöme efter **uppenbarelser** / exstasier, andarnas impressioner och enthusiastiskt cabalisteri. Uti **Statssaker** rätta the sig efter **drömmar** / gamla **människeliga** prophetier / **mystiska språk** / uti Ezechiel, Daniel och S. Johannis uppenbarelse / Platoniska Ideer af nya opracticerliga Regements-former och underliga naturliga phænomena, them the kalla betydande tekn. Theß utan hafwer thetta folkslag / lika som foglarna / sitt eget tungomål / thet ingen förstår / utan then / som är af samma kynne.

Men huru litet lärer man wårda sig om Guds ord och then Heliga Skrift / **om** goda stadgar och ordningar / **om** wisa och förnuftiga rådslag / **om** försiktiga författningar efter tidernas och sakernas tilstånd; Så framt man en gång kommer på the tankar / at all wetenskaps lius i andeliga och wärldsliga saker / skiner aldraklaraft i sådana förkrossada hufwuden / hwilke sällan pläga winläggia sig at förstå / hwad slika saker tilhörer. Och såsom **förnuftet** icke mindre än Religionen, här utaf märkeligen lider / emedan thäß rätta bruk tillika med then sanskylliga Gudsfruktan thärmedelst snart skulle förflyga / som hetjäsit öl / eller fördroppar af starkt brännewin / så framt the stadigt öfwerilas skulle af mißtroende til Guds nåd och försyn / hwilket mißtroende mäkta förökas utaf en flitig oblervation af alla widunder i gemen / at förtiga then oro / hwaraf människian altjämt skulle omakas / mådan hennes sinne intages af sådan fruktan / som af en widskepelig inbildning om widundrens betydelse alt stadigt underhålles. Thärföre at förekomma widare fara af en så genstråfwig siukdom / wil jag andraga följande läkedomar.

Sect. I.

Femhanda Läkedomar föreställas.

Then förste Läkedomen är: **at bortjaga och afskaffa all widrig mißtröstan til Gud.** Synesius har märkt (t) at oansedt allahanda folk och nationer sins emellan / äre så åtskillige och stridige i alla öfriga meningar / angående Gud och Religionen, som

(t) de Regno p. 9.

som linierne uti en Cirkel wid omkretzen / dock mótas the allesammans / såsom en medelpunct uti then stora artikeln: at **Gud är en god / nådig och wälgiörande warelse**. Om the nu tro thetta; så borde the och tänkia: at Gud icke är sinnad altjämt at plåga människian med Widunder och tekn / som äre förelópare af en större tropp med ålände och olyckor / hwilke altid åt minstone plåga påföllia efter the widskepeligas mening; om the tro at Gud är god / säger iag / och wälgiörande. Så borde the ock påminna sig at han är **sanfärdig** / och har ingen lust til bedrägeri; är han **sanfärdig** / så bör man ock sättia tro til hans ord och löfter i then Heliga Skrift / som oß så **kraftteligen** och så **ofta** försäkra: at Gud är **långmodig** / **at Gud wil ingen människias död** / **utan at alle omwända sig och lefwa**; **at Gud icke gierna går til doms med sina tienare**.

(u) De Isid. & Osiride.

Om wi nu thetta nogare eftergrunda / läre wi snart komma på then sunda tankan / som en förständig hedning Plutarchus (u) oß föreskrifwer. **Låt en man** / säger han / **fullt och fast hos sig sluta och** resolvera, **at han icke kan frambära för Gud ett behageligare offer än at stadigt hysa en god tanka och förtröstan til hans godhet** / **så warder han snarligen undwikande allehanda widskepelse och wantro** / **som är ett ondt** / **icke mycket sämre än sielfwa gudlöshetен eller** atheisteri.

Then **andra** Läkedomen är: **at fly all fåfäng räddhoga** / **så wäl** / **som alt fåfängt hopp** / **angående tilkommande ting**. Ty thetta bringar wåra omkring löpande tankar tilsammans / och frälsar oß ifrån all ledsamhet uti förwäntandet af the ting / som hända skola. Och althenstund fruktan och hoppet föra oß til många galna och skadeliga resolutioner, ty ägnar thet icke mindre wår klokhet / än wår åliggiande plikt / at förbida tiden och lemna utgången til Guds oändeliga nåd och obegripeliga wisdom. Och thet så mycket hälldre / som i fall utgången är **lyckelig** / tid nog öfwerblifwa lärer / at nyttia lyckan / och om then warder **olyckelig** / hwarföre behöfwa wi plåga oß i förtid? **Hwar dag hafwer ju sin egen plåga**; Thet borde wara wår största omsorg / at döden icke öfwerwunne oß i **andra** wärlden / mädan wi stint eftersköda the tilkommande ting i **thenna** wärlden.

Then **tridie Läkedomen** är: **then naturlige** Philosophiens ut-

utstuderande / på thet wårt förstånd stärkias måtte / och sinnet erhålla en tarfwelig frimodighet. Ty såsom thenne Philosophien leder oß til kundskapen af thet första uphof til alla ting / och således friar oß ifrån atheisteri, så warda wi befriade ifrån widskepelser / enär wi med naturens werketyg / the så kallade andra naturliga orsaker bättre bekante och hemma blifwa. Phantasien föreställer oß mycket wanskapeliga tankar om the ting / hwilkas orsak wi ej weta; hwilke tankar förswinna / lika som skuggan i skymningen / enär en rätt wetenskaps klara strålar oß uplysa.

Theß utan kan then naturliga Philosophien efter all liknelse utwisa oß grundwalen af thet oskyldiga prognosticerande af hwariehanda andra naturliga ting i luften / watnet / diuren och andra naturens jordiska egenskaper / så wäl / som Physiognomien i ens människias ansikte / händer ꝛc. (σ) Hwilken philosophiske spådoms konst mycket studerades fordom / men utsträktes sedermera af fåkunnigheten och widskepelsen utom beskedelighetenes gränsor. Ty så snart en läropunct om naturliga prognostiker kom ibland gemena man / handteradeß then samma / som en parabel uti en dåras mun / som icke kan förstå thet förnuftiga sammanhang / som är emellan teknet och teknets betydelser (signum & signatum) menandes at linierna i händren gifwer så wäl tilkänna ens människios lycka / som ens människios temperament. När nu wilfarelsen en gång hade planterat thessa wilda tankar i människians hufwud / kan man lätteligen begripa / huru snart the samme grodde / och huru ymnigt the tilwäxte uti en så fruktsam jordemån / som gemena mans inbildning är / hwilken är all widskepelses läromästare / gående thärmed sedermera så til / som Verulamius säger (x): atque in omni superstitione sapientes stultis obseqvuntur, uti all widskepelse föllia the wise dåràrna efter / och the kloke sättia tro til tokars tal.

(x) Serm. Fidel. 17.

Then fierde Läkedom är: ett hurtigt och ädelmodigt förakt af alt thet / som jordiskt är. Ju mera man öfwerwinner thenna wärldenes glädie och sorg / hopp och fruktan / thesto mera sinner man theß wäsende alt för ringa / at firas med stora Widunder; thesto mindre warder man sig bryende om at förut weta thet tilkommande tilstånd af sådan wärldslig fåfängia. Men tå man öfwerwinner de-

(σ) Chiromantia capnomantia &c.

derar wärlden och fäster sin kärlek til henne / tå blifwer man bekymmersam om at förnimma sin förestående lycka. **Hedningarne** / som ey oftare lyfte sin ögon up / än the utwärtes sinnen och känsla gofwo them anledning thärtil / woro the / som aldramäst studerade **spådomskonsten.** Sammaledes **Judarne** / som Gud lofwade här på jorden all timmelig wälsignelse. Hwilkom Gud behagade också wilfara med tekn och prophetier. Men sedan såsom ett bättre hopp / nämligen the andelige löften om Christi ewiga Rike infördes / så hafwom wi föga kundskap om the tilkommande ting genom tekn / orakel och prophetier, undantagandes the / som finnas uti **Uppenbarelse-boken** / hwilke efter några lärda mäns mening merendels allaredan fullkomnade äre. Fordrandes Gud af oß i thet Nya Testamentet / at wi mera skola uplyfta wåra hiärtan / at betracka then ewiga sällheten i andra wärlden / än sänkia wåra ögon neder til at beskåda the tilkommande ting i thenna wärlden.

Then **Femte** Läkedom är: **ett alwarsamt undersökiande af alla skiäl både** pro **och** contra, **så uti thenna lära om Widunder och Spådomar** / **som uti andra puncter** / **som röra Religions-wäsendet.** Och böre wi noga tilse / om the äre wigtige och trowärdige / warandes wi ingom utan **Gud allena** skyldige tro och tilförsikt / som har giort oß til förnuftiga creatur och befalt oß **ransaka Skrifterna** / **pröfwa alwsammans och behålla thet bästa.** På thet wi måtte blifwa skickelige / at förswara / icke allenast **hwar artikel** / utan ock **hwart ord** af wår Tros bekännelse. Hafwandes Guds kyrkia förlorat mera genom personer / som wårdslöst handterat och icke welat noga öfwerläggia theras Tros artiklar / än them / som icke warit alt för lättrogne. Och när människian kommer så långt / at hon icke antager allahanda satzer och berättelser uppå credit, är iag säker at widskepelsen om Widunder och bebådande tekn snart warder siunkande til grund / warandes theß patroners tillika med theras skiäls starklek / lika som Simsons / swårare at igenfinna / hwar uti hon består / än at förstöra och öfwerända kasta; och mycket lättare thär at finna swar / än inkast.

Sect.

Sect. 2.

Inge Tidernes Tekn åre nu mera at förwänta i Privat-saker och enskylta Länder och Konungariken.

Ty ehuruwäl thär finnas uti Guds Oeconomia och styrelse **frestelses tider** Luc. 8, 13. **hemsökelses tider** Luc. 19, 44. och **wederqwickelses tider** Act. 3, 19. Och at uti hela Guds Försyns utdelande finnes en blandning af **ondt** och **godt**/ som skoftals förändras och utbytes; och fast án uti **naturen** åre tekn af tilstundande **årsens tider**/ såsom tränas knoppande til sommaren 2c. Så bör man thärutaf icke sluta/ at slike onde eller gode synlige **tide-tekn** finnas nu mera uti Guds Försyns regemente.

Jag säger **nu mera**/ sedan Ewangelii lius utkommit/ at uti inga enskylta Konungariken och Länder sådane owanlige **Tide-tekn** åre at förwänta. Ty angående **yterstа tiderna**/ **antichristi fall**/ **satans bindande**/ **tusende år** och **sidsta domen** 2c. så angå the hela Wärlden i gemen/ och är swårt them at inskränkia eller binda wid wissa **tider**/ **orter** och **landskaper**. Och i fall några sådana tekn/ som omtalas hända skulle/ så tiena the mera/ at utwisa Guds allwetenhet och försyn/ án then rätta tidsens distans och upskof emellan utgången och teknet/ hwaraf wi warnade wordne.

Men at nu klarare uplósa och beswara thenna fråga/ så wete wi/ at the förmente **Tide-tekn** åre af tweggehanda art:

I. Somlige åre indicativa eller **tilkänna gifwande** och **påpekande Tekn**/ som hafwa ingen werkelig influence uppå then fólliande utgången; sådane åre allahanda **widunder**/ **himmelstekn**/ gamle gemene prophetier/ ett Rikes **syndamåtts upfyllande**/ skienbare **jämlikheter** emellan **forna** och **närwarande** tiders händelser; **wissa** tiders **omlopp** * (utom hwilka the Politiske **kroppar** och **Konungariken** och Republiker sällan hafwa haft beständig waraktighet förutan grå hår) store **förändringar** och **aftagande** uti Monarchierna, några mystiske prophetier tagne utur then Heliga Skrift/ twungne och ihopträngde af phantasien til en **tráng** och **kárt** mening af **tid**/

* Periodi.

ort och person ꝛc. Alla sådana går iag förbi / emedan iag icke ärnar föda / utan döda wår förwetenhet och nygirighet.

II. Somlige äre operativa, werkande tekn/ som föra utgången och påfölgden allaredan i faggorna / sådana äre: En nations almänne / anten medfödde eller regerande böjelser och disciplin, så ock theras skada och præcipiterade rådslag och upsåt / som sittia wid styret / tillika med slika flera tekn / til hwilkas kundskap historien och förfarenheten oß leda. Uppå thenna proposition swaras / först: at thär fuller finnas sådane särskilte tekn i wissa mål / utaf hwilkas öfwerwägande en wis och förståndig man ungefär kan sluta om en saks utgång. Men thär emot så finnom wi: at thet aldrabäste öfwerlagde rådslag / och the starkast hopspundne sammangaddelser mißlyckas och förfalla i galenskap (7) / hwar utaf wärlden undfår prof och skiäl at tänkia: at thär är en Gudomelig Försyn / som regerar hela werket. Men åter igen tillåter Gud som oftast / at människians försicktighet / som är en afbild af Guds försorg och omwårdnad / inträffar med the klokas tycke / och faller lyckeligen / på thet at människian röna måtte / at wishet och dårskap icke stå på en och then samma fot / efter en och then samma winkelhake och wattupaß / eller at alle ting trilla och löpa på en tärning.

Och churuwäl wärlden har warit så förledd och så förblindad / at hon ment ingen hafwa någon spådoms anda / utan sådana / som excellera uti dierfhet och fåkunnighet. Dock finna wi uti then Heliga Skrift / at Gud förbehåller thenna heder och förmån allenast för wisa ock gudfruktiga män: En klok ser thet onda och tager sig wara / the oförnufoige löpa igenom och få skada / säger Salomon / Prov. 22, 2. Och thet icke genom rådgörande med Widunder / utan gifwande akt uppå thet ondas ursprung / hwadan thet flyter. Sammaledes woro alle andre ogemena gåfwor som i Skriften omtalas them

(7) Then som wil eftergrunda thetta närwarande Swänska krigets lopp ifrån börian 1700. til närwarande stund 1709. lärer i sanning befinna thenna Stats och grund-regel prófwad och besannad wara. Landstigningen i Zeland / Narwiske slaget / öfwergången öfwer Dünaström / Cliskowiska / Pultowiska / Punitzeska ꝛc. fältslag. äre ofelbare kännemärken af Guds Försyn och nåd emot Swerige.

them frommom och förståndigom allena förbehåldne och förunte / af hwilka gåfwor en skugge allenast är qwarblifwen: som v. g. at **läka the siuka**; **tala främmande tungomål**; **uttyda Skrifterna**; **åtskillia andarna** / **altså at förose** tilkommande ting. Thesse gåfwor / säger jag / äre samteligen så wida the ännu ofwerbleſne äre / förwarade endast och allenast / såsom en lön och wedergälning för the **beskedeliga** / **förståndiga** / **flitiga** / och **aktsama** män; men icke för **gäckar** / **landstrykare** / **lättingar** och **wårdslösa bofwar**. Och hafwa wi uti historierna många exempel af slik föracktlig **spådomskonst** / som icke böre räknas för Gudomeliga eller omedelbara uppenbarelser af himmelen. Ty säger ock Cicero (y) **många erfarne och wälöfwade män uti the publika ärender och handlingar** / **hafwa** / **såsom** Solon **uti** Athen, **förut se kunnat ett upkommande tyranni**. **Hwilka spåmän man kan kalla försiktiga** / men icke **Gudomeliga**. (y) lib. 1. de divinat.

För thet **andra** kunna the **Werkande tekn** / **icke antagas** / **såsom otwifwelacktige uttolkare af tilkommande tider**. 1. Emedan Gud ofta drifwer och fullkomnar sina största beslut och ändemål genom osynliga och fördolda medel / och thet så wäl uthi theß Försyns ordenteliga method, som uti naturens största förrättningar. **Solen** och the ofantelige himmelske kroppar drifwas ju omkring med the minsta och okunbaraſta **wigter** / **redskap** och **fiädrar**. Och änskönt en hop synas drifwas af blått slumpande händelser / hwilke / tå the **sönderlagas** / äre ganska **ringe** / **gemene** och **litet aktade** / dock **sammanknippade** och således åskådade / förklara en **ogemen** och **Gudomelig konst och wisdom**. Ett stort skepp regeras ju med ett litet styre; the största krig hafwa haft en liten och föraktelig begynnelse. Wi finnom uti historierna: at stora Riken hafwa wuxit och tiltagit så hastigt / som en wältad snöbåll / utan at få ögnafäste på theß tilwäxt. Men äre åter så hasteligen bortsmälte wordne som sniö i liumt watn. (Φ)

Först

(Φ) Alexander förstörde then Persiska och upråttade then **Grekiska** Monarchien innom **tio** år / intagandes flera Länder / än en annan skolat kunna innom så kårt tid genomresa / men som thet kom så gick thet / wid hans död blef Monarchien delt / som witterligit är / och ses kan i Curt:, Arrian: Plutarch. &c.

Först åskåde wi Guds Försyns hemlighet uti theß Kyrkios uprättande / som af en ganska liten begynnelse mycket utwidgad är / hafwandes Potentaternas **makt** och **wapn** thärtil contribuerat hwarken **plantering** eller tilwäxt. Gud hänger altså en stor wigt uppå en smal trå / at sakerne måtte skrida sakteligen fram utan sårl och buller / på thet människian skal wyrda hans **wishets djuphet** och **rikedom** / enär hon ser många ting wara uträttade / och til ända förde / för än någon kunde tänkia / at the woro i werket anlagde. Allt thärföre förmörkas Guds Försyns wisdom mycket uti the crönikor / som beskrifwa allenast utwärtes anseendet och ståten / eller prackten af några krigsförrättningar utan at anmärkia och undersökia the subtiliga och nästan okänbara små **källe-ådrar** / hwar utaf the haft sin uprinnelse.

2. **Sedan** befordrar Gud gemenligen sina största werk och ändemål med **omgånger** och pauserande / förnämligast har hans Försyn uti theß Kyrkios tiltagande och förkofring åtskilliga afbrutna och stympande ändar. Hwilket bekant är af Kyrkio-historierne och klarligen rönas kan af the många förstörda och åter upkommande kätterien och mörker i Religions-wäsendet. Och går thär med ofta så **tyst** / så **långsamt** och så **oförmärkt** til / at utgången / äwen hos then trägnaste och försicktigaste anmärkiare tyckes hafwa snarare berodt i tiden och lyckan / än uti något moget och wäl författat rådslag.

3. Yterligare betienar Gud sig ofta af stora och ståteliga medel och utwägar til små och swaga ändemål / som v. g. til hwad för stort ändemål mände Gud så oförmodeligen bispringa Konung CARL GUSTAFS **wapn i Påland** och **Danmark**. Hans hastiga framgång och segrande krigshär drogo all wärldenes ögon til sig / och slöto många / at Guds Försyn hade med honom förstådt och utfärdat en af the Apocalyptiska **änglar** / som skulle **utgiuta Guds wredes skålar uppå wildiuret**. Men märk / när thenna medgångs-strömen war i stridaste loppet / giömdes han under jorden; gifwandes thärmed anledning åt människian / at tro / thet Gud hafwer högre och mera andeliga wägar och ändemål / än tit människians korta tankar räckia kunna.

(z) Apocal. 4.

För thet tredie / så finnas icke heller sådana **tilkänna gifwande Tekn** af ändringar i Staten och Tiderna **inga** / säger iag / af **Gud utsatte** / uppå hwilka man säkert skulle kunna lita och stödia sig.

Hwil-

Hwilken sanning snart lärer framwisa sig / om man hinner degradera the mäst förmenta tilkänna gifwande tekn / **widunder** och **gamla skrock-spådomar** &c. ifrån then heder / at wara **Gudomelige** tekn.

At förthenskuld **Widunder** 1. icke äre sådane tekn / lärer man til äwentyrs af ofwan anförda slut nogsamt inhämtat hafwa / hwar til iag dock thetta följande läggia wil / på thet thenne gren af wår Method icke måtte lemnas bar och fruktlös / nämligen : **at thesse widunder äre alt för mycket** disproportionerade **emot the stora ändemål / til hwilkas befrämjande / the hos gemena man hållas af Gud skapade och formerade wara.** Emedan nu thesse widunder äre förmente himmelske åtwarningar / wil iag fråga : om thet är sannolikt / at the människior / som icke låta warna sig utaf alla the stora exempel af Guds rätwisa domar i then Heliga Skrift (hwar utinnan the likwäl kunna beskåda sig sielfwa lika som exequerade in effigie) i bild och liknelse / skulle någonsin lära kunna mera wett och wisdom af **widunder** och the samma gemenligen grundade uppå en / twå / högst tre fåkunniga och widskepeliga åskodares trowärdighet ? Skulle man wäl kunna tänka / at theras genstörtige hårdnackenhet / som icke bewekas af straff och botpredikningar / samt motgång och bedröfwelse / skulle miukna af något widunders skott / som flyger så högt öfwer theras hufwud och uti wida fältet eller himmelens fäste / utan at syfta åt något wist rum och ställe ? Thärföre såsom fromme och **gudfruktige** icke behöfwa sådan warning och påminnelse / som widundren äre / så förtiena the **ogudaktige** icke sådana tekn / emedan the litet bruk thäraf giöra / och liten nytta thärutaf bekomma. (†) 1. Cor. 10, 5.

2. **Gamla spådomar** / böre icke heller anses som tekn af tilkommande ting / emedan wärlden alla tider med sådana upfylte warit / i synnerhet oroliga och bullersamma tider. Så länge kriget påstod emellan Cæsar och Pompejus , wankade spådomar på ymsa sidor / som gofwo bägge partierne hopp om god framgång. Så länge then inbördes trätan warade emellan the bägge Kongl. Husen York och Lancaster, utspriddes öfwer hela **Ängeland** böcker fulla med Hieroglyphiska och gåtefulla figurer och målningar (z) tydandes hwar och en för sig thessa prophetiska Sinnebilder til sin enskylta fördel. Och är thetta äwen ett ofelbart tekn / at mästedelen af sådana spådomar icke komma af **Samningenes Anda** / utan äre dels **drömar** / dels **gisningar** / (z) Lillys och Merlins Hieroglyphic: Emblem:

dels **önskningar** af diupsinniga män / förmummade uti en prophetisk klädebonad / at winna folkets wänskap och wyrdnad för thet partiet / som the sielfwa älska och hafwa ömhet före. Thet är ännu ett större skiäl / at hålla sådana spådomar misstänkte; emedan the förkunnas merendels af personer / som hafwa icke en af alla the gåfwor och qualiteter / som prydde och skinande lyste uti **Guds Propheters** anleten och lefwerne / utan äre thesse **nye spåmän** / anten **ursinnige** / eller febricitanter / eller melancholiske / eller **enfaldige stiernkikare** / **zigeuner** / **trulkarlar** / **spåkäringar** / **fantaster** / **lösdrifware** och **skalkar** eller **torftige schol-wurmar** och annat **patrask** / som hata och beskria all solid och wälgrundad lärdom och wettenskap. Men i fall wi nu eftergifwa skulle: at thesse prophetier wore **Gudomelige ingifwelser** / så kunna the ändå icke räknas för **Tekn** af tilkommande **besynnerliga** händelser / emedan the aldrig utan uti twetydda **almänna** twifwelacktiga och wridna ordeformer framkomma i liuset / och lika som ett **tomt liud** angående **tiden** af theras fullbordande. Theß utan / bör många lärda mäns exempel / som förgäfwes hafwa wågat sig / at utmärkia besynnerligheterna af Guds Prophetier genom Daniel och Johannes &c. afskräckia wår förwetenhet at widare undersökia tilkommande ting / och förwissa oß / at **utgången** är thenbästa tolk af Prophetierna / them Gud enkannerligen synes hafwa ämnat til **skiöld** och **kännemärke** af sin **Försyn** / af sin **alwetenhet** / och at **bekräfta** the Skrifters authoritet / hwar med the förkunnade wordne / i synnerhet uppå then tiden / tå the uppenbarligen fullkomnas.

3. **Himmelens åtskillige** aspecter kunna icke heller / wara tidernas Tekn / hafwandes en widrig utgång / ofta giordt **the teknatydare galna**. Theß utan äre the störste och underligaste omhwälfwelser och Stats-förändringar (χ) aldrig en gång i sömnen förekomne någon af thessa stiernornars confidenter och hemliga råd. Men huru skole thesse kunna förut se tilkommande arbitral och wilkorliga händelser och borgerliga förrättningar / enär the icke rätt spå kunna om

wä-

(χ) Hwilken astrologus har warit så klok / at han kunnat uträkna Konung Carl then andras restitution i Ängeland / Konung Jacobs desertion, Konung Wilhelms Kröning / &c? som äre likwäl saker af stort wärde.

wåderleken / som hafwer sina naturliga orsaker (a) ? beståendes all theras heder tháruti / at then ene icke säger så mycket osant / som then andra. Hwilket alt länge sedan för thetta bewist är.

(a) Besé D. Blocks anmärkningar öfwer falska astrologiska ꝛc. spådomar §. 13. pag. 24. & seqq.

4. Icke heller är then förmenta **fullheten** af ett Lands **synda-mått** ett sanskylligt **Tide-tekn**. Tidernas ondska är fuller en materie / som misnögde människior och malcontenter nyttia pläga / at smyckia och helga theras umgångs tal och discurser med / wisandes sig thär med icke allenast andächtige och mycket månne om religionen / utan ock mycket sorgfällige om beskedeligheten. Men i sanning hörer thet icke människian til at döma / när thetta **synda-måttet** fullt är / hos Gud allena gömes thetta epha, som allena wet / huru mycket som fattas i målet. Jag menar at människian icke bör inskränkia Guds **långmodighet** innom wissa tida-märe och gränsor / eller föreskrifwa theß **rätrådighet** sätt och wis / tid och stund / icke heller måta Guds tålighet efter wår otålighet och förkunna wärlden / när **Guds wredes mått / och hämd** ändes och upfylles.

Men såsom thenne bestridde sanning är ännu inweklad uti ett **twefaldigt** inkast / ty måste thet också beswaras / nämligen först / som wi wete / **at Gud gaf Judarna tide-tekn** / och i synnerhet **förskräckeliga** syner och tekn af himmelen / at bebåda Jerusalems förstöring / och then Judeska politiens undergång. Hwi må man icke thärföre nu för tiden äwen wänta några **tide-tekn** / och enär några sådane tekn skie / erkänna them thärföre ? Här uppå **swaras** ännu en gång / oansedt altsammans tilförne beswarat är. 1. The gamla tiders besynnerliga omständigheter syntes fordra några slika tekn. Ty Judarne krafde altjämt sådana tekn af Gud / och Gud wille icke låta mangla uppå något thet ringaste medel och motif, som kunde bringa och leda them til omwändelse och bätring. Theß förutan begynte then Judeska œconomien med förfärliga himmels-tekn och syner uppå Sinai berg. Och har thet efter all liknelse behagat Gudi at giöra slutet någorlunda likt med begynnelsen. Thär til med woro thesse tekn wid slutet en nädig warning / för Christi efterfölliare / at hasta theras flyckt ifrån then til förstöring ämnande staden / af hwilken warning the sig ock betiente så försickteligen / at tå Titus belägrade Hierusalem / war icke en Christen qwarblefwen. (b)

Inkast beswarat.

(*) Matth. 24, 6.

(b) Doct. Hamond. annotat. in Rev. c. 7, 34.

2. Then förebådade jämmer och elände genom thessa tekn war gan-

ganska stor och utan exempel / så at Josephus kallar then samma **ett elände / som war wärdt stora tekn.** Kommandes thesse tekn icke såsom **härolder** af ett litet krig / eller at bebåda någon stor **Herres** lik-process, utan en **stor wedermöda / så at hon icke hafwer warit sådana ifrå wärldenes begynnelse / ey heller komma skulle** (c). Såsom Gud nu utwalde thessa tekn såsom förebud af en så sälsam och underlig förstöring / så tyckes billigt / at man icke wäntar eller uttyder sådana tekn såsom prophetier til wår almänna börda och dageliga beswärligheter.

(c) Matth. 24.

3. Hierusalems förstöring war en typus eller förebild til wärldenes sidsta undergång. Nu war skiäligt / at then senare förskräckelige förändring skulle blifwa något litet afskildrad i then förra.

4. Thesse Widunder och tekn woro enkannerligen af Gud utsedde och inrättade just på **then tiden** / i kraft och föllie af Christi Prophetia. Men hwem kan wisa utur then Heliga Skrift / at några andra tekn / som elliest äre af mycket ringare wärde och anseende / än the förberörde / kunna och böra nu för tiden hållas för **Gudomeliga** tekn ?

För thet **andra** / inwänder man thessa Jobs ord: **Hwi skulle tiderna then Alsmäktiga fördolde wara ? och the honom känna se intet hans dagar ?** thet är: hwi skole åt minstonne icke gudfruktige och wise män / som känna Gud / icke weta hans domar ? **Swaras:** Gode och fromme män känna wäl / lika som folket i en tiock dimba / se theras **gångwåg** / men icke heller se **långt fram för sig / på thet** kundskapen af thet tilkommande onda eller goda icke skal förstöra närwarande tids plickt och skyldighet / **på thet** wi icke wetandes hwad stund husbonden kommer / wi alt jämt måtte stå uppå wår wakt; **På thet** Gud måtte lära oß wandra efter sitt ord och sina stadgar / och icke efter sakernas utgång. **På thet** wi måtte hedra Gud med en heroist tilförsikt och förtröstan / lika som Abraham / som följde Guds befalning blindeligen / icke wetande til hwad ända. **Ytterst** är thenne kundskapen en onödig och förweten kundskap / som til ingen sanfärdig wältrefnad oß tienar / hafwandes Gud så stickat / at wi **minsta** uplysning erhålla skole uti **the saker** / som oß **minst nödige** äre. (*) Så **onödig** synes ock Christus hafwa hållit thenna kundskapen / at alle Christi Prophetier tilsammans äre **föga widlyftigare / än ens endaste** af the mindre Guds Propheter / ehuruwäl Han sielf war then störste ibland alla.

24. cap. 1.

(*) *Lud. Viv.* ut ad minimum necessaria minimum Lucis accipere-mus.

Här

Här utaf är klart/ at tider och stunder äre besynnerligen förwarade och giömde i Guds råd och almakt / och at thet bätre anstår wår klokhet at studera / huru wi måtte wäl anläggia och förnöta then närwarande tiden / än förstå och omfatta then tilkommande. Förthenskull låtom oß aldrig nämna **tekn af tilkommande ting** / emedan människian / som the förmenas tiena til afskräckiande ifrån synden / anskådar fuller sådana tekn i begynnelsen med stinn upsyn / lika som foglarna the bilder / som upsättias at skräma them ifrån åkrar och örtegårdar / uppå hwilka the sig nedsättia och träcka / så snart the förmärkia at thesse bilder hafwa hwarken **lif** / **anda** eller **rörelse**. I medler tid wiker wisheten och wißheten ifrån människian / emedan hon altid står i twifslan och förwäntan : om thet ännu är then rätta tiden / uppå hwilken wi böre **frukta Gud och ära Konungen**.

Siette Capitel.

Inkast emot föregående *discurs* besvarade.

1. **At sådant tal förtager all styrkia af sådana skiäl/ som gemene man bäst begriper/ nämligen/ tekn och underwerk / hwar utaf the mäst upäggias til bot och bätring.**

2. At ett sådant tal upmuntrar gudlöshet och säkerhet.

Här uppå swaras **först** : At then Christna religion icke tarfwar sådana streck at förskaffa sig credit uti människians sinne/ emedan Guds ord är **ymnigt** / **kraftigt** och nog **fruktbärande i sig sielft**/ och behöfwer ingen gödsel af sagor och fabler om widunder och slott i luften. Om människian betracktar som sig bör historien om Christi **födelse** / **lefwerne**/ **lära**/ **mirakel**/ **död** och **upståndelse**/ med alla theß omständigheter/ så lärer hon thär utaf undfå så mycken **kraft**/ **tilwäxt** och **förkofring**/ som hennes Tro och lycksalighet behöfwer.

För **thet andra**/ stadna omsider alle sådane piæ fraudes eller **munke-bedrägeri** uti idel widskepelse och säkerhet / samt theras skada och ruin, som thäraf betiena sig och thärtil tro sättia. Hwilket

bestyrkias kan med otaliga exempel / (ψ) gående thär med så til / som
(c) de Er- Julius Finnicus säger (c) thetta alt emedan thet så illa samman-
ror. prof. hänger / mände fuller i förstone injaga en skräck uti männi-
Relig. skian / men så snart thes återwände at wara nytt / föddes för-
akt af förundran. Sedan började sinnet småningom under-
sökia thet / som människian tilförne fasade före / och som thet
genast kom under wädret med en fåfäng updicktad widskepelse /
började thet medelst flitigt begrundande alt mer och mer nalkas
til rätta orsaken och ursprunget. Hwarutaf är händt / at
människian falska religioners ömkeliga dickter först lärdt / sedan
föraktat / sidst förkastat hafwer.

At Påwedömet / så krafteligen blef skakat / och led en så olidelig anstöt i thet 16de seculo, är efter all liknelse / ibland annat wållande / at man länge har blifwit narrad med swettande och gråtande belåten / falska reliquier, oförskämda legender, dicktade mirakel och falska uppenbarelser af theras heliga / onyttig pomp och ceremonier, så ock en alt för grof lärdom om aflats-bref ꝛc. Hwilket alt man hasteligen förkastade / så snart man fick ringaste uplysning om bedrägeriet / kunnandes man icke billigt præsumera / at hundrade delen af them / som lemnade Påwedömet / thet giordt hafwa uppå grund af moget eftertänkiande och undersökiande / eller förstånd och underrättelse. Thärföre är ock sannolikt / at Påwedömets änteliga undergång / fall och aftagande må mycket wissare föreses och förespås uti framhärdandet af theras grofwesta bedrägeri / än uti thessa tiders ogrundade spådomar eller och alla the oemotsäjeliga skiäl / som the lärde bruka emot them / anten utur then Heliga Skrift eller Philosophien. Hwilket alt litet gälla plägar uti jämförande med upfostran och interesse.

För thet tridie / om människiorne äre så barnslige / som wåra wederdelomän föregifwa / så är ju störste billighet / at wäl och grundeligen underwisa them i theras Religions och Tros bekännelses hufwudstycken. På thet the måtte blifwa manlige / frimodige och gode Christne / icke uppå hedniska / utan then Heliga Skrifts grundsatzer. Ellieſt at säja / thet gemene man icke kan fatta / hwad som klart och för-

(ψ) Beſe D. Blocks anmärkningar öfwer thessa tiders falska spådomar ꝛc. tryckte i Linkiöping 1708. Så ock Bayli penſeés diverſes à l'occaſion de la Cométe que parut 1680.

förnuftigt är / och at the thärföre med bedrägeri skola styras och underrättas / är så mycket sagt / som at giöra then **ena stackarn och ußlingen til skyddsherre för then andra.**

Angående thet senare inkast / som skulle **säkerhet** styrkias medelst sådan discurs. Swaras: om wantro och widskepelse icke bör förkastas för fruktan at säkerhet och gudlöshet intaga skulle theß rum och ställe / så måste / sannerligen! thetta Apostelens tal Act. 17, 22. **I mån af** Athenis, **iag ser at I uti all stycker umgå med wantro** / innehålla **mycken nit** / men **litet förstånd** / och hade tå the förste Evangelii Predikare ibland hedningarna handlat swärligen emot Guds willia och mening / samt then Christeliga kyrkios gagn och förmerande / när the kallade them ifrå fruktan för theras afgudar / som the dyrkade / och annan widskepelig dårskap / som the idkade. Emedan sådan predikan och tal hålles för handledning och wäg til gudlöshet. Hwilket inkast är således för theß alt för ringa wigt och wärde / icke wärdt widare at wederläggias.

Siunde Capitel.

Om straffbärande och straffs fullförande Widunder / hwilke äre tweggehanda /

1. **Almänne** landsplågor /
2. **Särskilte** personers oförmodelige olyckor.

Sect. 1.

Fast och ändtligit slut / hwar efter man styra skal uttydningen af straffs-fullförande Widunder.

Guds owanliga domar äre icke slutande och bindande skiäl til ett owanligt syndamåtts fullhet hos personerne / som straffade blifwa. Människian är gemenligen benägen at finna och utmärka sina egna **dygder** uti **lyckans** smickeracktiga caresse-

ran-

rande / och theß medbroders laster uti bedröfwelses och motgångs-
Job. 2, 13. registret. Jobs wänner dömde om Jobs synder / utaf theß lidan-
de och plågor / förmenandes at the förre måtte hafwa warit grufweli-
1. Sam. 16, gen store / emedan the senare woro sådane. Simei bannades och
8. kallade David en blodhund / emedan hans egen son Absalon upreste
Act. 28, 4. sig emot honom. Inwånarena på Ön Melite eller Malta mente
at Paulus war en mandråpare / emedan en huggorm bitande hängde sig
Orat. pro wid theß hand / tå han wärmde sig wid elden. Cicero mente at Gud
Flacco. hatade Judarna fram för andra / emedan the så ofta blefwe slagne.
Hedningarna mente / at then som blef nederslagen af tordön och åskia
war en helig person. En del af the Christne mena / at then samma
är en stor ogiärningsman. Altså om wår grannes gård brinner / om
han bryter halsen af sig i ridande / om han blir bittida samlad til sina
fäder / dömer man gemenligen / at Gud har öfwergifwit och hatat
honom.

Thet synes ock hafwa warit Judarnas almännelige tekn i Chri-
sti tid / at Gud icke näfste och straffade them / som han älskade / utan
at straffet war tekn til någon hemlig synd. Uppå samma in-
bildning tilsporde Judarna Christum: **Rabbi / hwilken synda-**
Joh. 9, 2. 3. **de thenne eller hans föräldrar / at han skulle födas blind?** The
Luc. 13, 4. förmente ock til äwentyrs / at the aderton personer som tornet i Si-
Matth. 27, loa nederslog / woro bråtzlige för alla / som bodde i Jerusalem. För-
40. &c. thenskull budo the ock Christum stiga ned af korßet / at wisa sig wara
Guds Son / tyckiandes at en så neslig död icke kunde tima och
hända en så helig person / som **Guds Son** war. Thärföre är
12, 1. til 13. Apostelen / skrifwandes til the Hebreer, så widlyftig at wisa / thet
grundwalen af theras bedröfwelse war kärlek / och ändemålet war frid
och rättfärdighet / på thet then almänne mening / som Judarne tilför-
ne hade om sorg och bedröfwelse / lika som wore theß ursprung / wre-
de / och theß ända / straff / icke skulle giöra theras börda swårare / och
theras sorg bittrare.

Thetta är nu orsaken / hwarföre människian under swår för-
tryckelse lider nästan så mycket af andra människiors mißtankar och
omdömen / som af Guds hand / skattandes man gemenligen wåra syn-
ders grofhet och storlek af wårt åländes och uselhets mått och mycken-
het; emedan man har ment straffet proportionerat wara efter miß-
giärningen. Tå man likwäl af Guds ord lärdt hafwer / at hwarken

lö-

lönen eller straffet här i wärlden rättas och ställas efter wär stackota inbildning. Predikaren underwisar ju oß af förfarenheten: **at thet wederfars så them ena / som them andra / them rättfärdiga / som them orättfärdiga / them rena / såsom them orena. Och några åre rättfärdige / och them går såsom the hade the ogudaktigas gierningar giort / och några åre ogudaktige och them går såsom the hade the rättfärdigas gierningar giort.** Eccleſ. 9, 2. ibid. 8, 14. Guds barn åre fuller frie ifrå några synder / men icke ifrå straff. Josia blef slagen i en träffning / Uzias wille röka på altaret i templet / blef thärföre smittad med spetelska och dödde. Abrahams dotter blef bunden af satan. Job lefwererad til diefwulens makt så til kroppen / som theß ägodelar. Yxen lägges så ofta til roten uppå thet gröna / som uppå thet torra träet. Människian blir undertiden öfwerrumplad så wäl i ett gudeligit förehafwande / som ett wärldsligit; Cominæus berättar (d) at Konung Carl then ottonde i Frankrike hade en gång sagt til sin Drottning i ett stort sällskap: **at han förhoppades sig hädan efter icke skola giöra något / som kunde förtörna Gud.** Strax uppå thessa orden blef han mållös / föll ned och efter några timar dödde på samma ställe (ω). (d) de bello Neapol. l. 5. p. 659.

(ω) Matth. Pariſienſis förtällier / at Simon Thurnai en Franſes til börd och Scholmästare til ämbete / hwilken hade ogemena gåfwor at lära och diſputera / föreſatte sig en dag at uplösa några swåra frågor angående then Hel. Trefaldighet. Och såsom han såg ett ganska stort sammanlopp af folk honom at åhöra / ibland hwilka några åstundade / at han them i pennan fatta wille / emedan thet woro en oåterwinnelig förlust / om så diupsinnig lärdom glömmas skulle / blef han thäröfwer så högmodig / at han med smälöje utbrast i theſſa orden: O Jeſule, Jeſule, quantum in hac quæſtione confirmavi legem tuam & exaltavi: profecto ſi malignando & adverſando vellem, fortioribus argumentis & rationibus ſcirem illam infirmare & deprimendo improbare. Så snart han theſſa orden uttalat hade / blef han mållös / ja icke allenaſt stumm / utan ock ursinnig / hwilket warade i tu år / tå han nödgades lära a b c på nytt och ta-

Thetta och sådant mera har twifwels utan gifwit then hedniska ålderdomen anledning at kalla **Guds Försyn ett öde** och en **blind lycka**. Och sannerligen! en wis man kan giöras til dåre / enär han ser then
Eccl. 7, 7. oskyldiga förtryckas af then orättfärdigas hand. Men här bör man betänkia / at Gud går helt andra wägar / än the / som trådas af menniskio-maximer, antingen på thet wi måge hafwa skiäl och orsak at förwänta bätre lön i en annan wärld; eller at thesse Guds obegripelige domar måge stadigt öfwa wår tro och ståndaktighet / eller ock at pröfwa oß / om wi äre så beskedelige / at wi lita på Guds Försyn / och skönia / at all ting regeras af Gud med wishet och förstånd / oansedt thet i första anseende synes oß gå så ojämt til här i wärlden.

Förthenskull gifwer oß Predikaren en härlig påminnelse / tå han
Eccl. 7, 16, 17. hafwandes berättat oß: **at en rättfärdig förgås i sine rättfärdighet / och en ogudaktig lefwer länge i sine ondsko** / biuder oß strax thär uppå icke wara **alt för mycket rättfärdige**. Thet är / icke hålla oß för mera rättfärdiga / än the / öfwer hwilka en swår dom går. Eller wara **alt för mycket wise** / tilwällandes oß så mycket förstånd / som skulle wi kunna utreda Guds Försyns hemlighet. Thärföre när wi hörom och läsom om så många tusende / som äre förgångne i jordbäfningar som v. g. the gamlaste Christi församlingar uti Antiochia, Colosso och Laodicea, samt oändeliga flera människior / böre wi icke tänkia / at the hafwa warit större syndare än wi / och fördubbla theras ålände thärmed / at wi tilläggia theras åminnelse gröfre syndalaster / än andra människior. Utan häldre wyrda och prisa Guds godhet och barmhärtighet / som icke wil så oförmodeligen öfwerrumpla oß i wår ondska och fulla syndalopp.

Israëliterne / som woro til talet fyrahundrade tusende män /
Judic. 20, 10. blefwo slagne twänne resor af Benjamiterna / hwilke woro in alles icke mer än tiuguſiu tusende / och thet / oacktat the förre förde ett rätmätigt krig / at hämnas uppå theras fiender / särdeles emedan Gud upmuntrade them at iterera fäcktandet / hwar uti han icke giorde them bistånd / förr än i tridie drabningen / och thet medelst anledning gif-

taga sin son til præceptor. Bese Math. Pariſ. in hiſt. Anglic. pag. 198; Mart. Guichardi noctes granzovian. c. 24. pag 421. item Georg. Math. König Biblioth. vet. & nov. in voc. Thurnay.

gifwande til ett försåteligt bakhåld. Hwem kan nu utransaka orsaken / hwi thetta skedde? Med ett ord / Guds domar äro obegripelige. Och lika som wi uti **Skapelsens werk** láttare fatta kunna orsaken hwarföre en ting är / (causa finalis) án huru och uppå hwad sátt en ting skapad är (causa formalis) så fatte wi láttare uti Guds Försyns werk och förrättningar/ **huru** the skie / án **hwarföre** the skie. Thärföre beskrifwes och Guds Försyn af the gamla: quod sit motus ab occulto in occultum, eller rörelse ifrán en fördold orsak til ett fördolt ándemál. Ofta faller **person** för saken skull / emedan hon mißhagar Gud / således föll Josiah i krigståget til Ægypten. Ibland förloras **saken** för personen skull / emedan then samme är Gudi obehagelig / såsom Israëliterne uti then twist the hade med Benjamiterna. Ibland mißhaga hwarken saken eller personen; men **tiden** och **stunden** til theß upkomst och öfwerwigt / är ánnu icke kommen / eller til áwentyrs har Gud i sinnet at befordra samma sak medelst några medel / som äre beqwámare at befrámia hans namns ára och theß barnas wálfärd / án alle the öfrige medlen / som wi sielfwe tilförene kunna föreslagit och författat hafwa. Såsom nu Guds domar aldeles fördolde äre / så kan man icke heller antaga them för reglor och prof uti någon andelig eller timmelig twist och átskilnad om en saks eller persons **förtienst** eller **oförtienst**. Hálst emedan sádane prof ofta hafwa förrádt människians fáfánga inbildningar som v. g. tå en **Romersk** andelig (e) sluter: at **Grekerne** blefwe af **Turkarna** underkufwade år 1453. för then orsak / at **Grekerne** fyrahundrade år tilförne hade banlyst then **Romerska** kyrkian. Tå Comenius ursáktar drögsmálet til Drabicii prophetiers uplággiande / säger han / sig icke kunnat thärtil bringas / förr án han hade förmärkt sin motsträfwighet med motgång straffad wara / och them medh döden / som thessa prophetier begabbat hafwa. Men så snart han sporde / at utgången hade wederlagt spádomen / måste han sielf tilstå: videmur sane obsequii præcipitantia peccasse / **iag skönier nu omsider mig hafwa felat thär med / at iag skyndat mig alt för mycket at efterkomma andras åstundan och befalning.**

(e) Boz. Eugubin. de sign. Eccles. l. 6. c. 2.

Hist. Revel. 1659. in præf.

Thet wore altså hierteligen til önskandes: at människian wille gifwa sitt hierta then widden / at hon icke tánkte thet himmel och jord äre interesserade uti theß små angelágenheter och uptog / eller inskránkte innom ens människios capacitetz trángsel / mindre at Gud är så snar-

sticken och benägen til hämdgirighet öfwer wåra bräckeligheter / som wi sielfwe äre / enär någon oß emotbryter.

Sect. 2.

Yterligare conclusioner angående Guds owanliga domar.

Concluſ. I. **Owanlige straff / som öfwergå personer / hwilke äre uppenbarligen ökände för ogemena miſsgierningar / böre anses / såsom klare och ofelbare tekn så af Guds försyn / som Guds miſshag til slika synder.**

Gud har fuller i gemen anförtrodt all andelig dom åt Sonen / och all wärldzlig åt Magiſtrats personer / som äre satte at döma i theß ställe. Dock plägar han undertiden / lika som jordiske Förstar och Konungar / fast the hafwa sina underdomare / sielf biwista domstolen / at medelst egen närwarelse och omedelbarliga Sentens näſſa och afſtraffa grofwa och dierfwa laster och stämplingar. Hwilket han giöra plägar anten tå / när rätwisones swärd är uti sidan inråstat / och Magiſtraten försummar at straffa uppenbara laster; eller tå wärldslige domare äre ofömögne antingen af briſt uppå kundskap / at känna och utmärkia; eller wälde och lägenhet / at gripa och fängsla then brotzliga / som kan wara bortrymd eller sig undanſtuckit hafwa / eller ock så mäktig / at man honom icke widröra törs. Altså uti the förſta kyrkio-tider / tå Magiſtrats personerne woro hedningar och mente / at ingen synd emot Evangelium hörde til theras Forum och domställe / gaf Gud kyrkiolärarena makt: **at öfwergifwa then brotzliga Satan i wåld til kötsens förderf / på thet Andan måtte salig bliſwa på HErrans JEſu dag.**

Nu äre theſſe owanlige domar mycket liudande och af besynnerlig wigt / förſt om domen innehåller något känbart tekn och figur af syndenes art och kynne / * som v. g. Davids hordom syntes wara straffad med Abſalons blodſkam (inceſtus) Pharaos upsät at dränkia alt mankiön af Iſraëls barn / hämnades och afſtraffades medelst theß och theß krigshärs dränkiande i röda hafwet. Thet dråp / som Abimelech begick uppå sina siuttio bröder / betaltes med hans egit huſwuds

* Ταυτοπάθεια.

Jud. 9, 51, 56.

wuds sönderkrossande med en qwarnsten / som kastades ned af ett torn utaf ena qwinno. Och behagade thet Gud / at bruka thenna methoden så ofta / uti theß straffande / at Propheterne syntes ofta undertiden förebåda Guds domar mera utaf syndenes egenskaps betraktande / än någon gudomelig ingifwelse. Beſe 1. Konungb. 6. 21, 19; Esai. 33, 1; Joel. 3, 6, 7, 8. 1. Sam. 15, 33; Habac. 2, 8; Obad. 15, 16; Mich. 1, 7. Jerem. 48, 26. 27.

Såsom nu uti alla sådana märkwärdiga exempel af Guds rättrådighet / riset hafwer icke mindre **lúd** / än **smärta** / så bör oß här uppå fästa någon känsla / och icke med the Philisteer 1. Sam. 6, 9. öknämna hans heliga klarskinande hand / kallandes henne **en olycko som elliest påkommit.** Och på thet wi icke skole synas döma wår broder / bliswa medömksame och barmhärtige atheister.

Eller utmätes Guds rättrådighet uti wärdet och valuta om icke in natura. * Altså hotade Gud Judarna hos Jeremiam 5, 19. **lika som J hafwen öfwergifwit mig och tient främmande Gudar uti edert egit land / altså skolen J ock tiena främmandom uti ett land thet icke edert är.** Salomon tiente Gud med halfwa hiertat / och hans afkommande finge icke niuta mer / än halfwa delen af hans Rike. * ὁμοιοπάθεια.

För thet **andra**: när straffet öfwerilar syndaren å färska gierningen / som tå en **menedare** omedelbarligen blir slagen / en Guds **förſmådare** hasteligen mållös. † Herodes och Nebucadnezar syndade och straffades samma dato. † Vid. supra pag. 65. Thurnais historia.

För thet **tridie**: när domen är sådan / at tidernas almänne förfarenhet utmärker / hwad gemenligen uppå wissa synder föllia plågar / som v. g. onaturlig och **wåldsam död uppå upror / kyrkiotiufnads hastiga förspilning / sinklighet och brådöd uppå swalg och dryckenskap / orättfärdig winsts plötzlige förswinnande** / och mera sådant. Så at Guds domar äre fuller ett botnlöst diup / icke theß mindre lyser hans rättfärdighet ofta / som en lius fackla / äwen för them / som äre mycket närsynte.

Sådane domar och straff hafwa the förnämligast at förwänta / som sättia sig före / at directè spiärna mot Guds skick- och styrelse här i wärlden. Nu anstår thet oß at antekna och upskrifwa sådana Guds rättfärdighets stora kännetekn såsom til en Gudelig ihugkommelse af så kla-

klara witnesbörd om hans rättwisa Förſyn: At man ſlår ſådant i wädret/ är icke minſte orſaken til gudlöſhet här i wärlden. Thärföre håller then lärde Verulam thet för en ſtor briſt: at wi ingeſtädes hafwa en utförlig Hiſtoriam nemeſeωs eller en trowärdig / omſtändig och opartiſt berättelſe och antekning innehållande the förnämſte monument af Guds rättfärdighets domar / uti hwilka wi ögonſkienligen ſkåda kunde: **huru thet onda / thärom wåre fiender rådſlå / faller uppå theras huſwud.** Hwilket wi dock ſålunda förſtå böre. At ſå framt icke theſto ſwartare och kundbarare ſynder uppenbarligen ſkönjas uti wår bedröfwada och näſſta broder / wi icke heller ſtrax uttyda thet / ſom ett exempel af Guds wrede / ſom är allenaſt en öfning af wår tro och ſtändacktighet/ och ett prof af Guds kärlek. At wi icke ſtrax anſe thet / ſom en ſcorpion eller gißel och piſka / ſom är allenaſt ämnat til en miuk riſqwiſt; på thet wi mätandes ſynden efter ſtraffet / icke måtte otideligen falla i Guds domar. Såſom til exempel: thet onda / ſom wederfors Job / war icke ſtraff för någon begången upſätelig grof ſynd / utan någon hans dygds proberande och öfning. Ehuruwäl man i gemen / icke annat bör tänkia / än at thet onda / ſom händer frommom människiom bör med rätta bära namnet af näſſt / emedan ingen är ren för Gud. **Propheterne** mände fuller undertiden utmärka ſynden / för hwilken wiſſe ſtraff öfwerginge Guds folk (f). Men **Propheterne** woro Guds närmaſte och lika ſom förtrogneſte wänner och tienare. Gud ſänder eſomoftaſt ſtraff för ſynder / hwilke the bätre hafwa ſig bekanta / ſom ſtraffade warda / än the / ſom ingen del thärutinnan hafwa. Elliеſt är kropſens ſtraff ofta ſiälenes wälfärd.

Pſal. 140, 10. &c.

(f) Jer. 9, 12; 23, 10; 2. Crönik. 21, 15. 20. 37;

Concluſ. II.

Enär Guds beſynnerlige och miraculöſe domar öfwergå ſådana perſoner / ſom förſwara en ſak / hwilken uti Skriften handgripeligen ämnas til undergång; Så kunna theſſe domar anſes / ſåſom ſärdeles Guds witnesbörd emot berörde illaka ſak. Warandes ju ingen twifwel / at uti then Heliga Skrift finnes nogſamt lius at ſkillia lärdomarna och ſakerna / med hwilket lius wi icke böra öfwerſumla eller ſättia under ſkeppona/ i ſynnerhet/ tå Gud öpnar ögonen på oß medelſt en ſå mäktig och underlig dom. Hwilket alt wi af följiande exempel bätre fatta kunna.

I. Tå Judarne med Keyſer Juliani handräckning förſökte at åter upbyggia thet förſtörda Jeruſalems tempel och upſättia Moſen

emot

emot Christum / så kom eld af himmelen / som förtärde templet och altaret/ och förgiorde arbetarena med all theras werktyg (g) och blef hela thetta upsåt så synbarligen förstört / at många Judar omwändes och blefwo Christne.

(g) Socrat. hist. l. 3. 17.

II. Nästan wid samma tid / och litet thär efter förstördes åtskillige afguda tempel medelst jordbåfningar / såsom thet wid Delphos, Jovis uppå Capitolio, Neptuni, Isidis, Serapidis och Pantheon &c. (h) hwilket war så märkwärdigt / at en hedniſk historie Scribent (i) kallar thet snarare **ett gudomeligit / än naturligit ondt.** Och war thetta således ett klart tekn / at ingen Religion och sak skulle blifwa beståndande emot then **Christna** / och at then rätte stunden nu kommen war / om hwilken Zephania propheterar: **förskräckelig skal HErren wara öfwer them / ty han skal förläggia alla gudar på jordene. Och alle öjar ibland hedningarna skola tilbedia HErren / hwar och en i sitt rum.**

(h) Ælian. var. hist. l. 6. cap. 9. Clem. Alexandr. hist. lib. 2. admonit. ad gentes pag. 35.

(i) Dio Cassius lib. 66. 2. cap. 13. v.

III. At alle the **Romerske Keisare** / som förfölgde the Christna trehundrade år bortåt / merendels omkommo genom en wåldsam död.

IV. At ingen nations och folkslags synder uppå jorden hafwa blifwit hemsökte på ett så besynnerligit wis / med så handgripeliga synda-straff / antingen man anser **tiden** eller **naturen** och egenskapen af berörde straff. **Först** angående **naturen** af straffet; Så äre ju Judarne öfwer hela wärlden wordne snarare ett förhateligt namn och utskräde / än en tilsammans hängiande nation, förströdde / skingrade / och på ganska många orter banlyste (α).

Se-

(α) Utur **Swerige** / **Dannemark** / **Frankrike** / **Spanien** / **Portugal** / **Ryßland** / utur många orter i Tyskland och Italien ꝛc. och på the öfriga / **antingen** wilkorligen och uppå wisla tider för någon af them hafwande och publico gagnelig fördel / lidne och tolererade / eller ock utmärkte som v. g. i Rom med **gula** / och i Venedig med **röda** hattar / hwaresst the ock äre lika som inslutne i en **kätta** (Italicè ghetto) utom hwilken them icke lofgifwit är / at byggia och bo / på annat ställe i städerna.

Sedan belangande Tiden. Ty för än theras händer woro beständkte med Christi blod/ som war HErre öfwer Templet / blef theras tempel/ oansedt några gångor skiöflat och illa medfarit / aldrig giort förakteligt eller förnedrat genom någon hedniſk styggelse/ upprättad i thet heligſta rummet; intet krig/ intet upror/ ingen fångslighet / ingen förstöring kunde någonsin förorsaka ett så stort förakt af thet rummet / som ett afguda belåte. Men så snart the hade föröfwat uppå Christo en så faselig grymhet/ lemnade Gud sin gamla boning åt belåtet/som Keisaren thär sammastädes upsatte / såsom ett märke/ at thetta rum icke
Mich. 2, 10. längre skulle blifwa hans hwiloställe / emedan thet war besmittat och HErren öfwergifwit hade rummet tillika med folket.

Nu kan iag fuller föreſe / huru snabbe några lära blifwa at willia uppå thenna grundwal upstapla strå och sågspån / och sluta thär utaf / at om någon nation af Himmelen någon gång hemsökt warder/ then samma strax af Himmelen utsluten är. Ty bör mig här påminna/ at sådant consequens icke thärutaf föllier / **icke allenaſt** för then orsak/ at man har skiäl at twisla/ om theſſe senare exempel just instämma med thet förra. Ty thet förre kom at decidera och skillia **Guds** enskylta sak ifrå theß fienders / som icke indirectè och oförmärkt / utan diametraliter och twärt emot hwar annan strida / såsom Gud och Belial. **Utan** ock thärföre/ at then Judeske och hedniske lära uti then Heliga Skrift war uttryckeligen hotad med undergång; och bör man icke annorlunda anse the påfölliande straff och Guds domar / än såsom Prophetiernas fullbordan och exequerande.

Widare böre wi åskåda owanliga **personliga** straff såsom Guds synliga bot-predikningar för en stor menighet af människior/ hwilke stå i skuld för thyliка och kan skie mycket större synder. Förthenskull måste man sådana straff icke uttyda såsom tekn til wåra jämchristnas och medbröders synder / utan hälore / såsom en förwitelse och tiltal för wåra egna synder. Thetta förklaras af **Christi** egna ord/ Luc. 3, 2; Tå han talar om the Galileer / hwilkas blod af Pilato blandades med theras offer: **menen J** / säger han / **at theße Galileer woro synda-re för alla Galileer/ efter the sådant ledo. Ney** / säger **jag eder: utan om J icke bättren eder/ skolen J alle sammalunda förgås.** Och uprepar **Christus** samma skiäl och liknelse uti then femte versen: **Menen J at the aderton/ som tornet i Siloa föll uppå och drap them/ at the brotslige woro för alla/ som bo i Jerusalem.**

Smär-

Smärre och lindrigare landsplågor böra anses såsom tekn af Guds närwarande wrede och mißhag / jämwäl / såsom en stämning och utrop til bot och omwändelse. Then Helige Skrift lärer oß / huru som Hasaël **slog alla** Israëls **barn i alla theras gränsor** / så snart Gud leddes wid them. Så ock: huru Gud skulle **sätta sitt ansickte emot** Israëls **barn til en olycko** / **och at hela Juda skulle utrotat warda**. Genom thet **förra** kringskar han them och tappade lika som blodet af them. Genom thet **senare** ryckte han them up med roten. Instrumentet och redskapen til thet **förra** woro: **otienlig wäderlek** / **boskaps-död** / **smittosame siukdomar** / **dyr tid** / **stora nederlag** ꝛc. Til thet **senare**: **förödelsens styggelse** / **Judarnas förskingrande och försmädelse öfwer hela wärlden**. Concluſ. III. 2. Kon. 10. 32. Jerem. 44. 11.

Thesse böra nu samteligen emottagas af en hel nation och Rike / såsom Guds åtwarningar at inkomma och ödmiuka sig för HERran / på thet icke någon större storm måtte inbryta / och thet som odrägeligare är; på thet Gud icke måtte tröttas faderligen at aga och näfsa. Och således utsända **lejon** / **biörnar och parder** / **at aldeles upäta oß emedan wi uti wår olydno förhärdade wordne**. För än Gud lade yxen til roten af thet wackra träet then Judeska gamla kyrkian / stympade han som oftast theß qwistar / medelst många små förelöpande plågor och domar / på thet / han skulle bota och hämma theß ofruktsamhet. Sammaledes för än then stora **hämde-skuren** öfwergick then **Romerska** Monarchien, blef then samma förewarnad med många små dråppar och ett litet dugge-regn; och när then sig äntå icke rätta wille / blef then omsider öfwer ända kastad och förstörd af the **Giöter** / **Wender** / **Longobarder** / **Hunner** / Alaner och andra **Nordiska** nationer. Jerem. 5, 6. 5. 34.

Jag säger icke iust / at thesse exempel / kunna försäkra oß / at uppå sådana **små** straff altid skola föllia the **större**. Ty Gud giör offta stora synder til sin nåds och barmhertighets tropheer och seger-tekn / **utplånandes han wåra synder för sina skuld**; **Bergen skola wål wika och högarna falla** / **men HERRans nåd skal icke ifrån oß wika**. Gud lägger ofta en **swart** och **mörk** grund / medelst smärre och drägeliga landsplågor / enär han har i sinnet at anläggia sina **liusa** och **höga** färgor af frid och lyckſalighet. Esai. 43, 25, 54. 10.

Ellieſt äre the större landsplågor: såsom en nations, regements och kyrkios ödeläggiande / sådane wägar / uppå hwilka Guds rättferdighet i thenna Ewangeliska Oeconomien ganska sällan wandrar

Hwad som under Lagen i then Judeska Oeconomia förelöpa mände/ kan icke nu för tiden tagas til rättesnöre. Emedan Gud nu merendels straffar timmelig hårdnackenhet / med andeliga domar. Ehuru thet dock är / böre wi icke förmäta oß öfwer Guds nåde-wälgierningar / eller förmena / at ingen dom är förskräckelig / utan then / som oß tucktar i lekamliga mått o. Men enär thet ock händer/ at röken af Guds smärre landsplågor gifwa tilkänna / at hans wredes eld allenast ett litet ögnablick brinna skal / åligger thet oß i gemen och i synnerhet at utan drögsmål och upskof ombeflita oß then samma at släckia / förmedelst bränslets hastiga utur wägen rödiande. Jag menar med bränslet the almänna himmelskriande synder öfwer hela land och Riken. Ty Gud lär en gång hålla räkenskap med oß / icke allenast för thet / wi hafwa mißbrukat almänna national-laster och synder / utan ock för thet / wi almänna national straff och plågor mißbrukat hafwa.

Jag plågade eder/ säger Gud genom Amos, med torko och
4. cap. 9, med brandkorn: Så åto ock gräsmatkar up / alt thet uti edra
10. &c. lustgårdar / wingårdar / på fikonaträ och olliotraä wäxte : likwäl omwände J eder icke / säger HErren.

Jag sände pestilentia ibland eder / lika som uti Egypten/ iag drap edra unga män med swärd / och lät bortföra edra hästar fångna: iag lät stanken af edrom lägrom gå up i edra näso / likwäl omwänden J eder icke til mig. Jag omstörte somliga af eder / lika som Gud omstörte Sodom och Gomorra / så at J woren som en brand/ som utur eldenom ryckt warder / likwäl wänden J eder intet til mig / säger HErren.

Thärföre wil iag så giöra med tig Israël, efter jag nu så wil giöra med tig: Så skicka tig Israël, och gack emot tin Gud. Ty si / han går på jordenes högder : han heter HErren Gud Zebaoth.

Errata.

Pag. 5. l. 5. läs / **dumma** för duma. p. 7. l. 1. läs **omständigheter** för omständighet. ibid. l. 12. utstrykes **thet är**/ och meningen börjas: **Tå man blef** ꝛc. p. 13. l. 37. läs Bernoüilli för Bernovvik. p. 15. l. 10. står Dav. Gregor. &c hwilken citation bör sättias nederst å sidan. p. 18. l. 11. läs **ach**! för och. p. 22. l. 32. läs at Barkosba för Barkocbas. p. 25. l. 22. läs **föresatte** för försatte. p. 28. l. 11. läs **Thet dön och brakande**/ **som the gamle** ꝛc. för/ som the gamle. p. 33. l. 3. läs **hafwer** för hafwa. Ibid. l. 15. läs **skapnad** för skepnad. ib. l. 26. läs executorer för execution. p. 43. l. 28. sättes coma emellan **beteknas och altid** och coma utstrykes emellan **nyo** och **blifwa**. p. 45. l. 27. sättes coma emellan cerimonier och **inrättade**. p. 46. l. penult. läs **blinda händelsers åtskilliga medwerkan** för händelser/ åtskilliga med werken. p. 48. l. ult. läs **bekymmersame** för beskymmersame. p. 53. l. 23. läs **så wete wi**/ **för thet första**/ **at the**/ för wete wi/ at the. p. 56. l. 16. läs **stympade** för stympande. p. 59. l. 33. läs **ämnade** för ämnande. p. 60. l. 23. läs frome mån **kunna** wål/ för känna wål. p. 64. l. 16. läs almännelige **tanka**/ för almännel. tekn. p. 70. l. 31. läs **och sakerna med**/ för sakerna / med ;

NB. Thet / som berättas om Simon Thurnai hörer til p. 69. lin. 23. Sign. † och icke til pag. 61. lit. ω. hwaresť thet af ett hastigt förseende orätt applicerat wordet.

Then som åstundar mera underrättelse om the så kallade nordlius eller nordblyß/ behagar läsa then af Johan Sivers i Hamburg uppå tyska utur fransóskan öfwersatta Tractaten kallad **Bericht von Grönland** cap. 12. pag. m. 26.

Kopparstycket insättes emellan pag. 28. och 29. hwilket länder Bokbindaren til underrättelse.

29.7.1937.